

אסתר וילנסקה פרקי חיים

אסתר וילנסקה
פרקי חיים

ספר זה — "פרקי חיים" — מוקדש לילדי, לבתי שרה ולבני יוסי. הוא מוקדש להם באהבה, כאל אוצרותי הגדולים. שאיפתי — שהם ינסו להבין את דרך חיי. תקוותי היא, כי יסלחו לי על שזמן רב נאלצתי להעדר מן הבית — בערבים, בשבתות ובחגים — בגלל עבודתי הציבורית. כל זמן פעילותי הציבורית חשבתי עליהם באהבה. אני תקווה שהם ינסו להבין את דרך חיי בכל משמעותה. ציפייתי היא שיעקבו אחר השאיפות, הלב-טים, המאבקים והבעיות של אביהם ושל אמם מנקודת-הראות הנוכחית שלהם, בהיותם כבר אנשים מבוגרים.

אסתר וילנסקה

פרקי חיים

ליקט וערך
צבי ברייטשטיין

הוצאת קרן להנצחת זכרה של אסתר וילנסקה

תשמ"ד-1984

תל-אביב

ESTHER VILENSKA
CHAPTERS FROM MY LIFE

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

Printed in Israel, 1984

ת"ד 12133 P.O.B.
תל-אביב — Tel Aviv

נסדר במסדרת דפוס פנחס יפה, תל-אביב
נדפס בדפוס א. גרינשטיין, תל-אביב

ה ת ו כ ן :

עמוד

7

הקדמה

9

תולדות חייה ופעלה של אסתר וילנסקה

פרקי חיים :

15

מ ב ו א

17

בית אמי בוילנה

26

בימי מלחמת-העולם השניה

29

באסיפת הנבחרים (1944—1947)

31

שליחותי בהסתדרות (1949—1974)

35

שני ילדיי — שרה'לה ויוסי'לה

מתוך מכתביה של אסתר וילנסקה אל בתה ובנה :

43

מתוך מכתביה אל בתה

56

מתוך מכתביה אל בנה

62

דפי יומן

69

מכתב עידוד לחבר

71

משיריה של אסתר וילנסקה

74

בקשתה האחרונה של אסתר וילנסקה

רשימות לזכרה :

79

אליעזר פילר (שומרניק) : כך אזכור את אסתר

83

יוסף ליפסקי : צוואתה הפוליטית עודנה אקטואלית

86

עוזי בורשטיין : היא עשתה רבות לאחדות-פעולה של העמלים

89

אברהם קדימה : זכרה לא ימוש מעיניי

92

ד"ר נבריאלי מוקד : התגלמות המצפון הסוציאליסטי

93

מרדכי אבי-שאול : שלוש פגישות עם אסתר

93

שלמה פרבר : אסתר'קה

94

ג'ימס יעקב רוזנטל : אצילת-רוח, אם מסורה, יהודיה גאה

96

נניה (רשה) גורוביץ : גפש אהובה ואוהבת

97

צילה קוליקוב : ידידת העמלים, קומוניסטית אמיתית

98

שלמה אידל : היא אהבה אנשי עמל והם החזירו לה אהבה

99

נתן פריזר : לוחמת מופלאה

101

אהרון כהן : אשה דגולה

102 יעקב מאזיז : מסורה בלב ונפש לתנועת הפועלים, לחמת למען השלום
 103 יעקב ריפתין : הפגישה האחרונה
 104 דן וישניצר : לחמת בולטת למען העמלים והשלום

דבריה-ערכה על אישיותה ופעלה של אסתר וילנסקה :

אריה (לובה) אליאב ; יוסי אמתי ; יצחק בן-אהרון : בתיה ויהושע גרוסברד ;
 אברהם וולפנזון ; אנטואנט חורי ; פרופ' יעקב טלמון ; דובה יפה ; רבקה כהן ;
 חביב כנען ; אריה סימון ; פרופ' עקיבא ארנסט סימון ; ברוך סקולה ; דינה
 סתוי ; שלמה עתיר ; נפתלי פדר ; בן-ציון פיינשטיין ; אמנון ואולגה קפליוק ;
 115—109 גרשון רבינוביץ ; גבריאל שטרן ; דוד שרפהארץ
 116 אסתר פרנק : "בגני חלומותיך פורחים הזרדים" (שיר)
 117 אסיפת-אזכרה בתל-אביב

על ספריה של אסתר וילנסקה :

121 חוה פלוצקה-קסטין : "חלוץ המהפכות החברתיות"
 124 אליהו אגריס : "בין 'התקווה' ו'האינטרנציונאל' "
 127 ישראל נוימן : "איך הוכשרה הקרקע להיטלר ?"
 129 ד"ר גבריאל מוקד : "בין שני האינטרנציונאליים"
 133 ד"ר בנימין כהן : "ספר שנושאו אקטואליים מאוד"
 135 פרופ' שארל יהודה בלוך : "ספר חשוב"
 135 ראובן מושקוביץ : "ללמוד ולא לשכוח"
 137 אלכס מסיס : "פילוגים בראשית המאה — מסקנות לסופה"
 139 אברהם וולפנזון : "ציונות וקומוניזם בראי המחקר"
 141 אהרון כהן : "כתבי אסתר וילנסקה"
 145 יוסף ליפסקי : "ערכים ומערכות"

רשימת התמונות :

17 אסתר עם אמה סוניה, לאחר סיום לימודיה בגימנסיה "תרבות", וילנה, יוני 1936
 19 אסתר — תלמידת הגימנסיה, וילנה 1934
 21 אסתר עם סיום לימודיה בגימנסיה, וילנה 1936
 27 אסתר וצבי (בימי מלחמת העולם השנייה), ירושלים 1943
 32 באולם הכנסת, ירושלים 1957
 37 דשה (גניה) גורוביץ ז"ל, הידידה של אסתר וצבי
 38 אסתר וחנה רובינא, פברואר 1966
 43 אסתר עם שני ילדיה, נובמבר 1969
 47 אסתר וצבי, פברואר 1963
 50 אסתר במרפסת ביתה בקרית-שלום, אפריל 1970
 54 אסתר, בהפגנת ה-1 במאי 1975
 65 אסתר, ליד שולחן עבודתה, יולי 1969

הקדמה

קובץ זה יוצא לאור בהוצאת "קרן להנצחת זכרה של אסתר וילנסקה", מי שהיתה חברת הכנסת, חברת הוועד הפועל של ההסתדרות ומראשי המפלגה הקומוניסטית הישראלית. בהסתלקה בלא-עת ב-8.11.1975 השאירה בביתה תיק שעל עטיפתו רשמה "פרקי חיים". היא היתה מכניסה מפעם לפעם לתיק הזה דפי-נייר קטנים שעליהם רשמה קטעי-זכרונות, רעיונות שונים ומשפטים קצרים; היה בדעתה לפתחם ולהרחיבם במרוצת הזמן כדי להוציא לאור ספר של "פרקי חיים" שאמרה להקדישו לבתה ולבנה אהובי-נפשה. לדאבון הלב, קודם שעלה בידה לכתוב את הספר ולהשלים את תוכניתה, קופד לפתע פתיל חייה של אסתר וילנסקה.

בנוסף לפרקים הכלולים בקובץ זה היו אמורים להיכלל בספרה גם הנושאים הבאים: * החלטת עצרת האו"ם (29 בנובמבר 1947); * כינון מדינת ישראל (14 במאי 1948); * בשליחות לארצות-הברית ולקנדה (אוגוסט 1948); * כנס האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים (אוקטובר 1948); * בוועידת-ההסתדרות השבי-עית — היבחרותי לוועד הפועל (מאי 1949); * תנועת הסולידריות עם שובתי-הרעב במושבים (1950); * במערכה נגד חימושה מחדש של גרמניה; * בוועידת המפלגה הקומוניסטית ההונגרית בבודפשט (1951); * עם משלחת הנשים הראשונה לברית-המועצות (1954); * היבחרותי לכנסת השלישית (1955); * הוועידה ה-20 של המפלגה הקומוניסטית של ברית-המועצות (פברואר 1956); * השתתפותי בהתייעצות הבינלאומית של המפלגות הקומוניסטיות במוסקבה (נובמבר 1960); * בכנסת החמישית (1961—1965); * בוועידת המפלגה הקומוניסטית הצ'כוסלובקית (1962); * בוועידת הנשים העולמית במוסקבה (1963); * בשיחות עם המפלגה הקומוניסטית האיטלקית ברומא (1964); * בוועידת המפלגה הקומוניסטית הצרפתית (1964); * הפילוג במק"י (אוגוסט 1965) — תקוות, סיכויים, כשלון; * חיבור על "קווים לדרך ישראל לסוציאליזם" (1968); * בתנועה לשלום ולבטחון (1970—1973); * במאבק לשיתוף-פעולה של השמאל בישראל; * חידוש לימודי

בהיסטוריה ועבודות המחקר (מסוף 1969); * כתיבת הספרים:
"התקוממות-האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות הסוציא-
ליות"; "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן";
"השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של
לנין 1924)". — אך כאמור לעיל, קודם שעלה בידי אסתר וילנסקה
לכתוב את הספר ולהשלימו, התקף-לב שלישי שם קץ לחייה.
בקובץ זה נכללים גם: — סקירה על תולדות חייה של אסתר
וילנסקה ועל פעלה; בקשתה האחרונה; דברי-הערכה עליה של
חברים, ידידים ואישים הנמנים עם חוגים ציבוריים ומדיניים שונים;
רשימות ומאמרי ביקורת על ספריה; מבחר מכתבים שכתבה אסתר
וילנסקה אל ילדיה בשנות חייה האחרונים.

צ. ב.

תולדות חייה ופעלה של אסתר וילנסקה

- * נולדה ב-8 ביוני 1918 בוילנה. למדה בגימנסיה העברית "תרבות" ע"ש הד"ר י. אפשתיין וקיבלה את תעודת הבגרות ב-1936. אחר כך למדה בבית-ספר מקצועי את מלאכת התפירה.
- * בשנים 1934—1936 היתה מדריכה בקן "השומר הצעיר" בוילנה. בין חניכיה היה אז הירש גליק, מי שעתיד היה להיות משורר קומוניסטי, שאחד משיריו המופלאים הפך, בתקופת השואה והגבורה, לשירם של הפרטיזנים היהודים.
- * בשנים 1936—1938 למדה לימוד עצמי שיטתי כלכלה מדינית, מטריאליזם דיאלקטי והיסטורי ושקדה על קריאתם של כתבי אבות המארקסיזם והלניניזם.
- * עלתה לארץ-ישראל באוגוסט 1938 בתור סטודנטית ולמדה באוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים; שם סיימה את חוק לימודיה בסוציולוגיה ובפילוסופיה.
- * בשנת 1940 הצטרפה למפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית ופעלה בסניף המפלגה בירושלים עד שנת 1943.
- * בשנת 1943 הפסיקה את לימודיה האוניברסיטאיים משעברה מירושלים לתל-אביב כדי לשמש שם — לפי החלטת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית — עורכת "קול העם", שהופיע אז כשבועון המפלגה. היתה העורכת הראשית הראשונה של "קול העם" משהחל להופיע ב-14 בפברואר 1947 כעתון יומי. מאמריה הרבים בנושאים עיוניים, מדיניים וסוציאליים-כלכליים, בחתימתה ושלא בחתימתה (מאמרי "על הפרק") מצויים בכרכי "קול העם". בעריכתה יצאו לאור קבצים לציון 100 שנה להולדתו של לנין ו-150 שנה להולדתו של אנגלס.
- * מאז 1944 עד 1965 שימשה חברה בלשכה הפוליטית של המפלגה הקומוניסטית ומאז הפילוג ב-1965 עד 1973 היתה בהנהגת מק"י.

* בבחירות לאספת הנבחרים (הגוף הנבחר שייצג את הישוב היהודי בימי שלטון המנדאט הבריטי בארץ), שנתקיימו ב-1944, נבחרה צירה מטעם הרשימה הדמוקראטית-עממית.

* באוגוסט 1948 נסעה בשליחות "קול העם" למושב מועצת הבטחון של האו"ם בניו-יורק, שדנה בסכסוך הישראלי-ערבי. בהזדמנות זו ביקרה גם בקנדה.

* באוקטובר 1948 ישבה ראש בכנס האיחוד של הקומוניסטים היהודים והערבים, שהתקיים בחיפה.

* 25 שנה (1949—1973) כיהנה כחברת הוועד הפועל של ההסתדרות.

* בבחירות לעיריית תל-אביב, שנערכו ב-1949, עמדה בראש רשימת המפלגה הקומוניסטית הישראלית ונבחרה כחברת מועצת העירייה, שבה כיהנה עד לבחירתה לחברת הכנסת השנייה בשנת 1951.

* פעלה כנציגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית בכנסת בתקופות הכהונה האלה: 1951—1955 (הכנסת השנייה), 1955—1959 (הכנסת השלישית), 1961—1965 (הכנסת החמישית) — יזמה והגישה הצעות בעיקר בתחום חקיקת חוקי-עבודה, להגנת זכויות העובדים וכלל העמלים.

* ב-1954 עמדה בראש משלחת הנשים הראשונה מישראל, שסיירה בברית-המועצות לפי הזמנת הוועד האנטי-פאשיסטי של הנשים הסובייטיות. רשמיה מביקור זה קובצו בחוברת "רשמי ביקור בברית-המועצות", שיצאה לאור ב-1954 בתל-אביב.

* ביוני 1963 השתתפה במשלחת הנשים מישראל בוועידת הנשים העולמית שנערכה במוסקבה.

* ייצגה את הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית בוועידות מפלגות קומוניסטיות בארצות שונות. בדצמבר 1960 השתתפה במשלחת המפלגה הקומוניסטית הישראלית בהתייעצות הבינלאומית של 81 המפלגות הקומוניסטיות שהתקיימה במוסקבה. במאי 1964 עמדה בראש משלחת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית שקיימה ברומא שיחות עם נציגי הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית האיטלקית.

- ★ החל ב־1965 היתה חברת הנשיאות של ועד השלום הישראלי ובו בזמן חברה במועצת השלום העולמית. השתתפה בכנסים הבינלאומיים של תנועת השלום העולמית.
- ★ בשנת 1968 פורסם חיבורה: "קווים לדרך ישראל אל הסוציאליזם".
- ★ בשנים 1970—1973 פעלה בתנועה לשלום ולבטחון, נבחרה כחברת המזכירות של התנועה וערכה את בטאונה "שלום ובטחון".
- ★ בפברואר 1970 העניקה לה האוניברסיטה העברית את התואר ב"א בפילוסופיה ובסוציולוגיה.
- ★ בשנת 1972 היתה בין יוזמי ומקימי "פורום השמאל" ונמנתה עם חברי המערכת של בטאון ה"פורום" — "במה לליכוד השמאל".
- ★ בשנת 1973, עם העמקת הקרע הרעיוני-פוליטי במק"י, עמדה בראש האופוזיציה הפנימית, ולאחר פרישתה ממק"י היתה הרוח החיה בהקמת אק"י (אופוזיציה קומוניסטית ישראלית) וערכה את ירחונה "הדים". לקראת הבחירות לוועידת ההסתדרות ה־12 היתה בין יוזמי הרשימה מר"י וחזית השמאל.
- ★ בשנים האחרונות לחייה התוססים חידשה את לימודיה בפקולטה להיסטוריה כללית באוניברסיטה העברית והקדישה את מרצה למחקר בתחום תנועת הפועלים הבינלאומית. כתבה את עבודת הסמיכות שלה בהיסטוריה הכללית של העת החדשה על נושא העימות המדיני והאידיאולוגי בתנועת הפועלים האירופית על סף המאה ה־20. התואר מוסמך האוניברסיטה (מ"א) בהיסטוריה הוענק לה לאחר שהגישה לפרופ' יעקב טלמון — מספר שבועות לפני מותה — את חיבורה: השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לנין, 1924).
- ★ בשנת 1970 יצא לאור ספרה: "התקוממות האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות החברתיות". הספר הופיע בתרגום לאידיש בשנת 1971. חיבור זה הקדישה לזכר אמה סוניה טרקניסקי-נובאק, שנרצחה בידי התליינים הנאציים בפונארי שליד וילנה, ביוני 1942.

* ב-1974 יצא לאור, בהוצאת "עם עובד", ספרה: "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן". הספר תורגם לאחר מכן לאידיש ויצא לאור בתחילת 1975 בהוצאת הספרים ע"ש י.ל. פרץ בתל-אביב. תקציר הספר בתרגום לערבית יצא לאור בסוף 1976 מטעם בית ההוצאה הערבי של ההסתדרות ובתרגום לאנגלית (בשם Confrontation and Unity within the Labour Movement) מטעם בית-ההוצאה Vantage Press בניו-יורק.

* בסוף אוקטובר 1973 לקתה בהתקף לב קשה, שחזר ופקד אותה שנית באפריל 1974. התקף לב שלישי ניתק את פתיל חייה ב-8 בנובמבר 1975.

* בשנת 1977 יצאו לאור בהוצאת "הדים" — החיבור של אסתר וילנסקה: השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לנין 1924), ומיבחר כתביה, דבריה והצעות חוקי-עבודה בכנסת, שלוקטו בספר: "ערכים ומערכות" בעריכת צבי ברייטשטיין.

פרקי חיים

מ ב ו א

ספר זה מהווה נסיון לתאר אי-אלה פרקים מחיי שנחרתו בזכרוני, ועם זאת ייתכן שגם לקורא יהיה עניין בהם. אולי יהיה בכך משום ביטוי ללבטיות של רבים, רבים אשר גדלו במחצית הראשונה של המאה ה-20 וחיפשו תחושת השתייכות לקולקטיב אנושי, אשר דן ביחד על בעיות החברה מנקודת-ראות האינטרסים של תנועת הפועלים והעם. תחושה זו של השתייכות לקולקטיב — מקסימה, מצמיחה כנפיים, עושה את היומיומי לחגיגי, את הקשה לקל ולפעמים אף את הנבצר לאפשרי.

המלה הכתובה עלולה ליהפך לאות מתה, אולם היא יכולה להיות גם בעלת נשמה. המלה הכתובה יכולה לבטא גם את נשמתו של האדם, את הגדולה שבאפרוריותו של היומיום, את מאוויי-היסוד האנושיים, את קשר הדורות הבלתי-פוסק, את המנגינה המתנגנת שלעולם אינה נפסקת. המלה יכולה להיות לפעמים שיר, שיר החיים והמאבק, שיר התקווה והכמיהה לאור, שיר בלתי-נגמר, שיר בן-אלמוות.

מתוך הרגשה שבמלה גלום כוח דינאמי, כוח מעורר את המחשבה ומחמם את הלב, החלטתי להעלות מנבכי לבי, מזכרונותי הרחוקים והקרובים אי-אלה פרקי חיים שלי. את העמודים הראשונים הכתבתי לצבי ליד מיטת-חוליי בבית-החולים "הדסה" שבתל-אביב, בראשית נובמבר 1973, לאחר שפקד אותי התקף-הלב הראשון. המשכתי לכתוב דפים אלה תוך כדי החלמתי מן ההתקף השני שפגע בלבי באפריל 1974.

אסתר וילנסקה

בית אמי בוילנה

שלא כמקובל, איני יכולה לכתוב על "בית אבא". אמי ואבי נפרדו זמן קצר אחרי שנולדתי. מתי בדיוק קרה הדבר איני יודעת. אמי לא סיפרה לי על כך, וכן לא על נסיבות היפרדותם. הרגשתי שעובדה זו מעיבה על חייה וגורמת לה עגמת-נפש. לכן, לא שאלתי אף פעם על סיבת היפרדותם. אירע ושאלה זו הוצגה לי ואף בפומבי בבית-ספרי שאל אותי פעם המנהל: מה עושה אבא שלך? עניתי: אבא איננו. תשובה זו אמרה לי לתת

אסתר עם אמה סוניה, לאחר סיום לימודיה בגימנסיה "תרבות"
ע"ש ד"ר אפשטיין, וילנה, יוני 1936.

אמי כאשר שאלתי מה להגיד בשעה שהילדים מספרים אלה לאלה מה עושה אביהם, במה עוסק, איפה עובד וכו'. רציתי לשאול את אמי מדוע אבא איננו? איפה הוא נמצא, האם הוא בין החיים? מלחישות ומשיחות שונות בין המבוגרים קלטתי כי הוריי נפרדו בהיותי תינוקת וכי אבי נשא אשה אחרת. העובדה שאבא לא בא לבקרני, לא גילה כל עניין בי, לא עזר לאמא בעול הקשה שרבץ עליה — עובדה זו קוממה אותי נגדו עד עומק נפשי. בכל זאת הוא הופיע פעם אחת. הייתי אז בכיתה א' של בית-הספר העממי. עמדתי מאחורי הדלת וניסיתי להקשיב לשיחה שקיים אבי עם סבי.

קלטתי מלים יחידות בלבד, והן לא נתחברו למשהו ברור. הוא ביקש שאשב על ברכיו. סירבתי. הרגשתי עלבון על שאינו קושר עמי קשר קבוע. חשתי כי חיי אינם מעניינים אותו. ייתכן שטעיתי. אולם זו היתה תחושתי אז.*

אמא עבדה עבודת יום שלם, קשה ומפרכת, בתור פועלת בבית-חרושת לאיטריות. בית-החרושת היה בבעלות שני שותפים, שאחד מהם היה אחיה של אמא. היא סיימה את חוק לימודיה בבית-ספר תיכון. הרבתה לקרוא בלילות. לאחר שנפרדה מאבא הציעו לה אי-אלה שידוכים, אבל שום דבר לא יצא לפועל, כי נקודת-המוצא שלה היתה — מה יהיה יותר טוב בשבילי. זה נגע מאוד ללבי. לעתים היא היתה אומרת: "אני גם אמא וגם אבא שלך". בתפקיד כפול וקשה זה היא נשאה באחריות, בהתאמצות ובאהבה עמוקה.

אמי שקדה ללא הרף לפתח בי עניין בספרות יפה, במוסיקה ובמלאכה, דאגה שאדע תפירה וניהול חשבונות — מקצועות חיוניים בחיים. אחרי שסיימתי את לימודי בבית-הספר היסודי, דאגה אמא שאלמד בבית-ספר תיכון "תרבות". עם סיום חוק לימודי בבית-ספר זה הציעה לי אמי ללמוד חצי שנה בבית-ספר מקצועי לתפירה. "נערה צריכה לדעת הרבה. יש ללמוד רבות כדי להתגבר על קשיי החיים" — היתה אומרת. היא ביקשה להזמין מורה שילמדני פנקסנות. אך בתום מספר שעורים ביקשתי להפסיק לימודים אלה היות ולא מצאתי בהם עניין.

סבא שימש כעין תחליף חלקי לאבא. קראו לו ר' יוסף פייבה טרקניסקי. הבריות התייחסו אליו בכבוד רב. הוא היה אדם דתי, מאמין בכל לבו. היה קם עם שחר כדי ללכת לבית-הכנסת. הוא התמיד מאוד להחזיר אמונה דתית ללבי, היה יושב למראשותי לפני הירדמי וקורא "שמע ישראל" ומבקש שאחזור אחרי מלה במלה. בשנות לימודי בבית-הספר העממי הושפעתי מאוד מאמונתו הדתית של סבא. הוא היה רגיל לומר: אם ימצא עשרה צדיקים — ייגאל העולם. התפללתי בעצמי והאמנתי בתום לב כי הגאולה מן העוני, מן היתמות ומן המצוקות למיניהן אמנם תבוא בזו הדרך. בתחום זה התחולל בקרבי שינוי יסודי בעודני בת שלוש עשרה. הגיע לידי ספר פופולארי אשר הסביר את מוצאו של האדם מן הקוף. הוספתי לקרוא ספרים שבהם הוסבר כיצד האדם הוא שעיצב את דמות האלוהים בקדמת דנא, כאשר לא ידע להסביר לעצמו תופעות שונות בטבע באורח רציונאלי.

הספרנית בבית-ספרי, שהיתה אשה צעירה ומשכילה והשקיעה בתפקידה מחשבה רבה, הציעה לי לקרוא על נושא הדת מנקודת-מבט הנבדלת מזו של המאמינים באלהים. הסכמתי מתוך סקרנות. הספרים שנתנה לי חוללו בלבי שינוי מהפכני. ההגיון אמר לי כי ההסברים הרציונאליים, המבוססים על

* על אבי קיבלתי לראשונה אי-אלה פרטים רק בראשית 1974. ישראל קפלן, סופר אידישאי, סיפר לי כי הכיר את אבי, מוטל גוביק.

דורת דרווין בדבר מוצאו של האדם, מתקבלים על הדעת יותר מן האמונה דתית של סבא. אבל הקשר הנפשי למסורת שסבא השריש בי — היה עמוק. וספתי לכבד את המאמינים. הם הצטיירו בעיניי בדמותו של סבי האהוב, זן בדמותו של הדוד דויד גרשטר, בעל הזקן הלבן והדורת-הפנים, שנהג לבוא ביתנו לעתים קרובות.

בימי ילדותי שרר בביתנו עוני. בשר ודגים היינו אוכלים רק בשבתות ופגעים. תפריט ארוחת-הבוקר כלל לחם, חמאה וכוס קקאו. אמא היתה פותרת את בעיית המחסור במלבושים בעזרת שיטת הסכון קפדנית. היתה מסבירה לי כי אין לזרוק בגדים שבהם נתגלו קרעים ואם נקרע שרוול בשמלה ליד הית-השחי אפשר לגזור את החלק העליון ולהשתמש בשארית הבד לתפירת יגור, מטפחת-ראש, מכנסי-פיזמה וכו'. הקשבתי להסבריה של אמא ונהגתי להתאם לעצותיה. הייתי מתקנת גרביים, לבנים ושמלות מתוך רצון לעזור לאמא במצוקתה החמרית. היא היתה רגילה לומר: גם אם יש טלאי קטן בגד — אין זו בושה ללבשו. העיקר שהבגד נקי. לאט-לאט למדתי לתקן קרע קטן שהסתמן במלבושים והרגשתי שבכך אני מסבה קורת-רוח לאמי, שכן ראתה במלאכתי תרומה לחסכון במשק הבית. עד סיום לימודי בבית-הספר התיכון לא נזקקתי כל-כך לשמלות, שכן לבשנו אז תלבושת אחידה, עין תלוק שחור עם צווארון לבן, דבר שסימל את שוויון כל תלמידי בית-הספר.

אסתר (עומדת שלישית בצד שמאל), תלמידת הגימנסיה "תרבות",
וילנה 1934

לעומת המצוקה בביתנו, היתה רווחה בבית אחות אמי. בעלה היה סוחר אמיד, לפי המושגים שהיו מקובלים עליי בימים ההם. הרגשתי כי ההבדל במצב הכלכלי נתנו את אותותיהם במירקם היחסים שבין שתי המשפחות. אידיש ועברית — שתיהן היו שפות מדוברות בוילנה. בבית היברנו אידיש. עברית למדתי בגן הילדים, בבית-הספר העממי העברי שברחוב זאוואלנה שליד השוק ולבסוף בגימנסיה העברית "תרבות". עם המודיע שהטביעו את חותמם עליי נמנו שלמה פרבר, סטרנין והמורה לזמרה טייטלבוים.

לימוד עצמי

סיימתי את חוק לימודי בבית-הספר "תרבות" בוילנה בשנת 1936 וזכיתי לתעודת בגרות. השנים שבאו לאחר-מכן היו לי מיוחדות במינן. למ הבוקר עד הערב הייתי מעיינת בבית ובספריה העירונית בספרות מארכסיס טיט ענפה. בבחירת הספרים תידרכה אותי, לפי בקשתי, ספרנית אולם הקריאה. נהגתי לקרוא הרבה ספרים בספריה העירונית כי לא היה לי כסף לקניית ספרים. קראתי את הספרים בעיון רב וערכתי רשימות מפורטות בעברית, באידיש ובפולנית — שפות הספרים. עיינתי ב"קפיטאל" של מארכס, בכתביו של לנין, בספרים בנושא הכלכלה המדינית. את מחברות רשימותי שמרתי מכל משמר. הן שמורות בביתנו שבקרית שלום עד היום הזה. את הלימוד העצמי הזה תיאמתי עם הלימוד העצמי הדומה של ידידי ברלה קובנר.* גם הוא היה קורא בביתו ועושה רשימות ובערבים היינו נפגשים, עוברים על החומר הרשום, משוחחים על הדברים שקראנו ומתכננים יחד את המשך הקריאה והלימוד העצמי. אמי התייחסה לכל זה בהבנה, לפחות כלפי חוץ. לא כן אחיה, הדוד שמואל, שקראו לו סמואל. הוא היה מנהל הבית, מופקד על עזבונו של סבא — "חצר" ובה כמה בתי-מגורים. הדוד סמואל היה מעיר הערות עוקצניות באוזניי: מדוע צריכה נערה כמוי ללמוד כל כך הרבה אחרי שכבר קיבלה תעודת-בגרות? ... פעם אחת אפילו התבטא: האם את מתכוונת להיכנס לפרלמנט? ...

בשנות לימודי בגימנסיה רציתי לעזור לאמא בתחום הפרנסה. אמי לא דרשה זאת ממני במפורש. היא רק רמזה למשאלה זו. השתדלתי לתת שיעורים לתלמידים שהיו זקוקים לעזרה. עבודה זו עשיתי ברצון ואפילו בהתרגשות כי בכל מאודי שאפתי לעזור לאמא. (אחת התלמידות ששמה נחרת בזכרוני היתה דבורה'לה קוטשר. במאי 1974, בהיותי מאושפזת בבית-החולים "הדסה" בתל-אביב, לאחר התקף-הלב השני, פגשתי את אחותה הבכירה, שעבדה שם בתור מתנדבת לשירותי-עזר. היא הכירה אותי והזכירה את השיעורים שנתתי

* בר(דב) קובנר (מאיר וילנר).

אסתר (עומדת שלישית בצד שמאל) עם סיום לימודיה בגימנסיה "תרבות",
וילנה 1936

אהותה בשנים 36—1934 תמורת 5 זלוטי לחודש. את הסכום הזה הייתי מוסרת לאמי תוך סיפוק רב). הכנסתי זו סייעה לאמא להכין את ארוחות השבת כדי שישאו אופי חגיגי, הווי אומר ארוחה עם דגים מבושלים, חלות חמין עם בשר. בימי חול היינו אוכלות בארוחות-הצהריים, על-פי רוב, מרק תפוחי-אדמה ודייסת תפוחי-אדמה. זכורני כי שרנו אז את השיר היהודי-עממי העצוב: „זונטיק בולבעס, מאנטיק בולבעס, דינסטיק, מיטוואך בולבעס, זונטיק ווייטער בולבעס, פרייטיק און שבת טשאלנט פון בולבעס, זונטיק ווייטער בולבעס". (בתרגום לעברית: יום ראשון — תפוחי-אדמה, יום שני, שלישי, רביעי, חמישי — שוב תפוחי-אדמה וביום שישי ושבת — חמין מתפוחי-אדמה, וביום ראשון שוב תפוחי-אדמה...)

"צלילי שיר מסוכנים"

אמי אהבה לשיר בשעה שהיתה עוסקת במלאכות הבית, אחר שובה מעבודתה בבית-החרושת. היתה שרה שירים עממיים באידיש וברוסית. זכור לי השיר על הנפח הכפוף: "שמידן מיר איינגעבויגן, שמידן מיר ביי טאג ביי נאכט, פאר דער מענטשהייט א נייעם גלויבן, פאר דער צוקונפט וואס ערווארט". לעברית תורגם השיר כך: נחשלה עד בלי הרף, נחשלה יומם וליל, לאדם עתיד חדש, לחברת אנוש עמל".

אמי ידעה לשיר ממיטב השירה הרוסית הטרומ-מהפכנית במנגינות ערמ
לאוזן, מנגינות עצובות ומנגינות עליזות, לפעמים שרה גם את שירת האר
טרנציונאל. היא דיקלמה מיצירותיהם של פושקין, לרמונטוב ונקראסוב
השתדלתי ללמוד לא רק לשיר אותם אלא גם לנגנם בפסנתר שהיה בביתנו
המוסיקה היתה מצמיחה לי כנפיים ומעוררה בי רגשות נעלים.

באחד הימים הצלחתי לפרוט בעצמי את צלילי האינטרנציונאל. בז
ההוא למדתי בבית-הספר "תרבות". לפתע נכנסה אמא לחדר ואמרה בהת
רגשות: "האם אינך יודעת כי מסוכן להשמיע את צלילי השיר הזה? ! מה
יהיה עלינו אם יישמעו צלילי השיר הזה בחוץ? ! ודאי אינך יודעת כי הרבה
אנשים 'יושבים' בעד מעשים דומים, אפילו לא הוכח שהיה קשר כלשהו
בינם לבין הקומוניסטים". דברי אמי, שנאמרו בהתרגשות, הביכו אותי.
שכן ידעתי על אסירים פוליטיים לא-מעטים שנעצרו ונכלאו, וביניהם אחת
של בעל אחות אמי. ואף-על-פי-כן — המנגינה רבת-ההשראה של האר
טרנציונאל משכה את לבי. התאוותי להקיש חזק יותר על קלידי הפסנתר
כדי שיישמעו הצלילים בבירור וללא טעויות. נסיתי לעשות זאת, אך נוכחתי
לדעת כי אמי ממש מתחלחלת מן הצפוי בשל חשד כלשהו של אהדה לקומו
ניזם. היא חיזקה את טיעונה בהסבר כי שומר הבית (סטרוז' בפולנית) רגל
לשים עין ולהטות אוזן לכל מי שעלול להיות חשוד בהשתייכות למפלגה
הקומוניסטית או באהדה לפעולותיה.

הפגנת אחד במאי הראשונה שראיתי

בהיותי בת שמונה עשרה, תלמידת הכיתה האחרונה בגימנסיה "תרבות"
שבווילנה, ראיתי לראשונה בחיי הפגנת אחד במאי. היה זה בשנת 1936.
האחד במאי חל אז ביום חול. בעיר הופצו הודעות כי ההפגנה תעבור לפני
הצהריים ברחובות עירנו, וביניהם ברחוב זאוואלנה, מקום שם שכנה הגימנסיה.
אינני זוכרת אם היה זה בשעת השיעורים אם בזמן ההפסקה, אך אני זוכרת
היטב כי פתאום שמענו קריאות חזקות וקצובות בוקעות מפיהם של המוני
אנשים ואז הבנתי שההפגנה מתקרבת לעבר רחובנו. חדרי הכיתות הגבוהות
התרוקנו והתלמידים והתלמידות ירדו מהר לרחוב כדי לעקוב מקרוב אחר
מהלך ההפגנה. הייתי מתוחה מאוד ונרגשת. הבחנתי בשוטרים רכובים על
סוסים. הם חבשו קסדות-פלדה וידיהם אחזו אלות. קבוצת שוטרים רכבה
לפני קהל המפגינים. אלה האחרונים נשאו כרזות: פועלי כל הארצות, התאחדו!
ברכה ללחמי ספרד הרפובליקאית! וכן סיסמאות להגנת השלום, נגד
הפאשיזם והאנטישמיות, נגד הניצול והדיכוי ועוד. בין הצועדים היו גם
שנשאו כרזה: תחי ארץ-ישראל העובדת! ברכה לקיבוצים בארץ-ישראל!
הפועלים צעדו בהפגנה שלובי זרוע, בבגדי עבודה. נשים צעדו עם ילדיהן.
ההפגנה הטביעה עליי רושם עז.

ב"השומר הצעיר" — היכרותי עם הירש'לה גליק

בשנים 36—1934 הייתי חברה בתנועת "השומר הצעיר" בוילנה. למדתי אז בכיתות האחרונות של הגימנסיה "תרבות". השתייכתי ל"גדוד המפלס". ציפורה ואלק ("ציפקה") היתה מדריכתי הנלהבת. היא היתה חדורה להט מיחד והתבלטה כבעלת שיעור-קומה רוחני. היו עוד מדריכים מצויינים, נערים חושבים ואידיאליסטים. פעולות ההסברה נערכו בבניין בית-הספר "תחכמוני". לאחר שנתיים התחלתי להדריך בקן "השומר הצעיר". הייתי אז בת שמונה עשרה.

אחד מחניכיי בשנת 1936 היה הירש גליק, שהתפרסם בימים כמחברו של שיר הפרטיונים היהודים מגיטו וילנה (1942). הוא היה בא לקן עם מחברת שירים תחת בית-שחין, והוא אז בן ארבע-עשרה שנים בקירוב. כאשר התוודעתי אל הירש'לה (כך קראנו לו), הוא עבד בתור שוליה בחנות יהודית. הוא הועסק למן הבוקר ועד הערב. מובן, אז עדיין לא יכולתי לדעת שמוה הילד יצמח אדם שיעצב בנשמתו, בהשראתו ובכוח ביטוי הפיוטי את הימנון הפרטיונים היהודיים. עם זאת חשתי שהוא נער בלתי-רגיל. בעת הטיולים שערכנו בגן העירוני של וילנה בימי שבת, ישבנו על שפת הנהר ויליה ושוחחנו על נושאים שונים. הירש'לה היה מראה לי מחברת של שירים אשר נסבו על נושא הניצול המעמדי ועל מהותו. הוא סיפר לי על התרשמויותיו העמוקות מן ההפגנות של השמאל בחוצות וילנה.

כיצד הגעתי לקומוניזם?

שלושה גורמים הביאוני להחליט החלטה נחושה לראות בקומוניזם את עתידה המאושר של האנושות ולקשור את גורלי עם תנועת הפועלים המהפכנית ואלה הם:

העוני בבית. חיי העוני והמצוקה בבית קוממו אותי. חשתי את העוול הכלכלי והחברתי שנעשה לאמא. היא היתה אשה משכילה וחרוזה ועבדה במסירות כדי לקיים את משפחתה, אך עמלה הרב לא הביא לנו רוחה והיינו שקועות בחיי עוני ומצוקה. הרגשתי שחייב להיות מוצא כלשהו מאי-צדק זה. בית אמא היה עבורי עולם ומלואו. הרגשתי העוול החברתי בחיי ילדותי, כפי שהשתקף בעוני שבבית, שימשו לי דחף בלתי-פוסק לתהות על בעיות תנועת הפועלים ועל מערכותיה. הגעתי לידי הכרה כי במעמד הפועלים גלום כוח יוצר ועוצמה כבירה לחולל תמורות יסודיות בהתפתחות החברה האנושית. התרשמות מפעולותיה של המפלגה הקומוניסטית הפולנית למען הפועלים, האכרים ומחוסרי-עבודה, ובמיוחד נגד האנטישמיות. חישמל אותי מראה הדגלים האדומים שפעילים קומוניסטיים היו תולים מעל לחוטי החשמל ברחובות וילנה וביניהם רחוב זאוואלנה, ליד השוק הגדול שבו היו מתאספים בשעות הבוקר מחוסרי העבודה.

הלימוד השיטתי של תורת מארכס, אנגלס, לנין, סטאלין ושל תורת הכלכלה המדינית. שתיתי בצמא את ההסברים על מקור העוני בחברה הקפיטאליסטית, על הניצול המעמדי, על הדיכוי הלאומי והקולוניאלי, על האפשרות להגיע בדרך של מאבק מתמיד ובלתי-נרתע לכינון חברה חדשה, חברה צודקת יותר — חברה סוציאליסטית.

על סף עזיבתי את וילנה

בשנת 1938 המשכתי לעיין בבית בכתבי מארכס, לנין, בוכרין ועוד. בין עיון לעיון הייתי רגילה להחביא את הספרים האלה בכנף הפסנתר שבביתנו, למען ה"זהירות".

באותה שנה — שנת עלייתי לארץ-ישראל — עמדה בחלל העולם מתיחות מלחמתית אשר השתקפה בתופעות רבות בתחומים שונים. האווירה הפוליטית היתה דחוסה. היטלר נאם רבות נגד הבולשביזם והיהדות העולמית. בנאומיו ההיסטריים הוא ביטא את חתירת המיליטאריזם הגרמני ל"דראנג נאך אוסטן" ("דחף מזרח"). היטלר העלה באותו זמן את התביעה שיינתן "פרוודור" לגרמניה דרך שטחה של פולין, שיחבר את פרוסיה המזרחית עם הרייך הגרמני. נאומי האימים של ה"פירר" השאירו רושם מזועזע על הנרער. עתונים ממשלתיים בפולין היו מפרסמים מאמרים שלפיהם יש בעולם יותר מדי בני-אדם ואחד הפתרונים לעודף האוכלוסיה טמון במלחמה... באותה שנה קמה ברחבי פולין היסטריה המונית עם כיבוש העיר הצ'כית צ'שין על-ידי הצבא הפולני. אגב העלמת-עין אוהדת של גרמניה הנאצית. זכורני כי בימים הסוערים ההם באה אל ביתנו נערה כפרית כדי לעזור לאמי בניקוי הדירה. כשנכנסה, צהלה: "כמה טוב, כבשנו את צ'שין!" אמי שאלה אותה: "היש לך כותונת לכיסוי גופך? מה תרוויחי את מכיבוש צ'שין? מה לך ולצ'שין?" לימים חשבתי הרבה על שאלות אמי ועל מבוכתה של הנערה הפולנית בחפשה תשובה. כיבדתי את אמי על אומץ לבה בהצגת עצם השאלות. הגם שלא היתה לי אז תשובה מבוססת הרגשית, שכיבוש העיר צ'שין מבשר רעות.

: כן אני זוכרת היטב את אותם הימים והלילות כאשר פלוגות הצבא הפולני צעדו דרך רחובותיה של וילנה תוך כדי השמעת הסיסמה: "NA KOWNO" ("אל קובנו!") בשנים ההן היתה קובנו עיר-בירתה של ליטא. בימים ההם אירעו התפרעויות של אנטישמיות פולניים נגד האוכלוסיה היהודית. זכורני, שפעם הלכתי יחד עם ידידי ברליה לפני רדת החשיכה ברחוב זאוואלנה, והגה הופיעו מולנו שני בריונים והתנפלו עלינו. ברליה נפגע קשה באוזנו ממכשיר ברזל שהיה בידי אחד הבריונים ואושפז בבית-חולים.

באחד הימים הללו, בשעת-בוקר, הצטופפו ליד השוק המוני איכרים שהמתינו לתעסוקה כלשהי. על חוטי החשמל נראה מתנופף דגל אדום ועליו הסיסמה: היאבקו לעבודה! הדגל האדום נתלה בידי פעילי המפלגה הקומו-

ניסטית הפולנית שפעלה אז במחתרת. ארגוני הנוער נקראו לאספה גדולה
שבה נישאו נאומים נגד האנטישמיות. התרשמתי עמוקות מאומץ-לבם של
הדוברים הצעירים. עקבתי אחר דבריהם בהקשבה דרוכה. במהלך האספה
כבה החשמל, אך הנאומים המשיכו לנאום וקראו לסולידאריות הנוער הפולני
עם הנוער היהודי במאבק משותף נגד האנטישמיות והפאשיזם. זרם חשמלי
עבר בגופי. התרגשתי עמוקות. זו היתה לי חוויה בלתי-נשכחת.

מקץ שנה אחת, בהיותי כבר בירושלים, פרצה מלחמת-העולם השניה.
פולין היתה הראשונה ליפול טרף בידי גרמניה ההיטלריסטית, שפתחה אז
במלחמה תוקפנית נגד העמים. רבות חשבתי על ממשלת פולין, אשר ערב
מלחמת העולם השניה לא היתה מוכנה לחתום עם ברית-המועצות על הסכם-
הגנה מפני גרמניה הנאצית, ואף הגדילה לעשות בעלותה על דרך של כיבוש,
אם לגבי שכנתה מדרום (צ'כוסלובקיה) ואם לגבי שכנתה מצפון (ליטא).
איתרע מולה של פולין, ובפלוש אליה גיסות-היטלר היתה היא גופא לגיא
הריגא.

בימי מלחמת-העולם השניה

פתיחת המלחמה ירדה על העולם כברק ביום בהיר. בעצם יום פלישת צבא גרמניה הנאצית לפולין כבר הודיע הרדיו על הפצצת וארשה, וילנה וערים אחרות. אז עדיין לא היה לי מקלט רדיו בחדרי שבירושלים ובלידת-ברירה הייתי רצה מדי שעה בשעה אל השכנים כדי להקשיב לחדשות. למרות הריחוק והניתוק מאמי, מקרובי ומידידי שנשארו בפולין, היה ה"בליצקריג" בשבילי מושג מוחשי, מחריד ומזעזע. בארץ החלו קניות מבוהלות של קמח וסוכר. תפרתי שקיות מבד סדין ובפרוטות המועטות שהיו לי קניתי כמה ק"ג של סוכר וקמח.

במהדורות החדשות שודרו ידיעות על התקדמותם של גיסות היטלר בשטחה של פולין. עברו עליי לילות רבים של נידודי-שינה. הגלויות והמכת-בים שהייתי מקבלת מאמי בקביעות פסקו להגיע אליי. ימים ולילות חשבתי על אמא. חרדתי לגורלה.

עם התקפת צבאות היטלר על ברית-המועצות וכינון הקואליציה האנטי-פאשיסטית הגדולה פעלה המפלגה הקומוניסטית בארץ במרץ למען פתיחת חזית שניה באירופה נגד גרמניה הנאצית. פעלנו מתוך הרגשה עמוקה, כי אם תתרום יצירת דעת-קהל רחבה לפתיחת חזית שניה באירופה בעורפו של הצבא הגרמני, הרי שיפחית הדבר מן הקרבנות, יחיש את הנצחון על האויב הגדול ביותר של עמנו ושל העמים כולם. על חומות וקירות בערי הארץ ומושבותיה ציירנו סיסמאות מאירות-עיניים בתביעה ל"חזית שניה — מיד!"

צבי התגייס במסגרת היחידות הארץ-ישראליות בצבא הבריטי, ב-23 ביולי 1942. הוא שירת בצבא ארבע שנים ומעלה ביחידה מיוחדת למכונאים ולחשמלאים בחיל "המהנדסים המלכותיים" (רויאל אנג'ינירס), תחילה בסרפנד, אחר-כך במצרים ובטוברוק (לוב), אולם את רוב הזמן עשה באיטליה.

עם התגייסותו של צבי פעמו בקרבי לסירוגין רגשות של עצבות מזה וגאווה מזה. עצבות — על שנסע למרחקים, לסכנות, לעתיד בלתי-בטוח, המעורר סימני שאלה; גאווה — על החלטתו להתנדב ולהשתתף במאמץ המלחמתי על-פי צו מצפונו.

אסתר וילנסקה וצבי ברייטשטיין (לאחר התנדבותו ליחידות הארץ-ישראליות
בצבא הבריטי, בימי מלחמת העולם השנייה), ירושלים, אפריל 1943

בעת שירותו במצרים ובטברוק חזר צבי לחופשות קצרות בלבד, תחילה לירושלים ואחר-כך לתל-אביב, לשם עברתי לאחר החלטת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית כדי לערוך את ביטאון המפלגה. "קול העם" הופיע בשנות מלחמת העולם השנייה כשבועון. קבענו את יום נישואינו ל-14 בנובמבר 1943 בירושלים. צבי קיבל ממפקד יחידתו שבטברוק חופשה מיוחדת בת שבוע ימים (כולל הנסיעה הלך וחזור). טכס הנישואין נערך על גג הבית שבו שכנה הרבנות הראשית שברחוב יפו בירושלים. בטכס נכחו כמה מחברינו ומידידינו. את טבעת הנישואין שאל צבי למספר שעות מידידו הטוב ד.ח. אחרי הטכס התכבדנו בקפה ועוגות בדירתם של ד.ח.

ורעייתו. בהודמנות זו החזרנו להם את הטבעת... הכיבוד היחיד בעת טכס נישואינו היה בקבוק יין אדום. בערב הלכנו, אני וצבי, לקולנוע. למחרת בבוקר ליחיתי את צבי אל תחנת הרכבת בירושלים ומשם הוא נסע דרך מצרים חזרה ליחידתו בטוברוק. הרכבת התחילה לזוז לאט-לאט, החישה את הקצב והחלה להתרחק במהירות. הלב נקרע מגעגועים, מעצב, מבדידות.

9 במאי 1945 — הנצחון על הפאשיזם

ב-9 במאי 1945 שודרה מעל גבי האתר, בליווי צלילי מנגינה מרנינה, הידיעה בדבר כניעתה ללא-תנאי של גרמניה הנאצית. הושג הנצחון. הלכתי אז לדפוס לכתוב מאמר ראשי ל"קול העם" השבועי על המאורע הזה שהיה היסטורי במלוא מובן המלה. תחושת היום הגדול שזכינו לו והכאב הצורב על הקרבנות העצומים — ובכללם אמי היקרה ובני המשפחה האחרים, שקשה היה להאמין שלא אראה אותם עוד בחיים — כל אלה פעמו בלבי ובמחיי. ה-9 במאי 1945 היה יום רגיל ובלתי-רגיל כאחד. בכתיבת המאמר ביטאתי את מחשבותי ואת מחשבותיהם של רבים מבני זמננו.

לרגל הנצחון התקיימה בתל-אביב הפגנה גדולה של המפלגה הקומוניסטית. יחד עם רגשי השמחה על הנצחון הגדול על הנאציזם חשתי כאב קורע-לב על הנתח החי שנחתך מבשרנו באירופה. עם זאת ציפיתי, ציפינו כולנו, למשהו חדש שעשוי לקום ולהתפתח על חורבות המלחמה.

צבי חזר מאיטליה רק במאי 1946. הוא טרם שוחרר מהצבא, אך עד לשחרורו קיבל חופשות לעתים קרובות ופגישותינו היו לנו מקור של חדוה ואושר. צבי שוחרר סופית מן הצבא ב-13 באוגוסט 1946 וחזר לחיים האזרחיים. הועמדנו לפני בעיות שונות שהביאה בכנפיה תקופת-המעבר שלאחר המלחמה. החיילים המשוחררים נתקלו בקשיים בבואם להשיג דיור. בלחץ הפגנות החיילים המשוחררים, שביניהם היו חברינו הקומוניסטיים פעילים מאוד, נאלצו השלטונות להפעיל תקנות שחייבו בעלי דירות גדולות להשכיר חדר בדירתם לחיילים משוחררים. בזה האופן קיבל גם צבי חדר בתל-אביב בתור דייר-מישנה, תחילה ברחוב הקישון ואחר-כך ברחוב הירקון 52 א. שם גרנו ועבדנו. שם נולדו ילדינו שרה-לה ויוסי. בראשית 1952 עברנו לגור בדירתנו שבקרית-שלום, שכונה בדרום תל-אביב.

צבי, שהיה מזכיר התא המפלגתי הראשון שלי (תא הסטודנטים בירושלים, בשנת 1940), עזר לי בכל ענייני הבית ובגידול הילדים וכן בהכנת מאמרים, הרצאות, הופעות פומביות וכו'; הוא היה מעיר, מתקן, מפנה את תשומת-לבי לצורך להכניס תיקונים חשובים מבחינת התוכן והביטוי. אהבתנו העמוקה ורבת-השנים היתה משולבת בעזרה הדדית בלתי-פוסקת. הוא היה הידיד בה"א הידיעה לאורך כל חיי הפגרות שלי.

באסיפת הנבחרים (1944—1947)

ב-1944 התקיימו בחירות לאסיפת הנבחרים של הישוב היהודי בארץ-ישראל. המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית הגישה רשימה שנקראה "הרשימה הדמוקראטית-עממית". בבחירות נבחרו שלושה צירים מטעם הרשימה והם: שמואל מיקונים, אליהו דרוקמן ואני.

ישיבות אסיפת הנבחרים התקיימו באולם האוניברסיטה העברית שעל הר הצופים, ירושלים. במאי 1943 — עם פילוג המפלגה — הפסקתי את לימודיי באוניברסיטה ועברתי לתל-אביב כדי לערוך את "קול העם". והנה, במחציתה השנייה של שנת 1944 חזרתי לאולם האוניברסיטה, אך הפעם בתור נציגת רשימתנו באסיפת הנבחרים. היה זה בימים שאחרי המשבר הפנימי אשר פקד את המפלגה. קודם שעברתי לתל-אביב עבדתי בתור מורה בבית-הספר ע"ש הלן קלר בירושלים. כן הייתי מזכירת סניף המפלגה בירושלים.

שני דיונים באסיפת הנבחרים נותרו עמוק בזכרוני. אחד — התייצבותנו נגד גירושם של אנשי אצ"ל ולח"י לאריטריאה ולקניה, לפי צו אדמיניסטרטיבי של השלטון המנדטורי הבריטי. נהגנו כך, אם כי התנגדנו לתכנית הפוליטית ולשיטות הטידור של הארגונים הללו, שכן שללנו את זכותו של השלטון הזר לגרש תושבים מן הארץ. האבחנה בין היחס להשקפתם הפוליטית של אנשי האצ"ל ולח"י לבין היחס לזכותם לחיות בארץ מולדתם, היתה חשובה מבחינה עקרונית ובעלת משמעות. (מקץ שלושים שנה כתבתי מאמרים ורשימות בעתונות נגד גירושם השרירותי של אישי ציבור פלסטיניים מן השטחים שנכבשו בידי ישראל במלחמת ששת הימים, אל מעבר לגבול).

מאורע שני שנחרת בזכרוני מהשנים ההן היה במאי 1947, כאשר נפל בחלקי הכבוד להציע בשם סיעת הרשימה הדמוקראטית-עממית באספת הנבחרים הצעה שנציגות הישוב היהודי תתבע מבריטניה להוציא את צבאה מן הארץ. בשם הרוב השיב להצעתנו פנחס לוביאניקר (לימים לבון). הוא דרש להוריד את ההצעה מסדר-היום באמרו, כי אין זה אינטרס ציוני ואינטרס יהודי לדרוש את הוצאת הצבא הבריטי מן הארץ. באותו זמן השתוללו ה"כלניות" — הצנחנים הבריטיים — ברחובות הערים ובישובים יהודיים שונים ברחבי הארץ. בימים ההם ביצעה ה"הגנה" פעולות אחדות נגד השלטון הבריטי בארץ כדי לאלצו לחדש את שיתוף-הפעולה המסורתי בינו לבין הנהגת הישוב היהודי, מבלי לתבוע חיסול המנדט הבריטי והוצאת הצבא

הבריטי מן הארץ. אז, במאי 1947, עדיין לא היה ברור באיזה מועד יסתים המנדט הבריטי, אולם לי היה ברור כי התביעה שלנו להוצאת הצבא הבריטי מארץ-ישראל היא תביעה נכונה וצודקת המבטאת נאמנה את האינטרס הלאומי האמיתי של עמנו ושל שכנינו, והיא אף עתידה ליהפך לעובדה נחרצת בתקופה הקרובה. את דבריי באספת הנבחרים סיימתי בהבעת תקווה זו. ואמנם מקץ שנה בקירוב, היתה התקווה למציאות.

בתור חברת אסיפת הנבחרים מילאתי את תפקידי הציבורי הראשון כנציגת המפלגה.

היבחרותי לעיריית תל-אביב—יפו (1949)

ב-1949 נבחרתי ברשימת המפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"י) למועצת עיריית ת"א—יפו. בתפקיד זה כיהנתי עד שנבחרתי לכנסת ב-1951. הפעילות במועצת העיריה זימנה לי היכרות ישירה עם מצוקת המוני תושבים פגישותיי עם תושבי שכונות-העוני היתה גם אמצעי לחיזוק הקשר עמהם למען שרת את האינטרסים החיוניים שלהם. בעזרת חברינו שגרו שם קיימתי פגישות רבות עם תושבי הפרברים, ביחוד בקשר לבעיית המיבנים המסוכנים, בעיקר בימי גשמים ושטפונות. הגשמים הם גשמי ברכה לחקלאים, סיכוי למנוע בצורת מצד אחד, אולם מצד אחר הם קללה לדיירי המיבנים המסוכנים, שכן עלולים הם למוטט בתים, להציץ חצרות ודירות, להשחית ימי עבודה ולגרום נזקים לרכושם הדל של תושבי השכונות. יזמתי שיתוף-פעולה בין סיעות הפועלים נגד השלטון הימני בעיריה בראשותו של ישראל רוקח. שיתוף-פעולה זה החל בהתייעצויות שנערכו שעה קודם לשיבת המועצה. זו היתה מקיימת את ישיבותיה בתחילה בבית העיריה שברחוב ביאליק ולימים בבית הסמינריון למורים שברחוב בן-יהודה. זכורני כי התיאום הראשון בין הסיעות של מפלגות הפועלים (מק"י, מפ"ם, מפא"י) התבטא בכך שהוחלט שלא לבוא בלבוש חגיגי לפתיחת הישיבה החגיגית הראשונה של המועצה, ולהסביר זאת בכך, כי נצחון הימין בבחירות איננו חג בשביל סיעות מפלגות הפועלים. כן הושג תיאום בהצבעה נגד שיעורי המס לפי גודל הדירה. דרשנו להנהיג שיעורי מס לפי הכנסתם של משלמי המסים.

שליחותי בהסתדרות (1949—1974)

היה לי הכבוד לייצג, במשך 25 שנים, את ציבור העובדים שהצביע בעד רשימת המפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"י), בוועד הפועל של ההסתדרות, במועצות ההסתדרות ובוועידותיה, ושנים אחדות גם במועצת פועלי תל-אביב-יפו. תפקיד זה הוטל עליי לאחר מותו הטראגי של אליהו גווי'נסקי (אלירוש) הבלתי-נשכח, בסוף 1948, בעת שובו משליחות המפלגה בפולין, שאליה יצא כדי לגייס עזרה למלחמת העצמאות שלנו. לא ראיתי עצמי מוכשרת לתפקיד זה מבחינת הידע, אולם החלטתי ללמוד את הדרוש למילוי תפקיד חשוב זה.

זכרתי את אלירוש וקיבדתי על ניהול מאבקים מעמדיים של פועלי היהלומים, על מאמציו להסביר בכתב ובעל-פה את בעיות האיגוד המקצועי ולהצביע על זיקתן אל הבעיות הפוליטיות. הערכתי מאוד את קשריו האישיים עם הפועלים.

חשבתי בלבי: כיצד אני, סטודנטית שסיימה את חוק לימודיה בפילוסופיה ובסוציולוגיה, אתאים לתפקיד כה קשה? ברם, החלטתי ללמוד את הדרוש למילוי התפקיד הציבורי של שליח עובדים בהסתדרות. למדתי זאת בכמה וכמה אופנים: בשיחות עם פועלים ועם חברי ועדי-עובדים, בעיון בהסכמי עבודה בענפים שונים, בביקורים במקומות העבודה וכו'. עסקתי בבעיות מעמד הפועלים מתוך חדווה ואגב לימוד שיטתי ובלתי-פוסק של הספרות הסוציאליסטית העולמית על כל גוניה, וכן אגב עיון מתמיד בבעיות יסודיות ויומיומיות הקשורות בענפי-עבודה ובמקומות-עבודה שונים בארצנו.

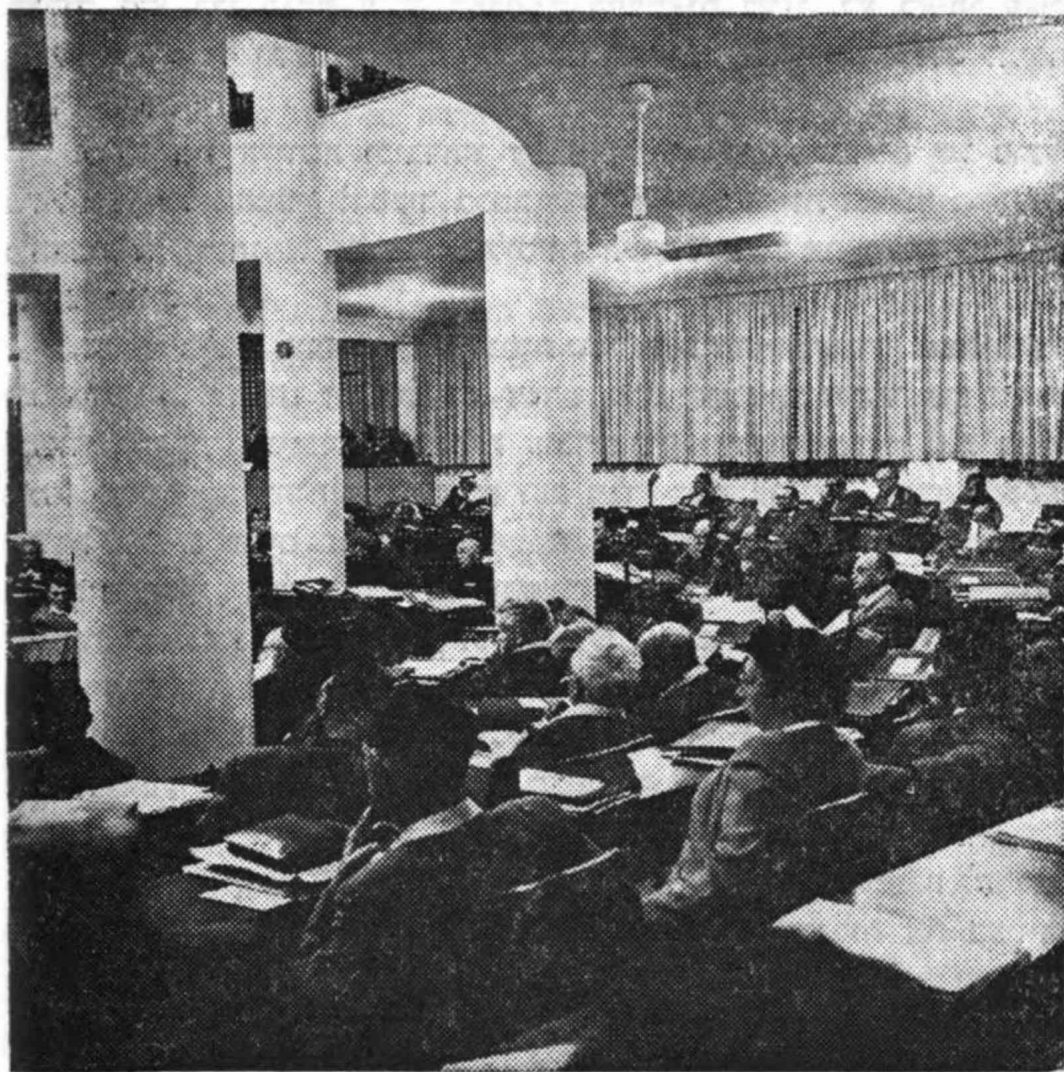
ביקורי הראשון במקום-עבודה התקיים בראשית שנות הארבעים, בימי שביתת פועלי הרכבת בחיפה. ביקוריי בבתי-חרושת ובמקומות-עבודה נתחלקו לכמה סוגים:

הרצאה שנקבעה מראש עם חבר ועד העובדים. הייתי מתכוננת להרצאה כאילו היתה זו הרצאתי הראשונה בכלל. השתדלתי להעלות את בעיות המיוחדות של מקום-העבודה שבו הופעתי ולקשור אותן עם בעיות כלל תנועת הפועלים בישראל, תוך הדגשת היבטים מדיניים כגון חירויות דמוקראטיות, עתיד הסוציאליזם, שינוי הבעלות על אמצעי-הייצור היסודיים והעברתם לבעלותו של העם וכן תרומתו של העם העובד לקידום השלום.

שיחות עם חברי ועד העובדים. הקשבתי לדברי חברי הוועד שהעלו את

תביעות העובדים כלפי המעבידים, מוסדות ההסתדרות והממשלה, גם כדי להיעזר בהם לניסוח הצעות לחוקי עבודה בכנסת, שאילתות בוועד הפועל של ההסתדרות והצעות לסדר-היום בכנסת. השיחות עזרו לי לייעץ לעובדים במקומות עבודה אחרים איך לנהל את מאבקהם על דרישות צודקות, לנסח את תביעותיהם, לחשל סולידאריות פועלים, לצייד את העובדים בנתונים על רווחי המעבידים, על עזרת הממשלה לבעלי הון וכו'. התעניינתי בתנאי השכר והעבודה של אנשים קשישים העובדים ב"המשקם" בשכר-דחק, יעצתי להם כיצד להיאבק לשכר הוגן ולמניעת פיטורים; עודדתי את רווחם וחיוקתי אותם בעמידתם.

בביקורי הרבים במקומות העבודה למדתי על המתרחש בקרב העובדים. היה זה בשבילי מעין לימוד חלק חשוב של האנטומיה של השיטה הקפיטאל-ליסטית. היו מקומות עבודה שבהם היו הפועלים חוששים למצות את פיהם

אסתר וילנסקה, באולם הכנסת, ירושלים 1957

ולא־שמי־ע את תביעותיהם ; אלה היו מסתפקים לשמוע את ההרצאה, אולם לא היו מגיבים על תוכנה. היו מקומות שבהם היה נציג הוועד פותח את הפגישה, מציג שאלות במהלכה ומסכם אותה. ברם, היו גם מקומות עבודה שבהם היו הפועלים משמיעים את דברם ; מקצתם היו מביעים הסכמה לדבריי ומקצתם היו מתווכחים עם דעותי בשאלה זו או זו ומחווים את דעתם על המתרחש במקום עבודתם, בהסתדרות, במדינה.

בביקורי אלה מטעם הסיעה הקומוניסטית, ובהיותי חברת הוועד הפועל של ההסתדרות, ראיתי תפקיד, חובה וזכות כאחד. זכות גדולה היא לייצג את ציבור העובדים, לרכוש את אמונו, לבטא את דרישותיו ולעמוד עמו בקשר מתמיד. באתי למקומות עבודה רבים כדי לייצג לעובדים בעת שניהלו מאבק עם המעביד ללא עזרת מוסדות ההסתדרות וגדולה מזו — לעתים אף למרות התנכרות הנהגתה למאבקם הצודק. כמובן, היו גם מקרים שמנהיגי ההסתדרות ראו צורך לתמוך במאבקי העובדים. נוכחתי לדעת כי המאבקים במקומות העבודה הם מערכות איגוד-מקצועיות טהורות רק למראית-עין. למעשה, אלה הן מערכות שבהן לומדים העובדים לנהל מאבק יותר רחב, יותר מקיף ומאלף נגד המעבידים הפרטיים וכן נגד המעביד הממשלתי-ציבורי. מאבק זה מהווה מעין הכנה למאבק יותר כללי, על שלב יותר גבוה, הלא הוא המאבק על השלטון הפוליטי של מעמד הפועלים ובעלי-בריתו בחברה ובמדינה.

כאמור לעיל, בתור חברת הכנסת יזמתי הצעות חוקים לא-מעטות, שמקורן בשיחות עם פועלים, עם ועדי עובדים ופעילים איגוד מקצועיים. כך, למשל, עיבדתי את הצעת החוק לשבע שעות עבודה בקיץ לפועלי הבניין לפי הצעת חברינו פועלי הבניין ותוך כדי קשר עמהם. ביום שהגשתי הצעה זו בכנסת, הלכתי להרצות עליה ועל הבעיות הקשורות בה באוזני פועלי בניין בירושלים.

זכורתי ביקורים במקומות עבודה גם בעת סערת המאבק. בעת ביקורי בבית-החרושת "אילין" שבאשקלון התנהל שם מאבק נגד פיטורי עובדים. הפועלים הפגינו לא רק עקשנות בבואם לתבוע את המשך תעסוקתם במקום, אלא גם הראו כיצד אפשר להמשיך בעבודה ואף לפתח את המפעל. בתום שיחה עם ועד העובדים נאמתי באסיפת פועלי המפעל.

כן זוכרת אני היטב את ביקורי בנמל אשדוד בזמן שניטש שם המאבק נגד הגדלה בלתי-נסבלת של הנורמות בהטענת פרי הדר.

קיימתי ביקור בבית-החרושת "אוסם" שבבני-ברק כאשר פרצה בו השביתה נגד פיטוריה השרירותיים של פועלת. העמידה הסולידארית של העובדים אילצה את מוסדות ההסתדרות לתמוך במאבק הפועלים, ואכן הוכתר בהצלחה : הפועלת החזרה לעבודה.

בעת ביקורי אצל פועלי "סולל בונה" בחולון קיימתי שיחה על שיתוף

העובדים בהנהלה. התברר כי רעיון שיתוף העובדים בהנהלה רוקן למעשה מתוכנו, שכן הוצאו שאלות מהותיות, כמו פיטורים, רוחים, מאזנים, מחירים, מתחם הסמכות של ההנהלה המשותפת.

השליחות במוסדות ההסתדרות הנבחרים איפשרה לי לתכנן ולהעמיק את קשריי עם ציבור הפועלים. הביקורים במקומות העבודה ופגישותיי עם אנשי העמל היו בשבילי מקור של השראה, במלוא משמעות המושג הזה.

"קול העם" כעתון יומי (14 בפברואר 1947)

הרעיון של הפיכת שבועון המפלגה "קול העם" לעתון יומי הועלה בזמן גדושה התפתחויות, בימים שבהם עברה ארצנו משלטון המנדט הבריטי לשל-טונה הריבוני של מדינת ישראל, שאז כבר היתה "בדרך".

במחצית השניה של 1946 הטיל עליי הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית להכין את הפיכתו של "קול העם" משבועון ליומון. משנת 1943 כיהנתי כעורכת השבועון ועתה הוטל עליי להמשיך בתפקידי גם בהיהפך העתון ליומי. לי ולחברי המערכת האחרים לא היה יידע מספיק כיצד מוציאים לאור עתון יומי. לכן פניתי אל מרדכי בנטוב, ממנהיגי "השומר הצעיר" והקיבוץ הארצי, שהיה אז עורכו הראשי של "על המשמר" וביקשתי ממנו שיאפשר לכמה מחברינו ללמוד את מלאכת העריכה של עתון יומי. הוא נתן את הסכמתו, ואכן ישבו צבי ומוטקה (מרדכי) כספי זמן-מה במערכת "על המשמר" לצידם של עורכי-הלילה של העתון, ולמדו, למעשה, כיצד עורכים את עמודי החדשות מן הארץ ומחוץ-לארץ, תוך כדי שימוש בבילטינים של סוכנויות הידיעות כגון רויטר, יונייטד פרס, סוכנות הידיעות הצרפתית, הסוכנות הטלגרפית הארץ-ישראלית (סט"א) ועוד.

הרוח החיה בארגון המגבית למימון הוצאתו של העתון היומי, רכישת הדפוס, ציוד משכן המערכת וכיו"ב היה באותם הימים חברנו הבלתי-נשכח אליושה (אליהו גווינסקי ז"ל). הוא ידע להלהיב את החברים ואוהדים בפעולת ההתרמה ליצירת בסיס כספי מינימאלי ליומון הקומוניסטי הראשון בארצנו. זכורה לי אספה אחת שנתקיימה במועדון המפלגה ברחוב מרכז בעלי-המלאכה בתל-אביב, שבמהלכה תרמו חברים ואוהדים — בהשפעת דבריו הנרגשים והמלהיבים של אליושה — לא רק כספים אלא אף תכשיטים ושעונים.

"קול העם" היומי הופיע ב-14 בפברואר 1947. הייתי אז בחדשים הראשונים של הריוני, עם שרה'לה בתי.

שני ילדיי — שרה'לה ויוסי'לה

לידתם של שני ילדיי היתה כרוכה בקשיים — כל לידה וקשייה המיוחדים. מלחמת-העולם השניה נסתיימה בנצחון על הפאשיזם ב-9 במאי 1945, אך תהליך השחרור של החיילים הארצישראליים מהצבא הבריטי היה איטי. נבי לא שוחרר איפוא מן הצבא אלא באביב 1946. שנינו מאוד רצינו בילד. אם, באותה תקופה הייתי מאוד חלשה. היתה זו תקופת ה"צנע"; המזון החיוני חולק אז במנות קצובות. ההריון הצריך מזון מיוחד, עשיר בוויטמינים ובמינרלים כגון סידן וברזל. ירקות, פירות, בשר — כל אלה היו לנו בבחינת מותרות, שכן היו הכנסותינו כעובדי המפלגה ("פונקציונרים") קטנות מאוד. ראז החלו להגיע אל דירתנו, בת החדר האחד, שברחוב הירקון תיבות פירות וירקות — מתנתם של חברים ואוהדים אשר ידעו על היותי בהריון ועל מצבנו הכלכלי הדחוק.

עבדתי בשעות היום והערב במערכת "קול העם" בתור עורכתו הראשית של העתון. המערכת והדפוס שוכנו בבית קטן, בן קומה אחת, ברחוב לבנדה שבדרום תל-אביב, ליד הדרך המוליכה לשכונת "התקווה". בימי קיץ עמד בחדרי המערכת חום עצום, שכן הותקנו מעל לאולם הדפוס, וקרני השמש הלוהטת, שקפחה על גג הבטון של הבניין, נתנו את אותותיהן, והמחנק היה גדול. למערכת צריך היה לעלות מאולם הדפוס במדרגות מיוחדות, שדמו לשלבים בסולם... המערכת עבדה במשך חודשים אחדים ללא איזורור וללא טלפון.

למרות התנאים הקשים היתה תקופת הריוני לי ולצבי תקופה של תקווה ושמחה. שרה'לה נולדה ב-22 באוגוסט 1947. למרות צירי הלידה, שנמשכו שתיים-עשרה שעות, היתה לי לידתה של בתי הבכורה, פרי בטני, לב לבי, נשמתי, שעת אושר גדול.

בימי הריוני השני, בשנת 1951, הייתי מאוד פעילה במערכת הבחירות לکنספת השניה, שנערכו ב-30 ביולי. שמי הופיע במקום הרביעי של רשימת המועמדי מק"י. זכורתי כי מדי שבוע בשבוע הייתי נוסעת לאסיפות-בחירות במקומות שונים בארץ. נחרתה בזכרוני אסיפת-בחירות המונית שנתקיימה בקולנוע ירושלמי, ליד הבניין הישן של הסתדרות הסטודנטים. זו היתה אסיפה מסועפת מאוד, אך יצאתי ממנה "בשלום". היה זה בחודש אוגוסט, בחודש השמיני להריוני. האסיפה נערכה בשבת בבוקר. הכניסה היתה חינם. אולם

הקולנוע היה מלא מפה לפה. הקהל נמנה בחלקו עם תומכי המפלגה, אך היו גם מתנגדים. למרות קריאות-הביניים שהושמעו מצדדים שונים של האולם, הצלחתי להרצות הרצאה מקיפה ולענות על שאלות הקהל. על השולחן שניצב על הבימה העמידו החברים הירושלמיים, שארגנו את האסיפה, צנצנת גדולה של פרחים, לבל תבלוט לעיני הקהל כרסי שכבר היתה אז בין שיניים... האסיפה ומהלכה הסוער עייפוני מאוד, אך חזרתי לביתי בתל-אביב בהרגשת סיפוק, שכן יכולתי להשיב על השאלות ולהסביר לקהל הרב את עמדות מפלגתנו הקומוניסטית.

מק"י זכתה אז בחמישה חברי כנסת (27,334 קולות, 3.98%). עם היבחרותי לכנסת השנייה הייתי בחודש התשיעי להריוני. חבר הכנסת ארגון ממפא"י התלוצץ אז לאחר גאומי הראשון באמרו, כי היה זה נאום-בתולים בחודש התשיעי...

יוסילה נולד ב-30 בספטמבר 1951. חשבתי בימים ההם כי כאשר יגדל לא תהיינה עוד מלחמות.

בשל פעילותי המפלגתית והציבורית נעדרתי מן הבית שעות רבות ואף ימים שלמים. צבי עבד במערכת "קול העם" בשעות היום והערב. מצב זה השפיע על ילדינו. היינו עמם שעות מעטות בלבד. בשבתות הייתי נוסעת לאסיפות פומביות, לכנסים מפלגתיים, לחוגי-בית וכיו"ב והייתי חוזרת במוצאי-שבת. בימים שני, שלישי ורביעי הייתי בכנסת בירושלים ושבה הביתה ביום רביעי לפנות ערב. צבי היה ממתין לי ליד תחנת האוטובוסים בצומת חולון. בדרך כלל הייתי עושה את דרכי מירושלים לתל-אביב באוטו-בוס "אגד" ויורדת בתחנה שבכביש הבטחון, ליד קרית שלום. היעדרותי הממושכת מן הבית היתה משרה עצבות על שרה-לה, אם כי דשה * עשתה רבות כדי להקל עליה ועל יוסי. דשה עבדה בביתנו כעשרים שנה וקיבלה שכר של עובדת מפלגתית, שכאמור היה נמוך מאוד. היא הסכימה לעזוב את עבודתה הקודמת כדי לאפשר לי ולצבי להקדיש את כל זמננו לעבודה מפלגתית וציבורית. דשה העניקה לילדינו אהבה אמהית והם החזירו לה אהבה. דשה טיפלה בשרה-לה וביוסילה באופן יוצא מהכלל בהיותם תינוקות ופעוטות ועד שגדלו ובגרו.

יוסי היה ילד בעל הברקות יפות. פעם אמרתי לו: "את השוקולד-תאכל אחרי המרק — הכול בזמנו." מניה וביה החזיר לי: "עכשיו זמן בשביל הכול..." בפעם אחרת אמרתי לו: "בוא לאכול, אספר לך סיפור." בו ברגע השיב: "סיפור — כן, אבל בלי לבנייה..."

* דשה (גניה) גורוביץ, ידידה ותיקה של אסתר וצבי. היא טיפלה במסירות ובאהבה בשרה וביוסי בימי ילדותם. היא נפטרה ב-21.12.1979, בגיל 74.

דשה (גניה) גורוביץ, הידידה של אסתר וצבי, שטיפלה
במסירות ובאהבה בילדיהם

שרה'לה ויוסי'לה הם לא רק בתנו ובננו, אלא גם ידידינו הטובים ביותר.
זאת הרגשתי בזמן מחלתי הקשה, בעת אישפוזי בבית-החולים ולאחר מכן.
האהבה של צבי ושל שרה'לה ויוסי'לה עזרה לי להתגבר על המשבר הבריאותי
החמור שפקד אותי בעקבות התקף הלב ולהפעיל כוחות נפשיים משלי להמשיך
החיים, נוסף למלאכת ההצלה היוצאת-מן-הכלל שעשו הרופאים והאחיות.

אהבתי מוסיקה ושירה

אהבתי מוסיקה ושירה. אהבתי שירים עממיים וביחוד אלה שביטאו את
רעיונות השלום, אחוות-העמים, ההומאניזם והצדק החברתי. אהבתי שירה
המבטאת התעלות הנפש. בימי נעוריי בוילנה ניגנתי בפסנתר במשך שמונה

שנים. אמי החלה לעבוד שעות נוספות, כדי שאוכל ללמוד את הנגינה בו
אולם המורה הצעיר שלימד אותי נגינה הסכים ללמדני חינם-אין-כסף משנכח
לדעת שאני מתמידה בלימוד וגם מצליחה. אהבתי לנגן את הוואריאציות
של בטהובן, ואת צליליהן זכרתי עשרות שנים. כן אהבתי לנגן שירי-עם,
שירי-עמל וביחוד את המרסיליזה, התקווה והאינטרנציונאל. שירים אלה
תמיד הרטיטו את לבי. צליליהם היו בשבילי חוויה עמוקה ביותר. במוסיקה
ראיתי לשון משותפת של כל בני-האדם, המבטאת באורח עדין, נשגב וברוב
השראה הרמוניה, צער, סבל, שמחה, אהבה, מרד וכיו"ב.

בעת הרצאותי הרבות במקומות העבודה השונים חשתי צורך נפשי עמוק
לצטט משירי הנפלאים של חברנו וידידינו אלכסנדר פן. בתיק מיוחד השמוע
בביתנו אספתי באופן שיטתי קטעי שירה ויצירות ספרותיות. דפדפתי בהם
ברגעי עצב וצער. בתיק זה לוקטו שירים שונים של משוררים ישראליים,
יהודיים וסובייטיים בעברית, באידיש וברוסית.

אסתר וילנסקה וחנה רובינא, בחגיגה ליום השנה ה-60 של המשורר אלכסנדר פן.
במועדון "אחוה" בתל-אביב, פברואר 1966

החשבתי מאוד שיחות אישיות

במהלך פעילותי הציבורית הענפה החשבתי, ביחוד בשנים האחרונות, שיחות אישיות עם חברים, ידידים, שכנים, פועלים, תושבי שכונות, פשוטי-עם. היו זמנים שהעיקר נראה לי הדיון המפלגתי על הבעיות הרעיוניות והפוליטיות השונות, החלפת אינפורמציה וארגון מאבקים ציבוריים קונקרטיים. במרוצת הזמן למדתי להעריך את חשיבותה של שיחה אישית עם אנשים, המאפשרת להגיש עזרה לאדם בעת מצוקתו, ותהא זו עזרה חומרית או נפשית; מצד אחר מאפשרת שיחה אישית ללמוד מתבונתם ומנסיונם של בני-השיחה. היכולת להתחבר עם גשמתו של הזולת נוטה גשר בין הלבבות ויוצרת זרם חי של רגשות ומחשבות שבהתמזגותם מתרקמת ידידות גדולה, המרחיבה אופקים ומעשירה את אוצרות הנפש של האדם. התחלתי לחוש לאיזו מידת אושר אפשר להגיע כשמצליחים לנטות גשר ידידותי אל הזולת.

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL
ANTHROPOLOGICAL
INSTITUTE
OF GREAT
BRITAIN
AND IRELAND
PART I
1901

1901

**כתוך מכתביה של אסתר
אל בתה ובנה**

מתוך מכתביה של אסתר אל בתה שרה

ת"א, בית-החולים "הדסה", 20.5.1974 *

שרה'לה, נשמה'לה שלי,

גרמת לי אושר בבואך אלי לבית-החולים יחד עם יובלי'ק, שנראה כמלאך באגדה, בעל פנים עדינות ועיניים חולמות. גרמת לי אושר בביקורך, הגם שהיה קצר וחטוף.

אסתר ושני ילדיה, שרה ויוסי, נובמבר 1969

המחלה, הבדידות, המוגבלות, הצורך להיות במנוחה כמעט מוחלטת והקושי לדבר יוצרים אצלי מציאות חדשה לחלוטין. אמנם אין מנוס אלא להשלים עם מציאות זו, ואפילו מתוך שכנוע, אבל קשה, קשה על הלב.

• אחרי התקף-הלב השני שפקד איתה.

טוב היה לשבת עימך דקות אחדות, אם כי לא הספקת להגיד הרבה. גם קשה לי עדיין לדבר; יותר קל לכתוב. לכן החלטתי לכתוב לך את מכתבי הקצר הזה.

שרה'לה, הנני רוצה לחבקך חזק אל לבי. אני אוהבת אותך אהבת-נפש ומרגישה כאילו את חלק ממני.

אני מעבירה חיבוקים ונשיקות לשמואל, ליובל ולסיון.

שלך באהבה רבה

אמא

קרית שלום, ת"א, 21.5.1974

שרה'לה, נשמה'לה שלי,

חזרתי, בעזרת אבא * ויוסי, הביתה. הם הסיעו אותי הביתה והעלו אותי במדרגות אל דירתנו. טוב לחזור לביתנו הקטן והחם. טוב לנוח בחדר-השינה הזעיר שלנו, שבו עמדו, לפני כמה שנים, שתי המיטות הקטנות, שלך ושל יוסי, כאשר הייתם עדיין כאן, בדירה.

עד עתה יש לי רגש של עצבות על אשר באותן שנים שבהן את ויוסי הייתם זקוקים לי יותר, לא היה באפשרותי להעניק לכם את כל תשומת-הלב שהייתם זכאים לה, וזאת בגלל השליחות הציבורית שמילאתי מטעם המפלגה בכנסת, בהסתדרות ובתחומי פעולה אחרים.

החלטנו, אבא ואני, שאינני ניגשת לטלפון במשך חודש ימים ואינני עוסקת בשום דבר מכביד, פרט לקריאה חלקית, בעיקר של ספרות יפה. אני רוצה באמת לנסות ולחזק את עצמי במידה שהדבר תלוי בי. על-כן, אם יהיה לך קשה לבוא אלינו בימים הקרובים, כתבי לי כמה מלים. יהיה לי יותר קל לכתוב מכתב מאשר לדבר בטלפון. כל טוב לך שרה'לה יקירתי,

שלך בגעגועים

אמא

קרית שלום, ת"א, 26.5.1974

שרה'לה, נשמה'לה שלי,

גרמת לי שמחה בבואך אלי אתמול בערב. לבי עולה על גדותי כדי לבטא את מידת אהבתי אלייך. את לא רק בתי הבכורה, אלא גם ידידתי הטובה

• ביטוי-חיבה לצבי.

ביותר, צעירה בשנים, אבל כבר בוגרת בכושר-השיפוט. ליוסי אני מוסרת על רגשותיי החמים כלפיו כאשר הוא בא עכשיו יומיום; אבל לך אני מרגישה צורך נפשי למסור בכתב על אודות רחשי לבי כלפיך היות ואיננו יכולות להתראות יומיום בגלל מקום-המגורים שלך.

נדמה לי כי אף-על-פי שאין לנו כעת אפשרות אובייקטיבית להתייעץ ולשוחח לעתים קרובות, בכל זאת מחשבותינו קרובות מאוד בהערכות כלפי עניינים רבים. כמובן, אינני מתכוונת לזהות מלאה, אלא לקירבה רבה בהערכת אנשים, התרחשויות וכו'.

המנוחה שנגזרה עלי נחוצה לי באופן אובייקטיבי אחרי עמל רב שהשקעתי בכתיבת הספר "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאיני-טרון", בחיבור מאמרים אקטואליים ובלימוד. התאמצותי זו נבעה מתוך דחף נפשי עמוק, בדומה לחלב אם המצטבר אצל יולדת ושהכרחי להוציאו על-ידי הנקת התינוק.

אני נזכרת ברגעי הלידה שלך ב-22 באוגוסט 1947. אחרי 12 שעות חבלי-לידה קשים, לאחר הכאבים הנוראים והממושכים (או עדיין לא השתמשו באמצעים לזירוז הלידה ובאמצעי-ארגעה) הרגשתי אושר לא-יתואר כאשר הראתה לי האחות-המיילדת אותך, התינוקת, וראיתך — ילדונת פיצפונת, יפהפיה.

עברו שנים. אבא ואני היינו טרודים מאוד, בימים ובערבים. גם אנו לא הספקנו לתת איש לרעהו את מלוא ביטוי האהבה והידידות. חשבנו, כי זה מובן מאליו. חשבנו, שאם נאמץ את כל כחותינו — בעיקר בפעולות ציבוריות — יתחזק השמאל ויגדל, יתקרב השלום, ויתגשמו הרבה אידיאלים. ברם, מבחינה מסוימת היתה זו מחשבה תמימה, שכן לא הכול תלוי במאמץ הסובייקטיבי שלנו, אלא הרבה מאוד תלוי בתנאים האובייקטיביים.

שדה-לה, נשמתי, אם יהיה לך קשה לבוא בימים הקרובים, אנא כתבי לי כמה מלים. זה יהיה לי למרפא. אני יודעת כמה קשה לך עם שני הילדים, אבל אם תהיה לך אפשרות, אנא בואי אלי ככל שתוכלי. אינני דורשת זאת חס-חלילה, כי אני מבינה את טרדותיך וקשייך. אך מה שלא יהיה, אנא כתבי, זה אולי יותר קל בתנאים העכשוויים שלך.

אני מחבקת אותך ומעטירה עליך המון נשיקות. דרישת שלום לבבית מאוד לשמואל ונשיקות הרבה לילדים החמודים.

שלך

באהבה

אמא

קרית שלום, ת"א, 2.6.1974

שרה'לה, נשמתי,

קיבלתי היום את מכתבך מיום 29.5.74. קראתי כמה וכמה פעמים ומצאתי בו אוצר של מחשבות, רגשות תקוות, ביטויים מעודנים, הערכות על בעיות-העבר והעתיד. שאבתי ממכתבך עידוד רב.

כיצד התגברתי, בהיותי במחלקת ההתאוששות ב"הדסה", על התקף-הלב השני, הקשה יותר, שפקד אותי ?

בוודאי ובוודאי — זכות-בכורה מגיעה לרופאים המסורים, בעלי הרמה המקצועית הגבוהה והלב האנושי החם. אבל גם אני, בהיותי במצב של טישטוש, תרמתי לכך משהו על-ידי מאמצים נפשיים משלי והיעזרות באהבה של אבא, שלך ושל יוסי. דרישות-השלום הלבביות ביותר והידיעה התת-תכריתית שאתם תמיד איתי, על ידי, לעזרתי — סייעו לנפשי באורח משמעותי.

החלטתי להתחיל לכתוב לך משהו מרגשותי אליך, כי חשתי פער בין המצוי בלבי לבין הבא לידי ביטוי חיצוני בינינו.

במשך עשרות שנים של פעילות ציבורית כתבתי מאות רבות ואולי אף אלפי מכתבים לאנשים כדי לעזור להם (למשל, התערבות נגד פיטורים מעבודה, עצות בענייני זכויות עובדים, הסברים ותשובות לשאלות שנשאלתי, ואפילו עצות בתחום המשפחתי). חשבתי שכל האוצר העשיר של אהבתי לילדי ולצבי — זוהי אקסיומה בלתי-מעורערת. והנה, בזמן המחלה הרגשתי שאוצר רגשי ומחשבתי זה דורש פורקן וביטוי, ובעיקר כאשר השיחה הטלפון-נית עדיין לא קלה לי ואף אין בה כדי להיות תחליף למכתב.

אחר הבחירות ב-1951, כאשר הטילה עליי מק"י שליחות ציבורית בכנסת, קיבלתי אותה בדחילו ורחימו. עבדתי יומם ולילה כדי להכין את הופעותי בכנסת ובוועידותיה באורח מנומק ומבוסס. בעומק נפשי קיוויתי, כי הזהות המלאה והבלתי-ניתקת בין האהבה לילדים ולאבא לבין עבודתי הציבורית תובן באורח עמוק על-ידי הנפשות הקרובות ביותר שלי, על-ידי אבא, על ידך ועל-ידי יוסי.

במכתבך הרגשתי את לבך החם, את כושרך לסכם את הדברים היסודיים, ושמחתי על שזכיתי מצדך להערכת עבודתי הציבורית, מניעה וטוהר שאיפותיה.

יש לעתים הרמוניה ללא אומר ודברים, שמקורותיה בהיכרות נעורים והמשכה בדממה ובעבודת נמלים. כזו היתה ההרמוניה ביני לבין אבא כל זמן שעבדנו שנינו במלוא הקיטור ואף מעבר לזה. עתה היא מוצאת ביטוי יומיומי עצום, ידידותי, אנושי — בדאגתו של אבא לבריאותי. אינני יודעת אם יש בכוחי לגמול לו כל כך הרבה טוב.

שרה'לה, נשמה'לה שלי, אהבתי-גתונה לך מלוא חופניים ומעבר לזה. בלילות כשפוקדים אותי לעתים סיוטים ממשברי-העבר, אני מגרשת אותם

אסתר וילנסקה וצבי ברייטשטיין, פברואר 1963

על-ידי העלאת זכרונות אודות דמותך, ילדותך, בגרותך, לבטיך, נשואיך, משפחתך וכו'. אני בטוחה שתזכרי את ביתנו-ביתך הקטן לא רק כמקום-מגורים, אלא כבית חם שהשתדל לפעול (לא תמיד בהצלחה) למען הגשמת הרעיונות ההומניים של השלום, הקידמה, הצדק, הידידות בין העמים, למען חברה סוציאליסטית, אגב הגשת עזרה לאנשים רבים ככל האפשר באורח ממש. אני זוכרת שירים ששרתי לך, אני זוכרת את הסיפורים שסיפרתי לך, את הביקורים בהצגות תיאטרון ובעיקר אני זוכרת את השעות המאושרות כאשר הייתי שבה מהכנסת שבירושלים או מאסיפות פומביות ונכנסת לחדרכם השוקק חיי-ילדות, תום וכמובן גם בעיות, שלא תמיד מצאתי את השביל הנכון לפתירתן.

שרה'לה שלי, מכתבך היה בשבילי ממש מתנה. קראתיו כמה וכמה פעמים הן מבחינת התוכן והן מבחינת הביטוי, הסגנון, החום והעומק שבניתוח הדברים. החבאתי את המכתב כדי שיהיה שמור אצלי כמשהו יקר. הוא פתח סכר ומעין של טוב-לב, ורגשות-חיבה התחילו לזרום בזרם צח במקום שהיו חבויים בעבר עמוק, עמוק בנבכי הנפש.

שאלתו של יובליק אתמול: "סבתא, מדוע את חולה עוד פעם?" נגעה ללבי. בחרדת לבו הרגיש, כי משהו בלתי-רגיל קורה לי. שובבותו מכבידה עליי לפעמים במצב בריאותי הנוכחי, אך אני חשה את טוב-לבו ועדינותו — אלה מן התכונות שלך ואני אוהבת את כל משפחתך כשלמות אחת.

שרה'לה, אם תהיה לך אפשרות, העבירי-נא אליי את ספרו של עגנון
שהזכרת בעת ביקורכם האחרון אצלנו או תביאו בהודמנות. נראה לי, שאווירה
יצירתו תהיה מתאימה לי עכשיו לקריאה.

אם תהיה לך אפשרות, כתבי-נא לי כמה מלים. זו תשורה בשבילי.

הרבה נשיקות

שלך

באהבה

אמא

קרית שלום, ת"א, 36.1974

שרה'לה שלי,

שמחתי לקרוא שדבקת בחלק ניכר של תכונותינו הנראות לך כחיוביות,
אבל גם אני למדתי ממך הרבה דברים בעלי-ערך, ועל-כן לא הפרזתי
כשכתבתי לך לפני שבוע, שאת בשבילי לא רק בת, אלא ידידתי הטובה ביותר.
היה זמן שהתרכזתי אך ורק בתוכנה של המטרה ובלימודה המעמיק ככל
האפשר. למדתי ממך הרבה, ובין השאר מה שנוגע לענייני יופי, לצדדים
האסתטיים של דברים שונים ולקשר הבלתי-ניתק בין הצורה לבין התוכן,
בין המטרה לבין אופן ביטוייה. זכורה לי הערתך-תוספתך לדברים שהוטל
עלי להגיד בכנסת במושב האזכרה ליו"ר הכנסת, יוסף שפרינצק המנוח.
נדמה לי כי היית אז בת שנים-עשרה, ישבנו במטבח הקטן השכם בבוקר
זמן-מה קודם שנסעתי לירושלים. הכנתי לך ארוחת-בוקר ותוך כדי הארוחה
סיפרתי לך מדוע אני מקדימה לנסוע, שכן זוהי ישיבה מיוחדת של הכנסת.
קראתי לך את הדברים שניסחתי בחצות הלילה. הקשבת קשב רב ואמרת:
כל מה שכתבת — זה בסדר, צריך רק להוסיף בהתחלה "יחד עם כל בית
ישראל" אנו אבלים וכו' וכו'. קיבלתי כמובן את הערתך זו, ועם-זאת חשבתי
הרבה על תחושתך, רגישותך וכושר-שיפוטך. שמחתי כי ילדתי הקטנה,
הלומדת עדיין בבית-הספר היסודי, קשובה כל כך ומבחינה בדקויות באופן
הראוי לציון.

אני זוכרת, שפעם אחת הקשבת, ביציע הכנסת, להצעת-חוק בעניין קיצור
שעות העבודה של פועלי הבניין בחודשי הקיץ, אשר הגשתי. לקראת העלאת
הצעתי בכנסת הלכתי לאתרי בנייה שונים כדי לשמוע את נימוקיהם של
פועלי הבניין בדבר הצורך לקצר את שעות עבודתם, בימי החום והשרב.
ל-7 שעות ביום, וזאת בהתחשב בעובדה כי הם עובדים ללא גג לראשם
וחשופים לשמש לוהטת. כל זה עשיתי בנוסף להסתמכות על אמנות בני-
לאומיות והכנת חומר עיוני בנושא זה.

אינני בטוחה אם את זוכרת, כי שאלתי אותך אם הנמקותי גראות לך נא
 ענית: כן. הרגשתי אז שאת חשה הרבה מאוד ממה שקשור בתחום זה והייתי
 מאושרת שעבודתי (זו היתה אחת מהצעות-חוק רבות אחרות שיוזמתי) זוכה
 לתשומת-לבך. אגב, הצעות-חוקים רבים שהגשתי בשם סיעת מק"י ושנדחו
 בשעתן, נתקבלו בכנסת אחרי כמה שנים, כאשר ראו נציגי הקואליציה
 הממשלתית שבהנהגת מפלגת העבודה, למועיל להציען. השיטה שלהם היתה
 להוריד מסדר-היום הצעות-חוק (בעיקר בענייני זכויות העובדים), שיוזמה
 האופוזיציה השמאלית ולהעלותן במועד מתאים מטעם הקואליציה. ההצעה
 היתה מתקבלת אז פה-אחד. יגאל אלון, בשעה שכיהן כשר העבודה, היה
 הגון מבחינה זו שכאשר סיכם את קבלת הצעת-החוק בעניין שכר שווה
 לעבודה שווה (אם איני טועה) הזכיר בדבריו בכנסת, שכבר בעבר היו הצעות
 בנושא זה "ואני רואה לנכון לציין, שחברת הכנסת אסתר וילנסקה היתה
 הראשונה שהציעה הצעת-חוק זו מעל במת הכנסת".

עסקתי בנושא זה במירב תשומת לבי. תוך התייעצות עם הקולקטיב
 המפלגתי למדתי את הנושא בכל היבטיו ורציתי לבוא במגע חי עם אנשים
 הנוגעים בדבר, כדי לייצג את הבוחרים שלנו בנאמנות וללא סייג בכנסת
 ובמוסדות-ציבור אחרים.

אלה זכרונות אחדים בלבד, בלתי-מסודרים באורח כרונולוגי, אלה
 זכרונות מקריים כפי שהם עולים במחשבתי בעת כתיבת הדברים.

נקודת-המוצא שלי היא, כי העבודה הציבורית שלי זשל אבא (שעבד
 שנים רבות בעתון היומי "קול העם" עד מאוחר בלילה) היתה זהות נפשית
 מלאה בין שאיפותינו הציבוריות לבין אהבתנו לילדים. ואם אני מעלה על
 הניר משחו מזה, הרי זה כדי להשלים את הביטוי החיצוני שהתחלתי לתת
 לתחושה זו במכתבי הראשונים אליך לפני שבוע-שבועיים.

למרות המשבר הגדול בבריאותי, למרות נדודי שינה תכופים בלילות
 וכו', אני אופטימית ומאמינה כי יש סיכוי לשיפור המצב במאמצים משולבים —
 מדעיים מצד הרופאים, נפשיים מצדי. אני עושה מאמצים נפשיים אלה בכל
 הצורות הנראות לי אפשריות כדי לשכוח את שעבר עליי במחלקת ההתאור-
 שות של בית-החולים "הדסה", ואפילו מסרבת לדבר על כך עם אנשים
 (חברים או מכרים) המנסים להזכיר ימים ולילות אלה.

שרה'לה, נשמה'לה, עצם האפשרות לכתוב לך מסיבה לי קורת-רוח,
 סיפוק ותקווה. האפשרות לראות מבעד לאפרוריות החיים את יופיים וקסמם —
 היא משהו יקר-ערך. האפשרות להתגבר על עניינים טפלים ולראות את
 העיקר — ידידות עמוקה, שאיפה לצדק ולאחווה אנושית, הגנה על זכויות
 לאומיות צודקות שלנו ושל שכנינו והאפשרות לשמוח, לשיר (לפעמים לשיר

ממש בקול רם, ולפעמים לשיר שיר שבלב), לשיר על החיים ועל האביב, על
האביב שבטבע, על האביב שבשחר, על האביב שבהמשך החיים — זהו
זכס גדול.

אני מחבקת אותך באהבה

שלך

אמא

אסתר וילנסקה במרפסת ביתה בקרית-שלום שבדרום תל-אביב, אפריל 1970

קרית שלום, ת"א, 10.6.1974

שרה'לה, נשמה'לה,

שמחתי שאתמול, ביום הולדתי, באתם אלי כולכם ביחד. אף כי היה ביקור חטוף מאוד הספקתי לנשום נשימה של אהבה ושמחה בחברתכם. דבריו של יובליק היו לבביים מאוד. חששתי פן השאלות של החברים שהיו מצלנו והמופנות אליו יביאו אותנו, אולי, לתגובה "צברית" ידועה, אבל בשעה שאת ושמאל לא הייתם בחדר-האורחים, הוא ניגש אלי ושאל אותי: "סבתא, את תהיי כבר בריאה עכשיו?". עניתי לו בזהירות: "אני אשתדל להיות בריאה". ואז הוא שאל שנית: עכשיו כבר תהיי בריאה?" שתי שאלותיו, בזו אחר זו, ממש הרטיטו את נימי נפשי. בכל רמ"ח אבריי הרגשתי את תום-לבו, את חרדתו ואת אהבתו. עניתי: "אני מרגישה עכשיו יותר טוב ומקווה להיות בריאה". באותו רגע ראיתיו לא כיובליק קטן, אלא כילד חס-לב ונבון, חושב בדרכו שלו ומושפע מאוד מן החרדה והאהבה שלך, שרה'לה.

אני מרגישה טיפה יותר טוב ושמחה לכל שיפור, אפילו המולקולארי ביותר. היום ירדתי, עקב בצד אגודל, מכל המדרגות וכן פסעתי פסיעות ראשונות ליד הבית, בצל, יחד עם אבא. הכול, כידוע, יחסי. יש מצב, שגם אפשרות כזו משמחת את הלב ומעוררת תקווה לשיפור נוסף. הרופאים המליצו לנהוג כך מקץ שלושה שבועות לצאתי מבית-החולים.

שרה'לה, חלמתי בלילה הקודם שליוויתי אותך לבחינה בהיסטוריה באוניברסיטה, ובדרך שוחחנו על שאלות אפשריות על העת החדשה. זה היה בלילה כשנרדמתי בלי לקחת כדור-שינה. ייתכן כי זהו סימן לרגיעת-מה אצלי.

גם עכשיו אני נמנעת לדבר בטלפון ובכלל אני ממעטת בדיבור גם בבית. הרגשתי הסובייקטיבית היא שכך יותר טוב. לפי שעה, מאמץ מרוכז כלשהו (ובין היתר — הדיבור) מעורר רגישות בחזה ודקירות; ואילו מנוחה שלמה יוצרת הרגשה יותר תקינה ומונעת כאבים. על כן כתבי לי כמה מלים, הן מפני שהדיבור בטלפון עדיין קשה לי והן מפני שהכתיבה שלך עוזרת לי בהחלמתי.

אבא עוזר לי הרבה, ובסבלנות בלתי-רגילה. אם יש הטבה כלשהי במצבי — הרי זה הודות לטיפולו המסור ביותר. דווקא הסבלנות לדברים היומיומיים, היא בעלת ערך עצום לאדם חולה. אני מרגישה שהוא עושה זאת בדאגה עמוקה ובידידות גדולה. רקמת היחסים במשפחה עוברת תמורות במרוצת השנים, כשם שמתחוללות תמורות בכל אורגניזם בודד ובקשרים בין בני-אדם. ואם הידוק הקשרים מתרחש בתחום של ידידות אנושית יסודית והרמוניה, הרי זהו באמת הנכס בה"א הידיעה.

אני לא זכיתי לאבא בימי ילדותי, היות והוריי נפרדו חדשים אחדים

לאחר-היוולדי. דבר זה השאיר פצע עמוק בחיי אמי, פצע שלא הגלד. חשה את הכאב שלה בתחושתה של ילדה קטנה ועל כן לא שאלתי אותה אף פעם אחת מתי זה קרה, מה היו הסיבות וכו'. כאשר התחלתי ללכת לבית-הספר העממי, אמרה לי אמא: אם המורה ישאלך או ישאלו התלמידים במה עוסק אבא שלך, תגידי "אבא אינגו". אני ידעתי שהוא חי. ממלים יחידות ומקטעי שיחות בין בני המשפחה (אחי, אמי ואחיותיה), מאחורי דלת חדר, תפסתי שנשא אשה אחרת והיא ילדה לו ילדים. בימים ההם נחשבה אשה שנישאה על-ידי בעלה, כבעלת מעמד נחות בחברה; דבר זה קומם אותי מאוד והיה והודהיתי זהות מלאה עם אמא בכאבה, בצערה ובעלבונה, וגם ידעתי שהיא אשה בעלת ערכים אנושיים נעלים, אשה משכילה, חרוצה ונאה. אולי זה ייראה לך, שרה'לה, משונה או בלתי-מובן, אבל אבא שלנו הוא בשבילי. עתה, בתנאים הנוכחיים הקשים — לא רק בעל אהוב וידיד אלא גם מעין השלמה לאב אמיתי, שלמעשה לא היה לי מעודי.

שרה'לה יקירתי, קיבלתי אתמול מכתבים אחדים מאנשים ששלחו אליהם בתור מתנה את ספרי "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומו-אינטרן", וביניהם אנשים בעלי חום וידידות רבה. קיבלתי גם מכתב מפרופ' יעקב טלמון ובו הערכה על הספר כ"בעל תוכן עשיר ורב-מידות". שמחתי כי העמל אשר השקעתי מעורר תגובה חיובית אצל אדם, כמוהו, לא-סוציאליסט, אם כי דמוקראט בעל שיעור-קומה, המדקדק כחוט-השערה ותובע מתלמידיו רמה גבוהה של ידע וגיתוח.

דרישת שלום לבבית לכל בני המשפחה,

שלך באהבה

אמא

קרית שלום, ת"א, 17.6.1974

שרה'לה, נשמה'לה שלי, שלום רב,

טוב היה לי שבאתם כולכם אלינו במוצאי-שבת. ייחלנו לראותכם. הבחנתי, שהיית שלווה ורגועה וזהו דבר חשוב הן בשבילך, הן בשביל הילדים והן בשביל ההרגשה הכללית. למדתי זאת מנסיוני שלי בחיים. עצבנות ומתח, אם נותנים להם להתפשט, עלולים להרוס הרבה מאוד (אפילו כשאין מודעים לכך), ואילו כאשר מצליחים ליצור מצב של רגיעות נפשית, הרי זה מסייע לשיווי-משקלו של האדם וליכולתו להפעיל כוחות מחשבה ונשמה, ואז ניגשים לכל דבר באמת-מידה יותר נכונה. גם הסביבה הקרובה מושפעת מאוד מזה ובעיקר משפיע דבר זה על הילדים.

חשבתי הרבה על המושג "אושר", "שמחה" וכו'. נדמה לי כי זה תלוי בהרבה בקביעת אבן-בוחן מתאימה. יש שמגיעים לידי תחושה, שאושר רב

וא לאדם שירגיש את עצמו בטוב, ולו במקצת מבחינת הבריאות (מה עוד
גם היא רעועה), להיות בצוותא עם המשפחה, ליהנות קצת ממצב של העדר-
גלחמה ולקוות לסיכוי שנוכל להשכין שלום עם שכנינו.

נזכרת אני בלי הרף בביעותים שפקדו אותי כאשר הובאתי לחדר-
התאוששות ב"הדסה", הרגשתי אז כאבים פיסיים נוראים בשעת הטיפול,
אילו עתה, מששופר מצב בריאותי במידה ניכרת ואני שוב בבית, יכולה
לקרוא קצת, לטייל קצת, ליהנות מביקורי ידידים, לראות את השחר העולה
כל יום נראה לי יפה מחדש, אני חשה אושר רב. נזכרתי בשיר הרוסי העממי
נעתיק והיפה: "אפילו השמש מצפה כל בוקר להיפגש עם האדמה".

שרה'לה יקירתי, אני מרגישה שהיום עובר עלייך בקשיים רבים על רקע
יחסך לטיפול בילדים וניהול משק-בית המעיף. השתדלי להחזיק מעמד
יזקל לך בקרוב קצת כאשר סיוג'יק יתחיל ללכת לפעוטון. הבחנתי בו הבדל
צום מבחינת התפתחותו הגופנית והרוחנית. אולי בפעמים הקודמות הייתי
זלשה מכדי שאבחין בכך. מלבד ביקור קצר ביום-ההולדת שלי, לא ראיתיו
אז האישפוז האחרון שלי בבית-החולים, כלומר במשך כמעט חודשיים,
לרבות זמן שהותי בבית-החולים.

המנוחה וההחלמה הן כעת ממש הכרח לי, אם-כי הניתוק שלי מאנשים
רבים שהייתי רגילה שנים רבות לעבוד במחיצתם קשה מאוד עליי. ההרגשה
שאינני יכולה להועיל ולו כהוא-זה למטרות שהן מהות חיי, ואפילו לא
לעשות דברים אלמנטריים בסידורי הבית — מולידה בלבי מועקה ועצבות
גדולה. הפער בין הדחף העצום לפעילות ציבורית ולעבודה רוחנית לבין
החולשה הגופנית הוא רב כל-כך, שנחוץ מאמץ מתמיד של שכנוע עצמי
(שלא תמיד הוא קל) כדי לעמוד במצב זה. לפי שעה אני מתקנת את
השמלנות הנראות רחבות מאוד עליי, שהרי ירדתי מאוד במשקלי, ואני מתנחמת
שלפחות את זאת אני מצליחה לעשות לאט-לאט, וזאת בהפסקות רבות.
שרה'לה, נשמה'לה, מכתב ממך עשוי לעזור לי ואם לא קשה לך — אנא
כתבי כמה מלים.

הגני מחבקת אותך, את שמואל ואת הילדים החביבים,

שלך באהבה

אמא

★

קרית שלום, ת"א, 10.8.1974

שרה'לה, נשמה'לה שלי,

היתה לי הרגשת אושר שזכיתי לבקר יחד עם אבא בדירתך החדשה.
עוד לפני חודשים חשבתי על זה כעל חלום רחוק וכמשימה כמעט בלתי-

אפשרית, שכן החולשה הגופנית שלי היתה כל כך גדולה, שלא ראיתי באופק הקרוב סיכוי להתגבר עליה במידה ניכרת. והנה, אם הצלחתי להגיע — אמנם בעזרתם של שמואל ואבא, שנשאוני על כסא — עד לדירתכם שבקומה השלישית ולהסב יחד אתכם, הרי זה היה ממש נפלא. דירתכם החדשה נראית יפה מאוד, מרווחת, נקיה ומסודרת ביד ענוגה. אני מאחלת לכם מעומק הלב שתזכו להרבה שמחה ואושר בביתכם החדש. אם רק לא תהיה מלחמה, ותחול התקדמות לקראת השלום המיוחל עם שכנינו. הרי קיימים כל הסיכויים לחיים שקטים וטובים יותר. אני מחבקת אותך, את שמואל והילדים החמודים ורוצה לראותך מאושרת שלך באהבה

אסתר וילנסקה וצבי ברייטשטיין ובתם שרה בהפגנת ה-1 במאי 1975 בתל-אביב, ההפגנה האחרונה בה השתתפה

★

קרית שלום, ת"א, 21.4.1975

שרה'לה, נשמה'לה יקרה,

אני מאושרת על השתתפותך הפעילה במסיבה לרגל הופעת ספרי על

שני האינטרנציונאליים.* הרגשתי במסיבה, שבה השקעת כל כך הרבה עבודה, מעין גשר נפשי בין משפחתנו כולה לבין העבודה הציבורית והמדעית, שזכתה להערכה של היסטוריונים אחדים.

עצם העובדה שלאחר מחלה כל כך קשה זכיתי להתקין בעצמי את תרגום הספר לאידיש, להמשיך במחקר חדש** ולארח כל-כך הרבה חברים וידידים — היתה בשבילי ממש מאורע. במיוחד התרגשתי נוכח העובדה, שחברים שונים שבעצמם אינם יכולים לרכוש השכלה גבוהה ושקועים בעבודת פרנסה מפרכת, התבטאו בצורות שונות, כי קריאת ספר זה העניקה להם את המטען של היידע שהוא חיוני וחשוב בשבילם לביסוס יסודות השקפת עולמם. כפולה ומכופלת היתה שמחתי על כך, שבפעם הראשונה הייתם — את ויוסי — עם אבא ואתי בלב ונפש באותה שמחה עצמה, שהיא אישית, משפחתית, ועם זאת גם בעלת אופי ציבורי.

האמת היא, שחששתי שמא יתרוצץ יובליק ויגרום להפרעות בשעה שידברו ד"ר בנימין כהן ופרופ' יהודה שארל בלוד, אבל התברר שהוא היה ממושמע וקורקטי שלא כפי גילו ומעבר למה שאפשר לצפות מילד בן ארבע. חיוכו המלבב והשופע אור היה מעין נצנוץ של כוכב מאיר. נשמהלה שלי, אני מודה לך עוד פעם על המאמץ שהשקעת, על טוב-לבך ועל כך שעשית את הדברים בטוב-טעם ובלב אוהב.

הנני מחבקת אותך,

באהבה

שלך

אמא

* המסיבה נערכה ב-19.4.1975, בבית-ההסתדרות שבקרית שלום, מקום-מגוריה של אכתור וילנסקה, לרגל הופעת ספרה "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן", בהוצאת "עם עובד".

** על השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים עד מותו של לנין (1924).

מתוך מכתביה של אסתר אל בנה יוסי (בימי שירותו במילואים, 1973)

תל-אביב, בית-החולים "הדסה", מחלקה פנימית ה', 9.11.1973

יוסילה יקירי, נשמה לילה שלי, שלום רב,
כפי שאתה רואה, אני כבר יכולה להתחזק עפרון ביד ולכתוב כמה שורות
בכוחות עצמי. זוהי התקדמות לטובה, אם כי עודני חולה וחלשה מאוד.
העובדה, שהגעת בטיסה הביתה ובאת למיטתי בלילה הקריטי, ב-31.10.73,
היתה אחת החוויות והתקוות שעודדוני מאוד ברגעי מאבק קשה על החיים.
הרופאים טיפלו בי מצויין, ואין לי מלים כדי להביע להם את עומק תודתי. גם
האחיות והעובדים, המשגיחים על "חדר-המוניטור", גילו ערנות, רגישות
ותושיה, וכל אלה עזרו לי מאוד.

כאשר שמעתי שאחד הרופאים שואל פעמיים את הרופאים האחרים:
"היא נושמת?" חשתי באורח חד, מוחשי ורב-עוצמה שגם עליי לעשות משהו
כדי לעזור לרופאים. התחלתי לנשום עמוק את החמצן שסופק לי, אולם
לא היה לי הכוח לענות במלים שאכן אני נושמת. וכך שאבתי לריאותי כמות
יותר גדולה של חמצן. דבר זה, בנוסף לזריקות ולטיפולים האחרים, עזר לי
להתאושש.

יוסילה יקירי, נשמה לילה! משמעות החיים, קסמם של החיים למרות
קשייהם, כוחם רב-העוצמה של נשמת האדם, השכל האנושי, המדע, ערכי
המוסר — לובשים משמעות חדשה, עשירה יותר ובעלת תוכן עמוק יותר,
כאשר מתייצבים ברגע מסויים מול סכנת אובדנם.

נשמה לילה שלי, אני מחבבת אותך חזק-חזק, אוהבת אותך בכל רמ"ח
אבריי, מעטירה עליך נשיקות ומצפה ממך לכמה מלים. כתוב אם רק תוכל,
ולו כמה מלים.

שלך באהבה רבה

אמא

25.11.1973

יוסילה יקר, נשמה לילה שלי,
אני כבר שבוע ימים בבית, שכן שילחו אותי מבית-החולים "הדסה"

ב-18.11.73. אני מרגישה את עצמי קצת יותר טוב, אבל עודני חלשה מאוד. לפי הוראת רופאי בית-החולים עליי לשמור על מנוחה מחלטת כדי שהלב יתחיל להתחזק לאט-לאט אחר ההתקף הקשה.

באשר המנוע העיקרי של הגוף האנושי, הלב, נפגע, מתעוררות תופעות-לואי מצערות שונות כגון קשיי-נשימה, ביחוד בלילה. אך בדרך כלל אפשר להגיד, כי המצב יותר טוב משהיה בעת אישפוזי בבית-החולים. העיקר שיש לי די אופטימיזם ויכולת נפשית להשליט את השיקול הרציונאלי האומר כי התקדמות חיובית ולו איטית מאוד, יש לראות בה את הטוב. גם מאמציו הנפשיים של החולה יכולים לקדם את תהליך ההבראה ולא רק התרופות.

יוסילה, אני חושבת הרבה עליך, אם לא קר לך בלילה, אם יש לך כל מה שנחוצך, אם אתה בריא, אם יש לך זמן לנוח וכו'. שרה ושירי * באות אלינו מדי יום ביומו, שירי — ילדה יפה, עדינה, שלוה, גם אם היא לפעמים טרדנית בזמן האכילה. שרה מטפלת בה במסירות גדולה.

יוסילה יקירי, כתוב ולו כמה מלים הביתה, לאבא ולי. בכך תגרום לנו נתת-רוח. אנו רתוקים לרדיו ולטלוויזיה ועוקבים בדריכות ובתקווה אחר השיחות בין נציגי מצריים וישראל בק"מ ה-101 וכן אחר הסיכוי לפתיחת ועידת השלום בז'נבה בדצמבר השנה.

אנו מחבקים אותך, אבא ואני, באהבה גדולה —

שלך

אמא

★

2.12.1973

יוסילה היקר והאהוב שלנו, שלום רב,

קיבלנו את גלוייתך היינו מאושרים לקרוא את המלים המעטות, ה"צב-ריות" והחביבות, שכתבת.

אני מבקשת שתכתוב לעתים קרובות, אם אין לך אפשרות להתקשר אתנו טלפונית. אני משערת שבודאי קר לכם בלילות בסביבה המדברית. אי-קבלת גלוייה או שיחה טלפונית ממך, מעוררת חרדה בלבנו ואי-שקט. על-כן, אנא כתוב כמה מלים וזה ירגיע וישמח אותנו מאוד.

שירי כבר מחייכת וידעת לבטא בצורות שונות שביעות-רצון, מתבוננת באנשים במחשבה מרוכזת ומקשיבה לשירה או למנגינה כלשהי. הלואי שתגדל בעולם של שלום ואז שאר הדברים יסתדרו ביתר קלות.

* אשתו של יוסי ובתו.

יוסילה היקר, אבא ואני מחבקים אותך באהבה ובגעגועים ומצפים ליום שבו "יפשוט הצבא את מדיו", כנאמר בשיר הידוע, ונצדיע לשלום שבועדי בוא יבוא. אנו מאחלים לך כל טוב.

שלך באהבה

אמא

8.12.1973

יוסילה יקר ומחמל נפשנו,

לא קיבלנו ממך גלויה או מכתב זה שנים-עשר ימים. הלילה חלמתי שהגעתי לחופשה קצרה הביתה, עייף, חיוור ורצוף. היתה לנו הרגשת אושר לראות אותך ולשמוע קולך. אך כשהתעוררתי והנה רק חלום — אחזה עצבות את לבי.

קשה לנו מאוד תחושת החרדה והדאגה מפני התלקחות אש מחדשת עם זאת מעוררות תקוות ההכנות לפתיחת ועידת ז'נבה וכן התגברות הוויכוח בתוך הציבור הישראלי והלחץ הגובר של חוגי ציבור שונים הדורשים גמישות והבעת נכונות לפשרות ולהסכם. מעניינת ביותר היתה הופעתו של יצחק בן-אהרון, המזכיר הכללי של ההסתדרות, שהתפטר לפני כמה שבועות מתפקידו בשל ערעורו על הקו הכללי של מדיניות הממשלה. אנו מקווים שקיבלת כבר את החבילה ששלחנו אליך. כתוב לנו מה נחוצ לך בתנאי המדבר. אני מרגישה יותר טוב ומחלימה לאט-לאט.

שלך באהבה

אמא

17.12.1973

יוסילה יקירנו,

אתמול בלילה היתה אצלנו סערת-רוח-וגשם ונדמה היה לי כי ברדיו הודיעו שגם בסביבותיך שרר מזג-אוויר דומה. אף-על-פי שבלעתי כדור-שינה, התעוררתי מדי שעתיים לקול רעש הסופה בחוץ. הרהרתי שמא הגשם חודר לאוהל שלך. האם יש לכם כסות מספיקה? ההצטננות הקלה שהיתה לך — האם התפתחה למשהו יותר חמור?

יוסילה, נשמה-לילה, בואך לחופשה של ארבעים ושמונה שעות ושהותך במחיצתנו הסבו לנו אושר רב. כאשר ראיתי את שרה מלווה אותך בבוקר לדרכך חזרה לבסיס, נזכרתי כיצד ליוויתי אני את אבא, שהיה אז חייל בצבא הבריטי, בדיוק לפני שלושים שנה, ב-1943, לאחר שבילה בארץ חופשה

קצרה וחזר ליחידתו בטוברוק שבאפריקה הצפונית. בעת חופשתו הקצרה
ערכנו את טכס נישואינו בירושלים.

לפי הידיעות, ועידת ז'נבה עומדת להיפתח בעוד כמה ימים ואנו מקווים
שרצון השלום והצעדים ההכרחיים למימושו יגברו אצל כל הצדדים הנוגעים
בדבר.

יוסילה, נשמח לך, כתוב לנו גלויה או מכתב כל כמה ימים. זה יהיה לי
ממש מרפא ללב, לא פחות מן התרופות של הרופאים.

שלך

באהבה

אמא

★

23.12.1973

יוסילה היקר מאוד,

קיבלנו את מכתבך מ-15.12.73 וכמובן שמחנו מאוד לראות את האותיות
הכתובות בידך ולהיווכח שאתה מרגיש את עצמך טוב, למרות התנאים הקשים
במדבר. אם נחוץ לך משהו מיוחד — כתוב ונשלח אליך.

אנו רואים את שירי יומיום. היותה בקרבת מקום אלינו הוא לנו קרן
אור ומקור של נחת-רוח.

עקבנו בטלוויזיה אחרי פתיחת ועידת ז'נבה. ישיבת-הפתיחה שודרה
בלווין מאולם הדיונים של האו"ם. שמענו וראינו את הופעותיהם של מזכיר
האנ"ם קורט ואלדהיים, שרי החוץ של ברית-המועצות וארצות-הברית, אנדריי
גרומיקו והנרי קסינג'ר, וכן של שרי החוץ של מצרים, ירדן וישראל. נאומי
של שר החוץ הישראלי, אבא אבן, היה האחרון בישיבת-הפתיחה ואחריו העיר
הערות אחדות שר החוץ המצרי. בשבת התקיימה ישיבה שהיתה סגורה לנציגי
כלי התקשורת. למרות ההבדלים בעמדות הצדדים מורגשת נכונות להסדרים
ראשוניים מסוימים, כגון הפרדת הכוחות הצבאיים בחזית הישראלית-מצרית
והישראלית-ירדנית. אני מקווה שכל צעד חיובי של הידברות בין הצדדים
עשוי ליצור דינמיקה של התפתחות לקראת צעדי שלום נוספים ולהפוגה
במתחים הרת-הסכנות.

אני משתדלת להתקדם בהחלמתי, אם-כי אין זה דבר "חלק" ונראה
שדרוש בעניין זה אורך-רוח מירבי.

אנו מחבקים אותך באהבה ובגעגועים ומצפים לבואך לחופשה חתך
ממושכת. עד אז — כתוב.

שלך
באהבה
אמא

27.12.1973

יוסילה יקירנו, נשמהלה שלנו,
קיבלנו היום את מכתבך, והיתה זו לנו שמחה, נחת-רוח וממש תחושה
אושר להרגיש אותך באמצעות האותיות, המשפטים וההומור המאופק
והחינני שלך.

אנו רואים יומיום את שירי החמדנות ומגלים בה מדי יום ביומו משהו
חדש, שובבי, חייכני, מעודן ורב-תקוות.
אם תהיה לך אפשרות, אנא טלפן אלינו. אנו מתגעגעים לשמוע את
קולך במישרין, ביחוד כאשר בואך לחופשה משתהה. אנו מקווים שבקרוב
ישג הסכם על הפרדת הכוחות ואז גם אתה תהיה בין המשחררים משירות
המילואים.
אני מחבקת אותך בכל לבי ומחכה למכתב.

שלך
באהבה
אמא

3.1.1974

יוסילה יקירנו ומחמל נפשנו,
אצלי חלה התקדמות בהחלמה, אם-כי עודני מרגישה חולשה ניכרת.
יש לי תחושה של חזרה הדרגתית, אם-כי איטית מאוד, אל ראשית החיים
הנורמליים. גינתנו מלאת הירק, הדשא, העצים והילדים הנחמדים, נראית לי
עתה כהתגלמות האביב, כשחר החיים וכעולם גדול שופע חיים ותקווה.
עדיין לא פורסמו התוצאות הסופיות של הבחירות לכנסת. בכל אופן
חבל מאוד ש"הליכוד", אשר שלל את הפסקת האש הן באוגוסט 1970 והן
באוקטובר 1973, התחזק לפי הידיעות המתפרסמות בעתונות. לפי הגיון
ההתפתחות במצב המדיני קיים סיכוי די רציני להסכם בדבר הפרדת הכוחות
בחזית הישראלית-מצרית. זה עשוי להפסיק את תקריות האש, למנוע

[60]

התחדשות המלחמה ולקדם את הדיונים על עוד בעיות הטעונות פתרון אם
אומרים להשכין את השלום הישראלי-ערבי.

בינתיים, עם ראשית שיפור מצב בריאותי, התחלתי להתכונן לבחינה
הסופית למ"א בהיסטוריה באוניברסיטה העברית* ואם אצליח לעבור גשר
זה, אולי יעמוד לי הכוח הגופני והנפשי לכתוב עבודה לשם קבלת תואר
דוקטור בהיסטוריה. אך לעת-עתה זוהי משאלה בלבד והכול תלוי בהחלמה.
כמה זמן יידרש עד שאשוב אל מצב בריאות תקין — דבר זה טרם ידוע,
אך יש לי אורך-רוח.

אולי יעניין אותך עוד משהו — בספרי "האינטרנציונאל השני והתהוות
הקומאינטרן", העומד להופיע בעוד כשלושה חדשים בהוצאת "עם עובד",
החלטתי לכתוב הקדשה לאבא ולהביע לו תודה על עזרתו בהוצאתו לאור
של חיבור זה.

בציפייה למכתב ולטלפון ממך,

שלך
באהבה
אמא

* התואר מוסמך האוניברסיטה (מ"א) בהיסטוריה הוענק לאסתר — מספר שבועות
לפני מותה — לאחר שהגישה לפרופ' יעקב טלמון את חיבורה "השאלה הלאומית
בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לגין, 1924)". החיבור יצא לאור
בהוצאת "הדים" אחר מותה של המחברת.

דפי יומן

24.1.1967

מלא אור הוא השחר. אור במובן הפשוט ואור במובן הנפשי העמוק.
מה טוב לקום בבוקר ולשמוע: "אמא, מה השעה?"
מה טוב להכין ארוחת-בוקר לבן והולך השכם לבית-הספר.
היה זמן שהייתי מכינה ארוחת-בוקר לבתי, שרה'לה, אך משסיימה את
חוק לימודיה, נותר לי להכין ארוחת-בוקר לבני, יוסי'לה, בלבד.
לכאורה, מה יש בהכנת ארוחת-בוקר רגילה מדי יום ביומו? מה יכול
להיות בהכנת סלט ירקות, חביתה, פרוסת לחם בחמאה, כוס תה? אכן, טמון
בזה הרבה, אפילו הרבה מאוד: טמון בזה לבה החם של אמא, הנמשך אל
הילד באלפי נימים. גם כאשר הילד כבר נער מבוגר ונגמל מזמן מליטופי אמו
ומחיבוּקיה. בהכנת ארוחת-בוקר פשוטה לבן יש משום מהלך רגיל של החיים,
זה המהלך היומיומי אשר באפרוריותו ובאורו של מבט הבן חשים בשלל
צבעי הקשת המקסימים של יפי החיים. האם חש בזה גם יוסי'לה?

7.2.1967

האם רק הדיבור מקרב, מחבר אֵם לילדים? לא. מבט, ארוחה חמה, תיקון
גרב, תיקון זוג מכנסיים וכ' — כל אלה ביטוי הם לקירבה נפשית, לחום-לב.

8.2.1967

יוסי'לה יושב על-ידי ועובר שנית על הרישומים בשרטוט. טוב לשבת
על-ידו בלי אומר ודברים. לפעמים, רק הישיבה ליד הבן היקר, השקוע כולו
בהכנה מדוקדקת של השרטוט, המרוכז בחישובים שונים שאינם נהירים לי —
היא עצמה יוצרת אושר אנושי יקר-המציאות.
אני יושבת ומהרהרת: האושר מהו? איהו? חזון לעתיד רחוק? אין
ספק כי האושר הגדול ביותר קשור בכינון חברה של צדק ורווחה לעמלים,
בהבטחת השלום עלי אדמות. אולם גם בקירבה הגדולה הצמודה אל הבת

והבן, גם בהבנה ההדדית, במבטי-העיניים, בויקה ההדדית, באהבה שבלב —
גם באלה אושר גדול, אושר אנושי שלא יסולא בפז.

✱

8.2.1967

יוסי הוא עתה בן חמש-עשרה וחצי. פניו חתומים בבגרות ובכובד-ראש.
הוא שוקד על לימודיו, ונעשה רציני ובעל אופי חזק. אינו אוהב שנגיד לו
מה יקרא ומה לא. הוא אינו סובל שאלות מיותרות. אלו שאלות מיותרות —
הוא קובע... הוא מהיר-תפיסה; מעדיף לקמץ בדיבור, ולא להרשות לזולתו
כניסה לפנימיותו. רוצה שלא יתערבו במחשבותיו, במעשיו.

כאן צומחת דמות חדשה, מתפתח אדם חדש, אחר בהליכותיו, ביחסיו
עם אנשים. ישר-דרך, אוהב פשטות ושוחר-צדק; רגיש לתשומת-לב כלפיו.
הדיבור בינו לבינינו אינו מגשר, אינו מקרב. מדוע? יש בו, בבן,
משלו חדש, משהו אחר משהיה בדורנו שלנו, הדור שחווה את מלחמת-העולם
השנייה. הוא שנולד בראשית שנות ה-50, אינו אוהב לשמוע על מה שהתרחש
בשנות מלחמת-העולם השנייה. זה כואב לנו, כואב מאוד. ברם, ייתכן שכאשר
יגדל ויתבגר יותר יהיה לו עניין לדעת על מאורעות מלחמה זו, על תקופת
השואה והגבורה.

✱

(מתוך מכתב)

21.5.1967

הלינה יקרה, רוב שלומות!

קראתי את הספר שלך "התקווה מתה האחרונה" * בשפה הפולנית
והתרשמתי התרשמות עמוקה מאוד. למן הרגע שלקחתי את הספר הזה ליד,
קראתי בנשימה עצורה. הספר עורר בי התרגשות גדולה. הסבל הבלתי-רגיל
בתקופת המלחמה, העיניים ללא-תקדים במחנות-המוות — את כל אלה
תיארת בספרך ברגש חם, באורח אנושי ונשי, עדין ונשמתי.

הנני רוצה ללחוץ את ידך ולחבק אותך בידידות ואהבה — על העבודה
החשובה שעשית בכתיבת הספר, על הרגש העמוק הטמון בו, על ההומאניזם
הרב שבו חדורה הכתיבה שלך.

בספר הקדשת תשומת-לב רבה לאמך האהובה, לסגולותיה, לאישיותה,
לדמותה המוסרית. תיאורה שופע החום מהווה מציבה חיה לזכרה. הידידות

* ספרה של הלינה בירנבאום יצא לאור (בפולנית) בווארשה בשנת 1967, תורגם
לעברית על-ידי המחברת ויצא-לאור בשנת 1983, בהוצאת בית לוחמי הגיטאות
והקיבוץ המאוחד, בשם "התקווה לחיות".

הרבה והעמוקה שהתקמה בינך לבין נשים אחרות במחנות, אהיות לסבל לעינינו, לתקות — מרשימה מאוד. המאבק על החיים, אהבת החיים, המשמעות של החיים — כל אלה לובשים ערך כפול ומכופל כאשר קוראים את השורות הכתובות בידך, ברגש ובאהבה, על ההיאחזות בחיים בציפורניים ממש, בזמן הגהינום הנאצי. השאלה — כיצד להנחיל לדור הצעיר את תחושת השואה, את עוצמת הקטסטרופה של מלחמת-העולם השנייה ואת הצו האנושי והלאומי העליון שמסרה לנו, הלא הוא לחסום את הדרך מפני תבערה עולמית שלישית — היא אקטואלית וחיונית מאוד. היי ברוכה, הלינה היקרה, קבלי ממני את מיטב איחוליי לאושרך בחיך האישיים ובעבודתך הציבורית.

שלך
בברכה
אסתר וילנסקה

★

13.8.1967

היום אלך עם יוסי לקנות לו חולצה. הוא ביקש שגלך יחד, חתשים רבים לא רצה שגלך ביחד. האם אין זה אושר ללכת ביחד עם הילד המתבגר לנגד עיניך (הוא כמעט בן שש-עשרה), למלא את משאלתו ולגרום לו שמחה ? ! אכן, משהו מן האושר יש בו. והרי עצם ההכנה ללכת עמו יחד לקנות בגד הוא דבר משמח.

★

29.9.1967

הלכתי עם יוסי לקנות לו מתנה ליום-הולדתו. קנינו זוג נעליים, זוג גרביים ותקליט חדש לפי טעמו ("החיפושיות"). סיימנו את הקניות באכילת גלידה בקפה "מונטנה" שברחוב אלנבי. שוחחנו על עניינים שונים. המחשת תשומת-לבי כלפיו השפיעה, כנראה, על יחסו הידידותי אליי.

★

6.4.1968

ב-6 באפריל 1968 מת מוטקה (מרדכי כספי) לנגד עינינו, בעת ישיבת הוועד המרכזי של מק"י.

המעבר מן החיים אל המוות, כפי שמעבר זה נראה בעיני האדם הצופה, מתרחש כהרף-עין. דומה היה כאילו ניתכה עליו, על מוטקה, מחלומה מבפנים: ידיו ורגליו החלו להתנועע באופן כאוטי, עוויות פניו נמשכו כמה רגעים.

החברים השכיבוהו על שני כסאות, זה בצד זה, עוויות פניו נחלשו וכעבור מספר רגעים נפסק הכול: ארשת דממה ומוות, העדר נשמת חיים, העיניים נעצמו לתמיד, הידיים נשמטו כלפי מטה.

האדם שהיה אוהב חיים, מספר בדיחות, חרוץ בעבודתו, בכתובה עתונ-אית — איננו עוד. נשאר גוף דומם. כשנשאו אותו אנשי "מגן דוד אדום" על אלונקה, היו פניו של מוטקה כמעט כחולות.

מהו האדם? מה כוחו? מה הן מגבלותיו? מהו סוד החיים ומהו סוד המוות? איך על האדם לחיות לבל יצטער אף על רגע אחד בחיים שחולפים?

אסתר וילנסקה ליד שולחן עבודתה, בדירתה שבקרית-שלום (דרום תל-אביב).
יולי 1969

אכן, כדאי לעשות מאמצים ולחיות כך, שכל צעד אפשר יהיה להת-
גאות בו.

31.8.1971

שיחת-הסברה ליחיד, לרבים, פגישה של חוג אנשים, אסיפה פומבית,
מאמר, רשימה בעתון — בכל אלה יש משום גרגיר אחד במערכה למען
השלום. והשלום — בעיית-הבעיות של זמננו ושל ארצנו ועמנו.

13.9.1971

בעת ביקורי בקיבוץ שמיר שבעמק החולה סיפרו לי, כי בעת ייבוש
הביצות שבאזור הקיבוץ היה שיתוף-פעולה עם תברואנים סוריים. מאחר
שהיתושים אינם מכירים בגבול, צריך היה לבצע את פעולות הריסוס נגדם
בשני צידי הגבול הישראלי-סורי.

4.5.1972

כתבת "מעריב", יפעת נבו, הציגה לי שאלה: "במה את מאמינה?"
עניתי: אני מאמינה ברעיונות ההומאניזם, בכוחו היוצר של האדם,
באפשרות של התגשמות רעיונות גדולים כמו הפסקת יחסי האיבה בין עמים
והבטחת השלום ביניהם. מאמינה אני בחזונו הנעלה של הנביא ישעיהו בן-
אמוץ: "וכיתתו חרבותם לאיתים וחניתותם למזמרות; לא ישא גוי אל גוי
חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה".

3.6.1972

אחרי שנאמתי בעצרת פומבית (ב-27.5.72) בכיכר מלכי ישראל שבתל-
אביב, שארגנה התנועה לשלום ולבטחון, הרגשתי בפעם הראשונה דקירות
קשות בצד השמאלי של החזה ובורועי השמאלית.
האם זו ראשיתה של התמוטטות מלאה? או שמא זה יחלוף ולא יחזור
עוד, ואוכל להמשיך בעבודתי ללא תקלות במצב בריאותי? מכל מקום יש
להמשיך ולעבוד יומיום, לקרוא, לכתוב ולנתח בעיות. עליי להספיק ולסיים
את כתיבת הספר על העימות בין האינטרנציונאל השני, הסוציאליסטי, לבין
האינטרנציונאל השלישי, הקומוניסטי, להביא הוכחות ועובדות על מאבקה
הגדול והצודק של תנועת הפועלים המהפכנית בעולם, ובמיוחד בראשית

צעדיה כשהעלתה את הרעיון הנאצל בדבר המלחמה במלחמה, הבטחת השלום בין העמים ובזמן שניהלה מערכה המתית ושיטתית לצדק חברתי ולסוציאליזם.

27.6.1972

אם יתקפה שיפוטי הצלול, אם ייפסקו חיי, הריני משאירה כאן מלים ספורות אלה:

טעם החיים — בשירות האנושות, האדם, העם והמולדת, הצדק החברתי והשלום. כל אלה אינם מליצות, סיסמאות, פלקטים סתם, אלא נודעת להם משמעות עמוקה ביותר והם קשורים לתהליך התפתחותם של האדם והחברה. כל אדם הרוצה לחוש בטעם החיים צריך להרים תרומה להבטחת השלום, למניעת המלחמה, לעולם בלי מלחמות.

בהרימך יומיום תרומה צנועה כלשהי לשלום בין העמים, לצדק החברתי, הנך ממלא(ה) חובה, הנך מרגיש(ה) צורך נפשי עמוק, דחף בוער, סיפוק ושמחה.

בפעילותי הציבורית — אולי יש שנגרעה תשומת-לבי מילדיי. אולם, מעודי עשיתי את עבודתי מתוך אהבה עזה לילדים שלי, לבתי ולבני, למשפחתי היקרה.

14.11.1973

היום מלאו שלושים שנה לנשואי צבי ואני. עברנו כברת-דרך ארוכה ומשותפת של ימי מלחמה ושל ימי שלום, של חלומות, חיים ותקוות גדולות. הלוואי ונזכה לציין גם תאריכים "עגולים" נוספים במשפחתנו — בשלום ובאושר.

16.4.1974

ראינו את הסרט היפאני הנפלא "אדם וגורל". הסרט חודר לנבכי נשמתו של האדם, איש המאה ה-20, בודד ועוזב לנפשו. הפקיד המתואר בסרט עבד במשרד משך 30 שנה. היה בלתי-נראה, בלתי-מורגש בהיותו רכון על ערמות הניירות שעל שולחן עבודתו. והנה נודע לו, כי הוא נגוע במחלת הסרטן ונותרו לו שישה חדשי חיים בלבד. הוא מתחיל להרהר כיצד להשתמש בזמן שנותר לו לחיות. מה לעשות? האם יוכל עוד ליהנות מהרגשת-אושר כלשהי? האפשר בכלל להשיגה? מי יוכל להנחיל לו את תחושת האושר? יין? השתכרות? ריקודים עם נשים? מיפגש עם זמרות ורקדניות בקברטים? לא. כל אלה אינם מביאים לו שום חום נפשי, אינם מסיבים לו סיפוק כלשהו.

בתחום משפחתו — בנו ואשתו אינם חשים ביסוריו, אינם מרגישים כי
לבו שותת דם. הם אינם נותנים את דעתם על בדידותו הגדולה של האיש
ועל הצורך להגיש לו סעד נפשי. כואב לבו של האב: בנו כלל אינו חש, כי
אביו דועך מיסורים וסובל מאוד מכאבים גופניים.

והנה, נמצא בכל זאת מי שמגיש לו סעד נפשי, הריהי נערה בעלת חיוך
לבבי, כנה, אמת, עמוק, הנובע מן הלב. שניהם שקועים בהקמת גן ציבורי
לילדים בשכונת עוני. הנערה מסייעת לאיש החולה במחלה ממארת ושימיו
ספורים, להתרכז בביצוע המשימה, על אף הקשיים והמכשולים הרבים
הנערכים בדרכו.

הנה-כי-כן, ההתמוגגות של האדם עם יסוריו של הזולת, הפעילות לטובתו
של הזולת — זהו האושר שאין גדול הימנו. לבם החם של האנשים אסירי
התודה — בעת החיים ולאחר המוות — זהו הגמול והשי שאין יקר מהם.

16.7.1975

כמה טוב לחיות ולו רק יום נוסף אחד, כמה אושר, כמה דעת, כמה אור,
כמה חום.

17.10.1975

החיים — מתנה מקסימה. יופיים אפשר לחוש רק כאשר מרגישים שיתכן
והם ייפסקו ברגע בלתי-צפוי.

מכתב-עידוד אל חבר

תל-אביב, 28 ביוני 1974

לחבר ברוך סקולה, שלום רב!

קיבלתי את מכתבך. אם כי לא קל לי לכתוב הרבה, הרי יותר קשה לי לנהל שיחה טלפונית. ובכן מרגישה אני צורך לכתוב לך כמה מלים. קודם-כל תודה על המכתב ועל הדאגה הרבה שאתה מגלה לבריאותי. אני נאבקת על כל שיפור קל שבקלים ומוצאת נחמה בהתקדמות אטית ובשיפור מסויים לעומת המצב המסוכן, בו הייתי שרויה בסוף אפריל ש"ז, כאשר הועברתי, לאחר איבוד ההכרה, למחלקת ההתאוששות בבית-החולים "הדסה".

הנני מציעה לך להשקיע על מצבך מנקודת-ראות אחרת, דהיינו לא להדגיש מה שאין לך, אלא לראות בהערכה מלאה את מה שיש לך. ובכן, אדם המסוגל לקרוא (אפילו באורח מוגבל), להקשיב לרדיו, לכתוב מכתבים ולרדת מן המטה ולהתהלך בבית — ראוי שיראה את החיוב שבכך ואת האפשרות לשפר את המצב על-ידי ניכוס שלוה נפשית. אינני סבורה שאתה צודק בכך, שאתה מרשה לעצמך לחשוב על "סוף הדרך", כפי שכתוב במכתבך. נראה לי, כי ראוי ללמוד מן הפרטיזנים ביערות ובבונקרים בזמן מלחמת-העולם הגדולה, אשר שרו "אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה" ונאבקו על כל יום של חיים, למרות שהיו נתונים במצור, במחלות, באפיסת כוחות, ברעב ובאי-ידיעה מה יילד יום. יש קשר רב ובלתי-ניתק בין מצבו הנפשי של האדם לבין מצבו הפיסי. כלומר, פיתוח כוחות נפשיים פנימיים לשם סיוע להתגבר על המחלה, עשוי להיות גורם יסודי בתהליך של השיפור המשמעותי נבראות.

האמן לי, חבר סקולה, שאין אלה דברים בעלמא, שאני כותבת לך, אלא נסיון עצמי שצברתי במצבים קשים ביותר ובייסורים של גיהינום. הרי במחלקת ההתאוששות ב"הדסה", בסוף אפריל, שכבתי במצב של סכנה גדולה ביותר, עם צנורות חמצן בפה ובאף, וקיבלתי מכות-חשמל בחזה, אשר גרמו לי הן התאוששות, הן כאב עצום והן כוויות בעור. המרחק בין החיים לבין חדלונם היה ממש כחוט-השערה. בכל זאת, בכל רגע שהחלה לחזור אלי ההכרה אפילו במטושטש, חשבתי על בני-משפחתי, על החיים, על הידידים, והרגשתי שהרצון לחיים מסוגל לסייע לאורגניזם להתגבר על

חולשתו, גם כשהוא במצב חמור ביותר. על-כן למדתי מנסיוני גם להאמץ בכוחותיו הנפשיים של האדם, אם הוא מצליח להשליט את התבונה על כל החולשות הפיסיות, ולצוות על התבונה להחזיק מעמד, לעודד ולראות את המעט החיובי גם כן כדבר הראוי להערכה.

בלשונות רבים עיצבו בני האדם את הרעיון ואת האימרה, שאין זה נכון לרצות את הבלתי-אפשרי. האתמול — במובן הגעוריים והאיתנות הגופנית — אינם יכולים לחזור באותו היקף כפי שהם היו בעבר. אני כשלעצמי השלמתי עם העובדה, שבריאותי נתערערה ושהנני נתונה בחולשה גדולה וכי אינני מסוגלת עכשיו לעבודות רבות שעשיתי, מהשכמת הבוקר עד הלילה, עשרות שנים בשליחות ציבורית, בעבודה עיונית וכו'. לא היה לי קל להשלים עם מצב חדש זה, אבל לאחר התקף-הלב השני, שהיה חמור יותר מן הראשון, הגעתי למסקנה, שחיוני מיפנה במושגים של "עבודה" בתנאים החדשים, ועליי להישמע להוראות הרופא המטפל, ללא כל זלזול בהוראותיו (כפי שהיה בעבר). מקסים גורקי אמר, כי שכלו של האדם הוא ידידו הגדול ביותר, ואם האדם מסוגל להכיר בעוצמתו של ידיד זה ובתו-עלתו — יכול הוא לפתור בעיות קשות באורח המותאם לתנאים החדשים. גם אל התופעות השליליות הרבות שבמצב הפוליטי אין להתייחס בעצבנות. הרי לא עשינו חוזה עם ההיסטוריה, שדווקא בימינו יתגשמו כל האידאליזם הנשגבים. יפה הוא השיר האומר: "העניין הוא לא רק להגיע למטרה, אלא ללכת בדרך שטופת שמש". באידיש היו שרים אצלנו בוילנה: עס גייט ניט נאר אין דעם מיר זאלן האבן דערגאנגען, עס גייט אויך אין גאנג, אין דעם זוניקן גאנג".

גם התרומה הצנועה ביותר לקידמה האנושית היא בעלת ערך ומצטרפת בתהליך ההתפתחות, לפעילותם של כל האנשים המתקדמים — בדרך אל השלום, ההכרה בזכויות הצודקות של העמים, הצדק החברתי, הסוציאליזם. התרגשתי מאוד למקרא הדאגה שלך לבריאותי והמלים החמות כלפי, אולם הנני משוכנעת, שכל אדם מסוגל, אם הוא רוצה, לתרום לעניין הקידמה בדרך שלו, לפי האפשרויות שלו. גם שיחה עם אדם אחד בלבד יש לה ערך, אם היא מתנהלת ברוח של הסבר ענייני, משכנע וידידותי. תרומתם של כל האנשים העושים משהו לעניין השלום הצודק — חשובה, לדעתי, מאוד, מאוד. אני מקווה, שתקרא את עצותי לך ברוח טובה; אותן העצות גופא אני נותנת לעצמי יום-יום כאשר אני נאבקת עם חולשות, מיחושים, חששות ואפיסת-כוחות — שלי עצמי. למדתי לראות גם את היופי של השחר העולה, את לבלובם של העצים והפרחים, ולהעריך מלה טובה וידידות אפילו של מעטים.

בברכת חברים ובידידות

אם תר

משיריה של אסתר וילנסקה

אוצר חייו

כמה טוב להתעורר
עם השחר הבוקע,
כמה טוב לנשום, לנשום
אוויר צח ורוגע.

כמה טוב לשמוע
קול ציוץ הצפורים,
כמה טוב לראות, לראות
פרח, דשא ועצים.

כמה טוב לפגוש
מבט אוהב בעיניים,
שחר אור, תקוות-חיים,
תכלת השמיים.

זה כל כך פשוט וטוב
כמו לחם חי ומיים,
אוצר אוצרות עולם,
אוצר חיי אדם.

לא יהלום ולא פנינים,
חוס ללב, מרפא לנפש –
זה הידיד שלי, דרך,
הוא אוצר חייך.

25.8.1974

הבה ונשירה שיר

הבה ונשירה שיר,
שיר מזמור למנגינה,
שיר מזמור לאהבה,
לידידות ולאחוה.

הבה ונשירה שיר,
שיר מזמור לאיש עמל,
לטייס ולחורש,
לזורע ולקוצר.

הבה ונשירה שיר,
שיר מזמור לאדריכל,
לבונה ולמורה,
למרפא ולמציל.

הבה ונשירה שיר,
שיר מזמור לידידות,
שיר שלום ואחוה
לישראל ולשכנים.

הבה ונשירה שיר,
שיר ליד המיובלת,
שיר לנפש העורגת.

הבה ונשירה שיר,
שיר סיום המלחמה,
שיר בניין ויצירה.

28.8.1974

הבת והאם

אמא'לה, אמא, תגידי לי נא,
היבוא עוד השחר, היבוא ?
כי ארוך, חשוך וסוער הוא הליל,
התבקע קרן אור, התבקע ?

כן ילדתי, ילדתי התמה,
האור בוא יבוא, הוא יבוא.
בוא יבוא האור, זה ודאי, ודאי,
כי לחושך קצרה הנשימה.

אמא'לה, אמא, תגידי לי נא,
אמונה זו היא רק הזיה ?
ובקול חרישי ענתה לה האם —
אמונה וידיעה, ילדתי הקטנה
ביחד, ביחד חברו.

האור בוא יבוא, הוא יבוא, הוא יבוא
כי חולה אנוש הוא הליל.
האור בוא יבוא, כי רוצים בו בני אור
ויביאו אותו על כנפיים.

האור בוא יבוא, כי זקוקים לו בני אור,
זקוקים לו, על כן גם ירצו בו.
האור בוא יבוא כי ירצו בו בני אור
ויביאו אותו על כנפיים.

(הכנסת, ירושלים, 1965)

בקשה אחרונה *

בצלילות-דעת הנני מעלה על הנייר בקשה בדבר אופן הקבורה שלי והמשאלות לבני-משפחתי הקרובים ביותר — לאחר מותי. אין אדם יכול לדעת בדיוק מתי מסתיימים חייו וייתכן שזה עלול לקרות גם באופן פתאומי. על כן החלטתי להביע כמה מחשבות ומשאלות בעוד מועד, כשהנני בהכרה מלאה ובכושר שיפוט רגיל.

לאחר מחשבה מעמיקה יותר במשמעותם של החיים — הם נראים לי כאושר גדול, החיים כפי שהם, עם כל קשייהם, תקוותיהם, אכזבותיהם ואתגריהם ההומאניים. סיפוק רב חשתי בשאיפה לתרום למען האדם, למען עם ישראל, למען עולם חדש, משוחרר ממלחמות, משעבוד לאומי ומניצול חברתי.

רגש סיפוק היה לי מכל יום של עבודה ומאמץ למען החזון האנושי הגדול של שלום בין העמים וצדק חברתי. לתרום בהתמדה תרומה כלשהי ואפילו צנועה, לזרוע זרע כלשהו בהסברה, בכתב ובעל-פה, בארגון ובעידוד מערכות ציבוריות לחזון גדול זה — כדאי וכדאי.

הנני מעלה על הנייר בקשה, כמה בקשות, אולם לא "צוואה". לפי עניות דעתי אין אדם רשאי לצוות על זולתו לאחר מותו, אלא רק להביע משאלה שבלב. אושר רב הנני מרגישה בעצם התקווה שהבקשה תזכה לתשומת לב מירבית מצד צבי, אהוב נפשי, שני ילדי שרה'לה בתי, ויוס'לה בני, ובני זוגם.

עז רצוני, שבקשה זו תתמלא מתוך תחושה של קשר נפשי בלתי-ניתק עם בני משפחתי היקרים ביותר, עם צבי אהובי, שליווה אותי עשרות שנים לאורך דרך החיים, עם בתי האהובה שרה'לה ושמואל בעלה היקר ועם בני האהוב יוס'לה ושרה אשתו היקרה.

* הערת-העורך: מכתב-בקשה זה נכתב בידיה של אסתר וילנסקה בביתה בקריית שלום בת"א. זמן קצר לאחר שובה מבית-החולים "הדסה" בת"א לביתה בעקבות התקף-הלב הראשון, שפגע בה קשות בסוף אוקטובר 1973.

הנני מבקשת לבדוק את האפשרות, שהארון שלי יועמד, לפני ההלווייה, בכניסה לבנין הוועד הפועל של ההסתדרות. בתחום ההסתדרות פעלתי חלק גדול מחיי לאחר שזכיתי להיבחר לוועידות ההסתדרות, למועצותיה ולוועד הפועל שלה, כשליחת ציבור העובדים משנת 1949 — עשרים וארבע שנים. בקשתי זו מבטאת ביטוי סמלי כלשהו את הכבוד הרב שהנני רוחשת לציבור העובדים בישראל, לעמלו ברוך-הכשרון ורוב-התפארת, ליצירתו הגדולה והשלווה, לצניעותו ולשליחותו ההיסטורית הגדולה — להביא, בדרכו שלו, לחברה צודקת ולשלום בר-קיימא עם העמים השכנים.

הנני מבקשת לכסות את ארוני בשני דגלים, בדגל כחול-לבן ובדגל אדום, ולא לערוך שום הספרים. לאחר הטכס הרגיל, הנני מביעה משאלה, שידידי אשר ילוו אותי לקבורה, ישירו את שני ההימנונים היקרים לי מאד, את "התקווה" ו"האינטרנאציונל". שני הימנונים אלה היו בשבילי תמיד חווייה רבת השראה. "התקווה" מבטא את כמיהתו של העם היהודי העתיק, שבע הרדיפות והסבל, לחיים של עצמאות לאומית. ואילו ה"אינטרנאציונל" הוא ביטוי, רב עוצמה, לחזונה האוניברסלי של תנועת הפועלים הבינלאומית (והיש-ראלית בכללה). המנגינות של שני הימנונים אלה היו בשבילי תמיד חג והתעלות הנשמה. "התקווה" וה"אינטרנאציונל" מבטאים ביחד, לפי עניות דעתי, את הקשר הרב בין שאיפתנו לעצמאות לאומית ובין החזון של צדק חברתי, לצמידות הבלתי-ניתקת בין שלום ישראל עם שלום העולם והעתיד הסוציאליסטי של האנושות.

תקוותי, כי הקומוניסטים הישראליים, הסוציאליסטים וכלל כוחות השמאל ימצאו את הדרך הנאותה להתגבר על הפירוד בשורותיהם ויחשלו כוח ציבורי מלוכד יהודי-ערבי, שיפעל לשלום בר-קיימא, למניעת מלחמות עם שכנינו, לאושרם של האנשים העובדים, לישראל סוציאליסטית שתהא אם ומולדת חמה לכל בניה, ללא הבדל לאום, עדה, דת, גיל ומין.

למדתי לדעת בעיקר בזמן המחלה הקשה, שפקדה אותי בסוף אוקטובר 1973, כי החיים עלי אדמות הם אוצר גדול ביותר. כל יום, כל שעה של אפשרות לעבוד, ללמוד, לחקור וליצור, ליהנות מן השחר המפציע, מחיוכו של ילד, מן הגאון האנושי, מן השירה, מן האמנות בדרך כלל ומשמחת היצירה — הם אושר גדול ביותר. החיים היומ-

יומיים אותם חייתי בתקופה סוערת ורבת-קשיים היו נסיון לתרום
תרומה כלשהי לרעיונות הנשגבים ביותר של השלום בין עמים,
עצמאות ישראל, החירויות הדמוקרטיות, ההומאניזם הסוציאליסטי
ואושרו של האדם בעולם ללא מלחמות. למען רעיונות נעלים אלה
היה כדאי לחיות, לעמול ולפעול יומם ולילה.

את המאמצים להשתלמות בתחום ההיסטוריה הכללית של
הזמן החדש, באוניברסיטה העברית בירושלים, עשיתי כדי לנסות
ולתת ביסוס מדעי ומנומק לצידקתו של המאבק במשך דורות רבים
לדמוקראטיזם, להומאניזם, לעצמאותם של העמים, לשלילת כיבושים,
סיפוחים ושיעבוד לאומי ולסוציאליזם, המחובר קשר איתן עם דמו-
קראטיה בעולם של שלום.

אהבתי את ביתנו הקטן בקרית שלום, כל פינה בתוכו, את הגינה
הקטנה עם חמשת העצים שניסינו לגדל והרגשתי טוב בין אנשי
העמל הרבים שבשכונתנו. הנני מביעה משאלה להמשך הקשרים של
כל ידידינו הרבים והמשותפים עם צבי יקירי, שהיה לי לא רק לעזרה
ולסעד אלא למעשה — היינו אחדות בלתי ניתקת במחשבה, בפעולה,
בכל חיינו המשותפים.
מקווה אני, שנכדינו הנחמדים, יובל, סיוון ושירי, יגדלו ויחיו
חיי אושר בעולם של שלום.

30.11.1973

רשימות לזכרה של אסתר וילנסקה

כך אזכור את אסתר

אני זוכר את אסתר כאדם בעל אומץ לב, הדורש לעמוד על דעתו, להשאר נאמן לעניין ולקולקטיב של אחים למאבק, המנהלים מאבק משותף למען הרעיונות הנאצלים של הקומוניזם. דמותה מעוררת הכבוד — לא תחוויר במהלך השנים.

נהפוך הוא: עם השנים בולטת יותר ויותר יכולתה של אסתר וילנסקה הבלתי-נשכחת לראות את הנולד ולנסח את מה שצריך להסיק ולמען מה צריך להיאבק. התייזה שלה, שהועלתה בוועידה ה-16 של מק"י ב-1968 בדבר "הצורך בפתרון פוליטי, כיון שגם הסכסוך הישראלי-ערבי הוא בעל אופי מדיני": הפכה היום לנחלת רבים במחציתה השפויה של דעת-הקהל הפוליטית בישראל. בייתר-שאת מתבלט גם הערך ההיסטורי שהיה לפעלה למען אחדות נחיות השלום ולמען אחדות השמאל, דבר שמצא את ביטוי ב"פורום שמאל" ובמיחד בדבריה, מלאי-הבטחות, שנאמרו בכנס הארצי של אק"י ביולי 1975 לאמור: "חילוקי-הדעות בתוך השמאל הם הבדלים זמניים בין יריבים, שיש להם מטרות משותפות-לשלום, לעצמאות לאומית, לדימוקרטיה ולסוציאליזם."

לראשונה פגשתי את אסתר וילנסקה בימי ויכוחים סוערים בפ.ק.פ. בשנת 1943. זוכר אני עד היום את הלהט שבו הגנה על עמדה שנראתה לה אז כביטוי מושלם של אינטרנציונאליזם; יותר מקרוב הכרתי אותה כשעבדה כעורכת הראשונה של "קול העם" היומי ב-1947/8, ב"משרדי המערכת", ב"קומה השנייה" הארעית, שנבנתה מקרשים, בתוך חנות עלובה ברח' לבנדה בדרום-ת"א, חנות ששימשה "בית דפוס". מבית הדפוס (למטה) למערכת (למעלה) צריך היה לעלות בעזרת סולם... באותו משרד מערכת לא היה ממש אוויר לנשימה, לעומת זאת היו בו הרבה רעש ואבק. גם טלפון לא היה. אך ברחוב אחד-העם, בלבה של ת"א, העמיד אחד מאוהדי המפלגה, לרשות המערכת טלפון, וכך הועברו משם ידיעות טלפוניות למערכת, באמצעות שלית רכוב אופניים, בתנאים בלתי-אפשריים כאלה היתה זאת אסתר, שלקחה על עצמה להתמיד בהוצאת עתון יומי חדש. הודות לעקשנותה ועקשנות

שאר עובדי העיתון נבנה "קול העם" והוא התבסס כעיתון יומי שלא פסק מלהופיע במשך 20 שנה. "קול העם" יציר כפיה וילד טיפוחיה של אסתר, הפך במרוצת השנים לשבועון בגלל קשיים כספיים שהתגברו בסוף שנות הששים והוא חדל להופיע וחוסל סופית בעקבות התחסלותה של מק"י. יש אולי משום סימליות בכך, שבאותה שנה בה נמחק השם "קול העם" מרשימת הפרסומים המופיעים בישראל, באו לקצם גם חייה של אסתר וילנסקה.

קצר המצע מלסקור את כל שטחי פעולתה של אסתר הבלתי-נשכחת. תפקידיה הציבוריים המגוונים סימלו, בעצם, גם את עיקרי התחומים שלבה החם הרגיש והיה נתון להם:

— מזכירת הוועד המרכזי וחברת הלשכה הפוליטית של מק"י. שנים רבות, וחברת מזכירות אק"י בשנות חייה האחרונות — ביטוי ליסוד המרכזי של חייה הפעילים: היותה קומוניסטית, מרקסיסטית-לניניסטית נאמנה. — חברת כנסת במשך שלוש קדנציות — סמל לבסיס המוצק של כל פעלה: היותה טריבון לוחם של עם ישראל, מושרשת בהוויתו הלאומית ובמציאותו הפוליטית.

— חברת הוועד הפועל של ההסתדרות, לא כ"עסקנית", אלא כמנהיגת פועלים אמיצה, המייצגת בעקביות את ענייני המנוצלים והנדכאים — יהודים וערבים כאחד.

— חברת נשיאות תנועת השלום (וארגונים ציבוריים אחרים שהשלום הוא במרכז פעילותם), סמל לראייתה את השלום כעיקר העליון, שלמענו חייבת להיאבק כל אישה ואם בישראל וכל בן נאמן לעמו, כל יצור חי, הנושא את התואר הנשגב: אדם.

למרות תפקידיה הרמים וההערכה והכבוד שלהם זכתה הן בתוך המפלגה והן בחוגי ציבור שונים, היו חייה חיי-צנע והתייחסה לחברים ולפשוטי-העם בידירות. אסתר דרשה הרבה מאלה שפעלו עמה, אך קודם-כל מעצמה; היא לא התחמקה מ"קטנות", ממילוי משימות הקרואות "טכניות". נזכר אני בהזדמנות אחת, כשהשתתפנו יחד בסימפוזיון סטודנטים בברלין, בנושא דרכים לשלום הישראלי-ערבי, והיא היתה בדרך למושב מועצת השלום העול-מית בבודפשט.

המארגנים הצעירים של הסימפוזיון שיכנו אותנו באחת ה"קומונות" שלהם (דירה משותפת למספר סטודנטים), בתנאי-מגורים פשוטים למדי. אסתר ידעה להסתגל מהר לנסיבות, להתחבב על מארחיה, תוך כדי התעלמות מהתנאים הקשים. כל-כולה התרכזה בעניין שלמענו באה לברלין: התכוננות לסימפוזיון, שיחות עם המארחים הצעירים וקריאה; ונוסף על זה היא מצאה אף מעט זמן לסריגה...

אני רוצה לייחד את מעט המקום העומד לרשותי במסגרת זו כדי להדגיש שני תחומים, שבהם באו לידי ביטוי החלטיותה, ושיכנועה העמוק של אסתר, שגם לקומוניסט יש ציוניים "ייהרג ולא יעבור":

תחום האינטרנציונאליזם — הלכה למעשה, שאחד מיסודותיו הוא התנגדות לדיכוי עם אחד על-ידי רעהו, לסיפוחים ולתוקפנות צבאית — יהיו התירוצים לכך אשר יהיו.

ותחום הסולידאריות עם העולם הסוציאליסטי, סולידאריות שהיא מעבר ומעל לכל ויכוח והבדלי-דיעות. מוקד גישתה זו היה מונח בסירובה המוחלט לתת יד לפעולה או להכרזה אנטי-סובייטית כלשהי. בסולידאריות עם מדינת-אוקטובר היא הבינה לא אמירת "הן" לכל דבר היוצא משם ולא הודעות עיוורת עם כל צעד ממשלתה, אלא אחוות לוחמים, תוך ויכוח ענייני וחברי בעת הצורך.

האינטרנציונאליזם של אסתר בא לביטוי מרוכז במיוחד בעת הוויכוח הקשה בועידתה ה-16 של מק"י, בשנת 1968, כאשר עמדה בגאווה מול הרוב החסלני בהנהגת מק"י דאז, והגנה על השקפותיה. לא אפריו אם אגיד, שבועידתה זו היא שימשה מופת לרבים מאתנו ועזרה לליכוד המחנה של אותם הקומוניסטים במק"י, שאחר כך נתנו גט-כריתות לכיוון החסלני והתארגנו באק"י.

מלחמת אוקטובר 1973 וניצני ההתפכחות, שפקדו את הציבוריות הישר-אלית בעקבותיה, הוכיחו עד כמה צדקה אסתר וילנסקה בהכרזה מעל דוכן הוועידה ה-16 של מק"י, בעת שנימקה את הסתייגותיה:

"אין להוציא מכלל אפשרות, כי שר הבטחון יורה לבצע פעולות צבאיות, שהן בהתאם למדיניותו, השואפת לסיפוחים ואינה מאמינה בשלום. אני משוכנעת, שתפקיד מפלגה קומוניסטית הוא — לפעול למען מניעת מלחמה נוספת. זה מטיל עלינו אחריות היסטורית בפני מעמד הפועלים והעם".

לגופו של הענין הנדון היא הציעה הסתייגות בה נאמר: "היא (הוועידה) דחה את דחיפתם של חוגים אלה לפשיטות צבאיות מעבר לקו הפסקת-האש. כיבוד הזכויות האזרחיות והלאומיות של הערבים הפלשתינאיים ע"י השל-טנות הישראליים ייטול מן הטירורים את משענתו הציבורית. הוועידה מדגישה, כי הסכסוך הישראלי-ערבי הוא בעל אופי מדיני ופתרוננו יבוא בדרך מדינית".

עם גישתה האנטי-אימפריאליסטית של אסתר וילנסקה קשורה באופן בל-ניתק ההתנגדות לכל מהלך או עמדה, שמושכים או דוחפים אנשי קידמה

אל עבר עמדות אנטי-סובייטיות. אסתר לא נרתעה מלבקר עמדות סובייטיות מסוימות שלא ניראו לה, לא היססה גם לנהל ויכוח חברי עם מבטאי הקו הסובייטי — למשל בענין ההתערבות הצבאית בצ'כוסלובקיה ב-1968 — אך היה לה חוש קומוניסטי בסיסי שאמר לה היכן תחום הגבול בין ביקורת וויכוח חברי לבין היגררות לאנטי-סובייטיזם.

כפי שמחשבותיה והתבטאויותיה של אסתר היו צלולות והחלטיות, כך הייתה גם קולה כשפצחה בשיר. בוודאי אינני היחיד הזוכר את אסתר וילנסקה כזאת הפותחת בשירת ה"אינטרנציונל" ו/או ה"תקווה", בסיומן של אספות, חגיגות והפגנות. קולה תמיד נשמע בבירור — קול מוביל ובוטח — שגרף עמו את הקהל כלו והגיעו להצטרף לשיר. גם בדיבור — קולה היה ברור, מגייס וסוחף את קהל המאזינים. היה זה קולה של קומוניסטית נלהבת, מלהיבה וישרת-דרך, שבטחה בחזונה ובדרכה בחיים.

לאסתר הבלתי-נשכחת היה כוח שיכנוע רב והיא הקרינה על סביבתה בטחון מוחלט בצידקת המאבק למען הסוציאליזם ואופטימיות איתנה, שסוף ענין נאצל זה לנצח הן בישראל והן בקנה מידה בין-לאומי. עם הכרה זו היא חיה הן בימי פעולה ומאבק סוערים והן בימים כאשר כבר מחלתה הקשה הכתיבה לה את קצב חייה. ענין הסוציאליזם, הקומוניזם, הגנת ענייני העמלים, ליכוד השמאל, ענין השלום — אלה הנושאים שהעסיקה עד יומה האחרון ממש. על אלה שוחחה אתי טלפונית יום לפני שהכריע אותה התקף הלב הקטלני.

כזו תישאר דמותה חרותה בזכרוני.

(*"הדים"*, 8 בדצמבר 1975)

צוואתה הפוליטית עודנה אקטואלית

חמש שנים חלפו למן אותו היום שבו זועזענו לשמע הידיעה כי פתיל החיה הגועשים של אסתר וילנסקה ניתק לפתע. בהביטנו אחורה חמש שנים ייטלים אנו לחוש ביתר-שאת את האבידה הגדולה שפקדה את התנועה הקומוניסטית בישראל בפרט ואת תנועת הפועלים ואת כוחות הדמוקרטיה והשלום בארצנו בכלל, עם הסתלקותה של אסתר.

לא מלאו לה אלא קצת למעלה מ-57 שנים כאשר נחטפה מחזית הלוחמים למען זכויות הפועלים, למען אחוות-העמים, למען הבטחת שוויון-זכויות מלא לאוכלוסיה הערבית, נגד הכיבוש ולמען שלום יהודי-ערבי צודק ובר-קיימא. אסתר נולדה ב-8 ביוני 1918 בוילנה, ושם אף סיימה את חוק לימודיה התיכוניים בגימנסיה העברית. בעודה חובשת את ספסל הלימודים כבר פיתחה פעילות ציבורית, בין השאר בשורות "השומר הצעיר", שם היתה זמן מה מדריכתו של הירש גליק, שעתידי היה להתפרסם כמשורר בעיקר בזכות שירו "אל-נא תאמר הנה דרכי האחרונה", שהפך להימנון הפרטיונים היהודים.

אסתר באה ארצה בשנת 1938 כסטודנטית, ואכן למדה באוניברסיטה העברית שבירושלים. כמעט למן היום הראשון פעלה בקרב חוגי סטודנטים מתקדמים, ובשנת 1940 הצטרפה אל המפלגה הקומוניסטית. בשנת 1943 נתמנתה עורכת ראשית של בטאון המפלגה "קול העם", שהיה אז עדיין שבועון. באוגוסט 1948 יצאה אל ארצות-הברית ככתבת "קול העם", ונכחה נאחת הישיבות של מועצת הבטחון שדנה בשאלת הסכסוך הישראלי-ערבי. נתום ביקורה בארצות-הברית ביקרה גם בקנדה.

בשנת 1944 נבחרה צירה לאסיפת הנבחרים (שהיתה בימים ההם, שי המנדט הבריטי, נציגות היישוב היהודי בארץ-ישראל) מטעם הרשימה הקומוניסטית הבלתי-לגאלית, שהופיעה בשם "הרשימה הדמוקרטית עממית". כן ייצגה את המפלגה הקומוניסטית בכנסת בשלוש תקופות חקיקה ובסך הכל תריסר שנים. כל נאום מנאומיה היה מושתת על הגות עמוקה, ואכן זכו נאומיה לתשומת לב כללית. היא הגישה לכנסת כמה וכמה הצעות חוק, ובעשותה כן תמיד נתנה את דעתה להגנה עקיבה על זכויות העמלים ועל זכויות האזרחים הערבים המופלים לרעה ולא החמיצה

שום שעת כושר ללמד זכות על השכנת השלום בין ישראל לערב. בשנים 1944—1973 שימשה אסתר חברת הלשכה הפוליטית של מק"י.

במשך 25 שנה היתה אסתר חברת הוועד הפועל של ההסתדרות. ברם היא לא הסתפקה בהשתתפות פעילה בשיבות הגופים הנבחרים העליונים, אלא גם הרבתה לסור אל בתי-חרושת, כדי להביא לפועלים את דבר המפלגה הקומוניסטית, כדי להטות אוזן קשבת לבעיותיהם. בכל הופעותיה — אם בנאמה בכנסת או בוועד הפועל של ההסתדרות ובין בכתבה מאמר — מעולם לא הסתפקה לומר דברים כלליים, אלא היתה מתעדת את דבריה בשפע עובדות ומספרים, שהגיהו אור על המציאות הישראלית. לא החמיצה שום הזדמנות לשוחח עם פועלים או עם עסקני פועלים, שהיו קשורים במישרין אל מעמד הפועלים. בנפש חפצה היתה פוקדת שכונות עוני או כפרים ערביים, כדי לחוש את הבעיות הכאובות באורח בלתי-אמצעי.

כנציגת הוועד המרכזי של המפלגה השתתפה אסתר בכמה וכמה כינוסים בין-לאומיים של המפלגות הקומוניסטיות. בשנת 1960 נטלה חלק, יחד עם שמואל מיקוניס ועם תופיק טובי, בהתייעצות 81 מפלגות קומוניסטיות שנערכה במוסקבה. למן 1965 שימשה חברת הנשיאות של ועד השלום הישראלי. כן היתה חברה במועצת השלום העולמית והשתתפה בוועידות אחדות שערכה תנועת השלום העולמית.

כל הפעילות הענפה הזאת, שתיארנו לעיל, לא הניאה את אסתר מהשקיע מרץ רב במחקר היסטורי. מטרתה היתה לקרב את תולדות העמים ואת תולדות תנועת הפועלים אל ציבור העמלים ואנשי הקידמה של ישראל. היא זכתה לכתוב יצירות, כגון "מלחמת האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוצ המהפכות החברתיות", "קווים לדרך ישראל אל הסוציאליזם" ו"האינטרנציונל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן", ואף לראות בצאתן לאור. ברם, ספרה האחרון בתרגום לערבית ולאנגלית וכן מחקרה "השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לנין)" — ראו אור רק אחרי פטירתה. היו עימה עוד תכניות רבות, אולם המוות האכזר ניתק אותה מעבודתה.

פילוג המפלגה הקומוניסטית, שחל בשנת 1965, היה לה לחוויה קשה ומכאיבה. עם זאת לא נפלה ברוחה, ואף לרגע קט לא חדלה מהיות חדורה ברעיונות הקומוניזם: בכל נפשה ובכל מאוהה הוסיפה להיאבק למען ליכוד כל כוחות השלום והקידמה וכל האנשים השפויים למען השכנת שלום בין ישראל לערב. בעקבות המשבר הפוליטי-אידאולוגי שפקד את מק"י בשנת 1973, נטלה חלק פעיל בהקמת אק"י ("אופוזיציה קומוניסטית ישראלית"). הקבוצה הזאת הציבה לעצמה כאחד התפקידים הראשיים לבטא את דעתה שלה בעניינים שונים, ועם זאת לפעול למען אחדות-הפעולה של כל כוחות הקידמה והשלום למרות הבדלי ההשקפות.

אסתר היתה בן-אדם המעמיק לחשוב והמתמיד לשמור אמונים לרעיונות. לרגעים הקשים ביותר הקרינה על סביבתה את האופטימיזם שלה, את אמונתה בעתיד טוב יותר ואת בטחונה בנצחון השלום והקידמה. כל פגישה עימה, כל ישיבה שבהשתתפותה היו מלאות תוכן. בצוואתה כתבה, בין השאר: "תקוותי, כי הקומוניסטים הישראליים, הסוציאליסטיים וכלל כוחות השמאל ימצאו את הדרך הנאותה להתגבר על הפירוד בשורותיהם ויחשלו נח ציבורי מלוכד יהודי-ערבי, שיפעל לשלום בר-קיימא, למניעת מלחמות עם שכנינו, לאושרם של האנשים העובדים, לישראל סוציאליסטית שתהא אם ומולדת חמה לכל בניה, ללא הבדל לאום, עדה, דת, גיל ומין."

הלך המחשבות הזה האיר את שנותיה האחרונות, עת סבלה קשות ממחלת-לב. ברשימה האחרונה שכתבה אותה שעות אחדות לפני אותו התקף-לב הקטלני שהכריע אותה, קראה כמוהירה: "אל תפלו אל הלבנון!" (הרשימה פורסמה ב"הארץ" ב-11.11.1975, כלומר מקץ יומיים לפטירתה).

הרינו מרכינים את ראשינו לזכר לוחמת השלום הקומוניסטית עתירת-הפעלים, ואגב כך אין אנו שוכחים, שצוואתה של אסתר עודנה אקטואלית ביותר. אכן הוסיפה אק"י לפעול ברוח הצוואה הזאת, היטתה שכם לחזית הדמוקרטיה היהודית-ערבית לשלום ולשוויון וקראה לכל הכוחות השפויים להקים אחדות-פעולה למען השלום, שהיא כיום צו-השעה הגורלי. נוכח המשימות הרבות והחשובות הניצבות לפנינו, אנו חשים ביתר-שאת את האבידה הגדולה שהיתה מנת-חלקנו עם הסתלקותה של אסתר וילנסקה.

הא זכרה ברוך!

(*"הדים"*, ינואר 1981, "אונדזער שטימע", אוקטובר 1980)

היא עשתה רבות לאחדות-פעולה של העמלים

מתוך דברים ברב-שיח על הנושא: "אחדות השמאל למען השלום והקידמה – כיצד?", שנערך מטעם החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון (חד"ש) באולם "בני-ברית" בתל-אביב, ב-4.12.1980 לזכרה של אסתר וילנסקה, במלאת 5 שנים למותה.

נראה לי, שהחברים שארגנו הערב את רב-השיח מטעם החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון לזכרה של אסתר וילנסקה, עשו דבר נכון וחיוני, שהם הקדישוהו לאותו נושא חשוב ומרכזי של "אחדות השמאל בישראל". לפני שבאתי לערב זה, כשהתכוננתי, דפדפתי, קראתי שוב הפעם בכתובים של החברה אסתר וילנסקה, מצאתי לנכון להתרכז בדבר אחד, שנדמה לי שהוא מתמצת הרבה ממה שהיה במרכז הפעילות של אסתר, ומשתלב לחלוטין בנושא שעליו אנחנו מדברים היום.

אני מוצא לנכון לצטט מנאומה של אסתר וילנסקה בוועידה ה-13 של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, שהתקיימה ב-1957, וזה בתקופה כשהיינו יחד במפלגה אחת, מאוחדים פוליטית, ארגונית. והדברים אשר נכתבו ונאמרו על-ידי אסתר — אני מזדהה אתם לחלוטין. כידוע, אחר כך, לצערי, נפרדו הדרכים, באו חילוקי-דעות ממשיים, בא הפילוג. אבל, לזכותה של אסתר יש לומר, שהיא ידעה לעמוד בראש החברים אשר נוכחו לדעת, שהדרך שבה הלכו היתה בלתי-נכונה, בוודאי לא דרך קומוניסטית, ובסוף חייה עשתה רבות — ולזכותה יירשם זאת — למען אחדות הפועלים, למען אותם הדברים שעמד עליהם כאן חברי אליעזר פיילר. ואני רוצה — לפני שאומר כמה דברים קונקרטיים על בעיית אחדות — לצטט דווקא מנאומה של אסתר, שבו דברה על הדברים היסודיים, על הניגודים היסודיים אצלנו בארץ. באותו נאום של אסתר, בוועידה ה-13, היא מציינת, ואני מצטט:

"מרוץ הזיון והמיליטאריזציה של המשק מחריפים עוד יותר את הסתירות של המשטר הקפיטליסטי בארצנו, את הסתירה בין האופי החברתי של הייצור לבין האופי הפרטי-קפיטליסטי של הניכוס, את הסתירות

בין העבודה לבין ההון, את הסתירה בין רוחים אגדתיים של קומץ מיליונרים לבין המוני מובטלים רעבים, את הסתירה בין צמצום היצור האזרחי לבין המוני בני אדם המוכשרים ורוצים לעבוד. כך הננו עדים לעובדה, שהמיליטאריזציה של המשק מחריפה את המשבר הקפיטליסטי, מחריפה את הניגודים המעמדיים ומגבירה את הסתירות הבורגנות והממשלה על העובדים."

אין ספק שדברים אלה מתאימים לחלוטין להערכת הניגודים היסודיים של תקופתנו, אם נוסיף עוד, שאותו מרוץ זיון כרוך בהוצאות ענקיות למימון הכיבוש, ההתנחלויות, הסיפוחים, למימון המדיניות הרת-הסכנות שמנהלת הממשלה הקיימת של הליכוד הימני.

ונקודה שניה, יסודית, יותר כללית, כשמדובר על עמדת תנועת הפועלים לחברות מניות, לחברות ממלכתיות, לקואופרציה, למשק שיתופי וכד'. יש הגורסים, כי בקפיטליזם מתחדשים דברים אשר מחייבים שינוי הערכות שלנו. יש המדברים על השפעת הקואופרציה, השפעת חברת העובדים על אופי הקפיטליזם בארצנו. ובנקודה זו הרשו לי שוב להביא מנאומה של אסתר ולנסקה בוועידה ה-13:

"הם טוענים, שחברות ציבוריות בהשתתפות הממשלה ובעלי-הון בודדים מאבדות את אופיין הקפיטליסטי. אולם האמת היא, שהתרבותן של חברות-מניות שונות אינה משנה את האופי הקפיטליסטי של המשטר ולא את האופי הקפיטליסטי שלהן עצמן".

והיא מצטטת מדברי לנין אשר הגדיר בתור "שגיאה נפוצה ביותר את ההערכה הבורגנית-רפורמיסטית כאילו הקפיטליזם המונופוליסטי-ממלכתי הינו משטר חדש בלתי-קפיטליסטי". ולזה היא מוסיפה, כי "האופייני לתורה הכלכלית הסוציאל-דמוקרטית בימינו היא לא הביקורת נגד הקפיטליזם, אלא הביקורת נגד הסוציאליזם". ושוב, דברים המתאימים לתנאים שבהם אנו פועלים כיום.

אינני פוסל ביקורת, אינני אומר שזה פסול, אבל תמיד נזכור, מי האויב העיקרי, מה הוא עושה, למה הוא מתכוון ומה הוא זומם, במיוחד נגד השיטה הסוציאליסטית, נגד ברית-המועצות וארצות סוציאליסטיות אחרות.

...הרבה מאוד מכוחה וממרצה הקדישה אסתר לאחדות-פעולה של מעמד הפועלים באותן שנים, בוודאי שזה הכרחי גם כיום. הבה ונפעל גם בתחום זה ברוחה של אסתר, במשותף, במלוכד, מעל במות ההסתדרות, במקומות

העבודה, בוועדי עובדים. ובוודאי שכאן אנחנו יכולים וחייבים לעשות יחד, לנוכח התנאים הקשים שבו נתונים המוני הפועלים, הנאבקים נגד המדיניות האנטי-פועלית והאנטי-עממית של ממשלת הליכוד. כאן מקום לשיתוף פעולה בין אנשי המערך, הקומוניסטים וחברי של"י, ואף פועלים שתמכו במפלגות ה"ליכוד".

...אני רוצה לומר ולסיים בדברים שאמרה אסתר בסוף אותו נאום שלה בוועידה ה-13 של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. והיא אמרה:

"המאבק המעמדי זהו מצבר כוח פרולטרני, המופעל נגד מעשי האלימות של הקפיטליזם כלפי עמלי העיר והכפר. כאשר המאבק המעמדי מחרף, מעמיקה ההכרה הפוליטית של העמלים. המערכות הכלכליות מתפתחות יותר ויותר למערכות פוליטיות נגד הממשלה, שמדיניותה מהווה מקור הדלדול של המוני-העם. יהא אשר יהא המאבק לאחדות-פעולה קשה וממושך, איתנה אמונתנו, כי כל הטוב והישר שבקרב מפלגות הפועלים יקום למאבק נגד התלות באימפריאליזם, נגד סכנת המלחמה, ירים את דגל השלום והעצמאות הלאומית ואחדות-הפעולה של העמלים קום תקום ותהיה לעובדה".

("הדים", ינואר 1981)

זכרה לא ימוש מעיניי

דומיים לפני מותה ירדנו במדרגות בית סוקולוב, והנה אמרה לי החברה אסתר באידיש: "אז מען קען קומען אונטער מענשן דארף מען עס האלטן טייער". ("כשיכולים לבוא אל בין הבריות הרי שצריך להוקיר זאת"). לא שיערתי אז, שתהיה זו שיחתנו האחרונה.

אל אסתר התודעתי ב־1946, והיא אז עורכת "קול-העם השבועון". בשלהי השנה והיא כתבתי את מאמרי הראשון — ביקורת על חוברת, שהקדיש "השומר הצעיר" לאצ"ל וללח"י. דנתי את החוברת ברותחין ולא ראיתי לומר מלה טובה עליה. החברה אסתר הסבירה לי את השקפתה בעניין והחזירה לי את כתב-היד. גם הגרסה השניה לא נראתה לה. עורך אחד אולי היה פוסל את הביקורת מכל וכל, אולם אסתר טרחה לדון עמי בנושא, ולבסוף נתקבלה הגרסה הרביעית. למען האמת אצה לי הדרך לראות את דבריי מודפסים, ואף-על-פי-כן לא חרה לי הדבר, אלא אדרבה — היה נעים לי ונשאר לי זכרון יקר. פסילה אינה כואבת, כשמסבירים לאדם את סיבתה; רק חוסר המגע האנושי מכאיב.

לפני שנה וחצי, בקירוב, קבלתי באוזני אסתר על קשיי החיים, כי רבים מדי הם, וברגע של חולשת-הדעת אף אמרתי, כי לפעמים אני חש בחיים כבמעמסה כבדה מגשוא. ענתה לי החברה אסתר, שכבר היתה חולה אז, באופן ספונטני כל-כך ובקול שכנוע עמוק: "מה אתה שח, אברהם? הרי החיים מתת נפלאה הם ויש למצותם עד תום!" התביישתי וישבתי לכתוב את הרשימה, שביקשה ממני לכתוב.

מעודה דרבנה את החברים לפעול, להתפתח, להוציא את כל הגלום בהם. עודדה את הזולת ליצירה והאמינה בו יותר משהאמין הוא בעצמו. השכילה להפיק את מיטב התכונות מן האדם.

לא תמיד הייתי תמים-דעים עם דרכה של אסתר, אולם בדבר אחד הייתי משוכנע בכל השנים: החברה אסתר לא בחרה בדרכה, כדי למכור את ערכי הקומוניזם מכירה פומבית, אלא משום שהאמינה בלב ונפש, שדרכה

תחזק את התנועה הקומוניסטית בארץ. לא נחה דעתי מן האכסניה, שבחרה בה ואשר רצתה לבנות אותה יפה יותר משקרה במציאות, וכאשר פרשו ממנה לבסוף — היא וחבריה — היה לי היום ההוא יום חג ממש, יום אושר על שיכולתי לשוב ולצעוד עם אסתר בחזית אחת.

באחד מימי 1967, למחרת אסיפה פומבית, שבה נאמה לא היא, אלא גואמי מק"י אחרים, התארחתי בביתה של אסתר לארוחת הצהריים ושאלתי אותה: "אף מלה לא על גירושים, על הגליות, על פיצוצי בתים, באחת — על הכיבוש, ורק טענות כלפי ברית-המועצות?" בשמעה זאת קמה החברה אסתר מעל השולחן והסתגרה בחדרה; מן הסתם בכתה.

אכן כאבה מאוד את פילוג המחנה הקומוניסטי בארץ, ובכל מאוּדה נכספה להחזרת אחדותה של התנועה. חרף כל הביקורת שמתחה על החלק האחר, מעולם לא חדלה לראות בו חברים למאבק. היא גם ראתה בדרכי שיתוף-הפעולה בין חלקי השמאל אספקלריה לדגם הסוציאליסטי העתידי לקום בארץ, ולכן החרידה גילויים של צרות-עין ושל צרות-אופקים.

לא אחת שמעתי אנשים טופלים את אשמת האמביציה האישית על אסתר. לאותם האנשים ברצוני לומר: לא יקום דבר בעולמנו בלי אמביציה. אכן היתה החברה אסתר חדורה אמביציה לעמוד בחזית הראשונה של המאבק למען הקומוניזם. באמביציה כשלעצמה אין כל פגם. מתי מתחילה אמביציה להיות מסוכנת? כשמעבירה היא את האדם על דעתו. על החברה אסתר אפשר לומר ללא היסוס וללא צל של ספק, כי מימיה היתה מוכנה לוותר בנפש חפצה על הרבה דברים פרטיים-אישיים, אם נדרש הדבר לקידום הקומוניזם.

"יותר קל לשנות את הייצור מאשר את היצר", היתה אומרת אסתר. אכן עמלה הרבה כדי לשנות את יצרה שלה, כדי להתרחק מנימות פולמוסיות ומהדבקת תווים, כדי לקבוע נורמות קומוניסטיות ואנושיות נאותות, כדי להיות אנושית ואמהית יותר ויותר, וכדי להשליט את התבונה על כל מעשיה. מכאן שכנעה, כי לא רק זכות היא לבקר ידיד, אלא אף חובה. עם-זאת הקפידה לבקר את הידיד בצורה מכובדת, מתוך רחישת כבוד לו, ולא עשתה זאת בראש חוצות, לקול תרועת הריאקציה. במתחה ביקורת על ידיד הרי עשתה זאת בדרך, שהביאה תועלת לעמלים ולא לאויב המעמד.

בערוב ימיה סיפרה לי אסתר קצת על חייה ועל נעוריה. את אביה לא הכירה למעשה. הילד מתקשה לבנות את אישיותו באין לו אב. הכרתי בימי חי כמה נשים, ששכלו את אביהן בגיל רך או נגטשו, וכולן נפגעו בציפור נפשן ונסתגרו כלפי העולם במידה זו או זו. על אחת כמה וכמה יש להעריך את

החברה אסתר, על שהתעלתה לדרגה אנושית כה רמה חרף המכשול הכבד הזה, שעמד על דרכה.

לעומת-זאת היתה לה אם נפלאה, פועלת בבית-חרושת, נפש פיוטית וחזרה תרבות עמוקה. היא שהניחה את היסודות בנפש בתה, ואכן השכילה אסתר לבנות נדבכים-נדבכים על גירסא דינקותא זו.

היא תיארה באוזניי, כיצד בלעה את כתבי אבות המרקסизם בעודנה צעירה לימים, כיצד הקימה מגעים עם אחת החברות של המפלגה הקומוניסטית הפולנית, הבלתי-ליגלית דאז. ומה מאושרת היתה, כאשר נפלו המחיצות ויכלו לשוחח אשה עם רעותה ללא כחל ושרק. כן סיפרה לי בהתרגשות, איזה רושם כביר עשתה עליה הידיעה, שסטודנטים פולניים במכללת וילנה יצאו נגד ה"נומרוס קלאוזוס" ולהגנת חבריהם היהודיים. לימים, בלמדה היסטוריה באוניברסיטה העברית של ירושלים, עשתה כדוגמתם וישבה באופן הפגנתי ליד סטודנט ערבי, אשר שאר הסטודנטים התרחקו ממנו, ובכך הצילה — זאת מוסיף אני — את כבוד עמה שלה.

כזו היתה אסתר. אבדה לי ידידה יקרה. זכרה לא ימוש מעיניי.

(*"הדים"*, 8 בדצמבר 1975)

התגלמות המצפון הסוציאליסטי

אסתר וילנסקה, שהתקף-הלב השלישי, הקטלני, נטל אותה מאיתנו בלא עת (והיא רק בת 57!), היתה מופת של שחייה נגד הגל, נגד הזרם. סוציאליסטית, קומוניסטית (או אף סוציאל-דמוקראטית מהדור הישן. כך תיארתי לעצמי, על-פי הדגם שלה, את רוזה לוקסמבורג, או את קלארה צטקין, ממנהיגות האגף השמאלי באינטרנאציונאל השני), לוחמת, אומרת דברים בלתי-פופולאריים בסיגנון מיושן בלא-מעט. בעד זכויות העובדים השכירים. נגד הסיפוח. בעד כינון חזית דמוקראטית שמאלית אנטי-מימסדית — גם כשכל הגל שטף ימינה. היה משהו אגדי בדמותה, ביושר החמור שלה, באמתותה באדם ובהומאניזם שלה, נוכח סיכסוך לאומי חמור ומאויים, נוכח הסתאבות הקומוניזם בביתו פנימה. היה משהו אגדי גם בדלותה החומרית, בהקריבה את כל מעמדה על מיזבח דיעותיה, בהיותה מנהיגה קומוניסטית מגיל צעיר כל-כך, חברת-כנסת ודוברת בשער, ובהידחקותה לפינת הציבוריות הישראלית לאחר-מכן. היה משהו הירואי במאבקה נגד המחלה האורבת לה, בניסיונותיה לפנות למחקר מדעי, מאוחר כל-כך.

כשנפגשתי איתה, מימי "פורום שמאל" ואילך, בהתחלה מתוך שותפות פוליטית ולאחר-מכן מתוך ויכוח מסויים על מהלכים טאקטיים שלה, ראיתי בה תמיד את דמות-המקור של קומוניסט איש-פלדה, בלי מיתון האימאז', אך גם בלי סיאוב ביורוקראטי. אני מציין נקודה אחרונה זו, כי טעות היא להניח שהחברה אסתר, זו הקומוניסטית האותנטית ביותר, היתה מאומרייהן הנרצעים למוסקבה. להיפך. היכרתיה כמותחת ביקורת עיקבית על כל מה שלא נראה לה במדיניות הסובייטית, וכן מוקיעה את הלאומנות הערבית. האינטגרליות הקומוניסטית שלה לא מנעה ממנה עצמאות מחשבתית וגישה מצפונית. ראיתי בה את התגלמות המצפון הסוציאליסטי של דמויות כרוזה לוקסמבורג, בתנאים קשים, חדשים. למדתי לאהוב אותה, למרות הבדלי גיל ומנטאליות.

(ב"מוקד", 23 בנובמבר 1975)

מ. אבי-שאול

שלוש פגישות עם אסתר

שלוש פגישות עם אסתר מכל פגישותינו עולות בזכרוני ברגע זה. האחת היתה בשטוקהולם, בשנת 1967, בקיץ הפאטאלי לעם הישראלי; השנייה ב-1974, באסיפת ועד השלום. בראשונה היינו יריבים. בשנייה הושמטה היריבות, בהיסח הדעת. בשלישית — במקום שאינו זכור לי כרגע — אמרתי לה: חוסי על בריאותך! — מחזר ובכל-זאת מוכן לי מאוד, מדוע היתה גם יריבותנו הלוהטת — ידידותית. לא אגיד דבר על עצמי, על חלקי בהתהוות היחסים בינינו. אבל על אסתר מותר כבר, לדאבון לב, לומר, מה שאין בני-אדם אחדים נוהגים לומר פנים-אל-פנים לזולתם בעוד שניהם מהלכים חיים על פני האדמה הברוכה המקוללה הזאת, מחשש שמא יהיה בדברים שמץ של עיוות, לשון אחרת: חנופה. — הדבר הוא בכך: הדעה שהביעה אסתר בלהט, היתה תמיד הדעה ש"האמינה" בה. ומשום כך לא יכלו להביא לידי איבתנות גם הדברים שמחוץ לתחום ה"אמונה", דהיינו היסודות והמרכיבים השכלתניים. תמיד אפשר היה לחזור ולהשיח עמה שיחה שאין בה אף טיפה של מרירות.

אני חוזר ואומר: חבל! חבל על שהלכה במיטב כוחה האינטלקטואלי והרגשי! חבל, אני אומר ועוצר דימעה.

(תל-אביב, 12 בנובמבר 1975)

שלמה פרבר

אסתר'קה

מי כמוני יודע להעריך אותך, אסתר היקרה!
הלא לראשית דרכך בחיים, ליסודות השכלתך, לאהבתך לטבע, למרחב, ליספי — הייתי גם אני שותף, בבית-הספר העממי ע"ש הד"ר אפשתיין בוויילנה. דמותך כילדה בכיתות ו—ז' עומדת לעיני. שתקנית, עדינה, פקחית

ופעילה היית בצעדיך הראשונים בחברה. השאיפה לדעת, להכיר עולם ומלואו היתה טבועה בך מאז ומתמיד. במועדון הטיולים שערכנו בוילנה ובסביבתה, היית את המוציאה והמביאה; רשימותיך מאז, הבאתי כעבור שנים לארץ והן שמורות בארכיוני, במוזיאון של בית לחמי הגיטאות.

ואימך, שהיית לה בת יחידה והאדם הקרוב ביותר בעולם, שנפשה היתה קשורה בנפשך, היתה באה באין רואים למסדרון האפל של בית-הספר לשאול עלייך ועל לימודיך. בת משפחה ותיקה ומכובדת היתה, שהמר לה גורלה בחיים, והיתה צריכה לפרנס את עצמה ואותך, אסתר'קה.

היו לך מורים רבים וטובים ממני, אבל משום-מה נמשכו חוטים ונימין תמירים ביני לבינך. ביום שנודע לך שאני נמצא בארץ, כבר שמעתי את קולך בטלפון. זה היה קול של אשה עתירת מעשים, שידעה לעמוד על דעתה ולהילחם על עקרונותיה, ובפגישותי התכופות איתך תבעתי ממך שתדאגי יותר לתיקון בריאותך, ולאחר מכן לתיקון עולם; ואת, בחיך על שפתיך, התחמקת מתשובה, וכאילו אמרת לי: מה ילמדני זה המורה בעניין תיקון עולם במלכות שדי, שכה הרבה עליתי עליו.

ראיתי אותך בשמחות משפחתך, זוהרת וצוהלת בחברת צבי היקר, וראיתך בדעיכתך בשנים האחרונות, כי היה לך מהלך התחרות עם מחלתך ועם הזמן, ולא יכולת להם.

בציבוריות הישראלית עוד יזכירו אותך ימים רבים כסמל הלוחמת הישראלית לצדק וליושר.

(“דבר” 24 בדצמבר 1975)

גימס יעקב רוזנטל

אצילת-רוח, אם מסורה, יהודיה גאה

...אמנם לא נסתרה מעיני חומרת חלייה מאז התקף-לב אשר פקד אותה. אבל בתוקף כוח הרצון העז שלה, שלא עמד בפניו דבר, התאוששה, אם כי סימני הסבל וההחלשה היו ניכרים בפניה ובמבע עיניה. מאידך גיסא, חשתי, דווקא בשנות חולשתה היחסית — ואולי בבחינת תיפקוד במיבחן התהפוכות אשר עבר עליו ועמד בו — מעין ריכוך ישותה הרחנית והנפשית. אמנם תמיד היתה פתוחה לכל כיוון ורוח, וביחוד לזולת באשר הוא אדם; אבל רגישותה הנשית והאנושית-מיוחדת, כאילו ביקשה מיפלט מאחורי חומת חיסון-מגן, כאילו גילוי רגישות עלול לערפל ערכים ולטשטש כושר שיפוט

וכחות וייתכן שתכונות אלו היו מרכיבי מורשתה היהודית-וילגאית. אבל לאחרונה התפוררה חומה זו, ועינינו הרואות — את האשה ששוב לא נרתעה מהסדת הלוט מן המפעם בליבה. ותמורה זו אשר חלה בה ובטיב יחסי-אנוש שטיפחה, משכו אליה בייתר-שאת את ליבות קרובים ואף רחוקים, וגבר כוח המשיכה שהקרינה תמיד, בזכות רמתה המוסרית, ההשכלית והרוחנית-בסיסית. ועליה זו בחום מזג היחסים הזה מצד הזולת אליה, נגע לליבה לטובה, ובכפל חום-רגש השיגה למוקיריה אשר ביקשו קירבתה והראו לה שמחת ליבם — הן בהתאוששותה והן בשיתופה העצמי החוזר בענייני ציבור.

היכרנו זה את זה בשלהי תקופת השלטון הזר, בחדר ההמתנה של הצנזור המגדטורי-בריטי לעתונות שבגבול-דאז בין תל-אביב ליפו, והיא צעירה-להפליא, שליחת "קול העם" ואני מטעם העתון בשפת האם שלי שעם עורכיו נמנית. ועוד אז התפעלתי מעמידתה הנמרצת, הנרועות בפני כס איתנים (כפי שנראו דברים באותה עת), מחוזקת בתוקף השקפותיה והשקפות התנועה, שאותה שירתה נאמנה, וכיהודיה גאה, גם יחד, ללא חנופה מכאן וללא "חוצפה" גלותית מכאן, רצינית עד תום ולא עיקשת-מטומטמת, אלא מאוזנת, תקיפה, טבעית, ועם זאת מנומסת, ובכל אלה "תוצר"-אמת של חינוך ביתי ורוחני-מוסרי-כללי, יהודי ואנושי כפי שהיה "המטבע" של עידית יהדות וילנה.

לא חלף זמן רב וחידשנו קשרי-ידידות — ועתה במסגרת הכנסת, נבחרת העם "מול" הסופר בכנסת ולענייני חוק של "הארץ". במרוצת הזמן נרקמו יחסי-אמון — גומלין ודרך-ארץ והבנה עמוקה הודיות. מעולם לא חסכה ממני השגותיה מגישתי לסוגיות שונות, כפי שאני לא היססתי בהשמעת עררים על דעות שלה, הן הנשמעות מעל במת הכנסת או בוועדותיה ובוידות-ציבור אחרות, הן אשר השמיעה באוזני לא פעם, בעת שיבה משותפת ממושג שבוני של הכנסת לשפלה. וכך המשכנו גם אחרי שנפסקה חברותה בכנסת.

משקל אישיותה עמד במיבחנו המכריע בעת נסיגתה-קימעה מפעילות פומבית מלאה: כאן הוכח בעליל, בדיעבד, כי אף מלכתחילה לא היתה "עסקנית" גרידא, אם כי כשרונית ומחוננת עד למאוד: כעבור תקופת ביקוש התמצאות השליכה יתבה על עבודת מחקר ופירסומים מדעיים, וכל זה בטווח ארוך ורחב, גם כן למען העמקת העדנים המדיניים-חברתיים שהיו נר לרגליה מנעוריה.

ובשנים האחרונות לחייה שבנו ונפגשנו איש עם רעהו במסגרת "הוועד היוזם לשיפור היחסים בין ישראל לברית-המועצות", ונהייתי מערנותה הרגועה והתוססת-פנימה גם יחד. תמיד קיוויתי כי נזכה ל"המשכים" רבים — ברם, דעך פתיל כוחה הנחלש ר"ל, ולעולם לא אשכח את המכתב הארוך ורב-התוכן ששיגרתי מערס דוויי אחרי התקף-לב מתוך כתלי בית-החולים, אחרי ששיגרתי ברכת החלמה; והיא ביקשה לעודד אותי ולהמריצני להגברת

פעלי הפובליציסטי והציבורי; ומאצילות-רוח זו של ידית-אמת התרשמו
 מאוד רעייתי ואני.
 לרבים נודע רק המישור הציבורי של שאיפותיה, מעשיה ומחשבותיה,
 אבל אשר זכה להכיר אותה לפני-ולפנים הבחין, אולי תוך תמיהת-מה, במישור
 אחר — אותה צניעות נשית-יהודית מקורית שלדידי היתה גם היא תולדת
 מורשת אבות — והלא זה מישור האשה והאם, שהיתה מסורה למופת ליקרית.
 עליהם היתה מדברת בדרך-כלל ברמזים בלבד, אבל דיא בהם — ופעמים
 אחדות ראיתי אותה מסמיקה מרוב נחת, ברמזה כיצד מקפידים ילדיה בקיום
 מצוות כיבוד אם, וזאת כקטינים ואחר-כך כמבוגרים. ודווקא מכך שאבה
 וינקה גם כוח לחידוש מעש בתחום חקר-העבר ומחשבה לעומק ולרוחב כאחד.
 (ירושלים, 9 בנובמבר 1975)

גניה גורוביץ (דשה)

נפש אהובה ואוהבת

הלכה לה אסתר באופן פתאומי והשאירה חלל ריק לחברה האוהב והמסור
 ולילדיה שנותרו המומים.
 ...אסתר הבינה תמיד לנפשם של ילדים. היא עזרה תמיד להבין את
 החיים ולפתור בעיות והתלבטויות של שנות הילדות והבגרות של בתה
 ושל בנה.
 ...שירי, נכדתה הפעוטה של אסתר, אהבה מאוד לרוץ אל "סבתא אסתר"
 שבדירה השכנה, לחבקה בעת שהיתה שקועה בעבודת הכתיבה ולומר:
 "סבתא, אני רוצה שיר". וסבתא אסתר היתה מחבבת את נכדתה החביבה
 ושרה לה בקולה היפה שירים מלאי רגש, אהבה ותקווה. והילדונת עומדת,
 מקשיבה לקול זמרתה של אסתר, ורק חבל שלסבתא לא היה מספיק כוח
 להמשיך ולהמשיך בשירתה...

לנו, לקומוניסטים, לשמאל בכלל ולמעמד הפועלים הישראלי, אבדה
 אישיות גדולה, אשר הגיבה תמיד ומיד על אירועים חשובים בארץ. תמיד
 עמדה לצד המנוצלים, לצדם של הפועלים במאבקם הצודק. בלי הרף השתדלה
 ללמוד את בעיותיהם של העובדים תוך כדי פגישה בלתי-אמצעית עמהם, אם
 במקומות עבודתם, אם בבתיהם ואם בדירתה שבקרית-שלום, שכונת ותיקי

ההסתדרות שבתל-אביב. אסתר היתה רגילה להגיב, במקרים רבים, במאמר, ברשימה, במכתב למערכות העתונים על תופעות שליליות שזגות. מכתבה האחרון, שפורסם מעל דפי "הארץ" כבר אחרי מותה, קרא לממשלת ישראל להימנע מהתערבות כלשהי בענייניה הפנימיים של לבנון, תוך הדגשת האינטרס הלאומי של עמנו ושל מדינתנו.

עם הסתלקותה של אסתר איבדנו מוח שחשב יומם-ולילה כיצד ללכד את כל חוגי השמאל הישראלי המפוצל. היא ביטאה שאיפה נאצלת זאת פעמים רבות בעל-פה ובכתב. רק בליכוד כחות השמאל הישראלי ראתה סיכוי ממשי להתגבר על הכחות האנטי-פועליים, האנטי-דמוקרטיים והסיפוחיים. היא היתוותה דרך לשני העמים, היהודי והערבי, לחיות בדו-קיום בשלום, זה בצד זה. היא ידעה וחושה בכל נימי נפשה, שרק בהיכון השלום בינינו לבין העמים השכנים, יוכלו הן עמנו והן העם הפלשתינאי להגיע אל המנוחה ואל הנחלה.

(*"הדים"*, 8 בדצמבר 1975)

צילה קוליקוב

ידידת העמלים, קומוניסטית אמיתית

אסתר היתה לא רק ידידתי האישית, כי אם גם ידידת-נפש של עמנו, של כלל העמלים ופשוטי-העם. לכן כה כבד הכאב שלי-שלנו. אסתר היתה קשורה בכל נימי-נפשה במאבקם הצודק של העובדים בארצנו; היא תרמה, בצניעות, למאבק נאצל זה את כל להט נשמתה. כל מי שהכיר את אסתר מקרוב חש את בטחונה הבלתי-מעורער, כי אכן מאבקו של העם העובד יזכת בסופו-של-דבר בהצלחה ויבטיח לעצמו ולאנושות כולה עתיד מאושר. אסתר ראתה באחוזה יהודית-ערבית רעיון גדול ונשגב. לכן נאבקה בכל להט לבה נגד כל לאומנות, יהודית כערבית. היא היתה פטריוטית ואינ-טרנציונאליסטית נאמנה. היתה לה תכונה נפלאה להלהיב בדבריה המוני עמלים ולעודד אכולי-יאוש ואכזבה, כי להיאבק בעד חיים יותר טובים — כדאי וכדאי.

אסתר נאבקה בעקשנות לליכוד כחות השמאל בארצנו והאמינה, כי מטרה זו היא גם הכרחית וגם ניתנת למימוש. על-כן, כל חוגי השמאל הפועלי ליוו את אסתר בדרכה האחרונה, ברגשי כאב ויגון.

אסתר צריכה לשמש דוגמה ומופת לבני הנוער הישראלי בנאמנות לארצה, לעמה, למעמד הפועלים, לרעיון השיחרור הלאומי והחברתי המלא, לעקרונות המארכסיוזם-לניניזם. היא היתה קומוניסטית אמתית ובלתי-נרתעת. אסתר הסתלקה באופן פתאומי, אך היא חיה בקירבנו ותוספי לחיות בלבנו. תמיד, תמיד נרגיש אותה צועדת יחד איתנו, בשורותינו, במאבק למען השלום והסוציאליזם בארצנו. לעולם נזכור את אסתר כאשה ישרת-לבב, כמנהיגה נלהבת ומלהיבה, כרעיה וכאם אוהבת ואהובה.

("הדים", 8 בדצמבר 1975)

שלמה אידל

היא אהבה אנשי עמל והם החזירו לה אהבה

... דברים רבים איפיינו את החברה אסתר. אותי הפליאה במיוחד האופטימיות שלה. פעמו בקירבה רגשי-אופטימיות עמוקים. היא היתה שופעת בטחון. שאכן יום יבוא והשמאל האופוזיציוני יתלכד ובמשותף יצעד לקראת הישגים מדיניים, כלכליים-סוציאליים, שיהיה בהם כדי לשנות את פני החברה הישראלית. היא האמינה באמונה שלמה, כי יום יבוא והעמים היהודי והערבי גיעו לידי הבנה, שאין להם ברירה אלא לחיות יחד בשלום ובידידות; לא עם אחד על חשבון האחר, אלא אחד בצידו של האחר. היא הגנה על כל מה שנראה היה כצודק וביקרה כל תופעה שלילית שפגעה בזכויות העם שלה ובזכויות של העם השכן — כפי שצריכה להגיב אינטרנציונליסטית אמתית. היא האמינה שיום יבוא והסולידאריות הפרולטארית הבין-לאומית תחגוג את נצחונה, ופועלים מכל ארץ וארץ ירגישו עצמם אחים למשפחה גדולה אחת.

את כל חייה הקדישה למען אותו יום, שעליו חלמה ולמען קירובו פעלה והפעילה אחרים — גם כאשר מבחינת בריאותה בשנות חייה האחרונים לא יכלה וייתכן והדבר אסור היה עליה לעשות.

חודשיים לפני שנפטרה, נפגשנו מספר חברים עם אסתר וצבי בביתו של אחד מידידנו המשותפים — עם החבר יוסף שהרבני. והיא סיפרה לנו אודות אם יהודיה ואם ערביה בקשר לילד ערבי, שאומץ על-ידי משפחה יהודית בימי מלחמת העצמאות שלנו. זה היה מעשה הומאני ממדרגה ראשונה. ויכולנו לראות את התרגשותה של אסתר בשעה שסיפרה על מהלך הדברים שקרו במציאות. היא היתה בעלת רגש הומאני מפותח ביותר. היא אהבה את

האנשים — את אנשי העמל, את פשוטי-העם והם — העמלים ופשוטי-העם — ידעו זאת, רבים, רבים, תוך כאב וצער עמוקים, באו להיפרד מידידתם-מדריכתם, בהניחם זרי-פרחים קטנים על קברה הרענן. כזאת היתה אסתר. כזאת תישאר החברה אסתר חרותה בזכרוננו.

(“הדים”, 8 בדצמבר 1975)

נתן פריזר

לוחמת נפלאה

אסתר וילנסקה לא היתה רק מנהיגה פוליטית במובן של עסקן היושב במשרדו. אסתר הלכה לבתי-חרושת ובהפסקות העבודה בשעת הצהריים שוחחה עם העובדים על בעיות סוציאליות באווירה חברית, קראה להם להיאבק בניצול והסבירה את הסיבות למצבם הקשה של הפועלים בארצנו. בשנות חייה האחרונות הקדישה אסתר מזמנה ומירצה למאבק למען השלום; היא יצאה בתקיפות נגד מעשי-הדיכוי כלפי האוכלוסיה הערבית בארץ; נאבקה נגד הכיבוש וקראה לשלום ישראלי-ערבי. אסתר היתה עסקנית מפלגתית, פובליציסטית ומחברת מאמרים רבים בתחום העיון. היא עסקה במיוחד בחקר ההיסטורי של תנועת הפועלים. בשלוש השנים האחרונות לחייה היא הוציאה שני ספרים, בעברית ובאידיש: האחד על “התקוממות-האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות החברתיות” והאחר על “האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן”. שני הספרים עוררו עניין בישראל ומחוצה לה.

אסתר שילבה את מחקרה המדעי עם פעילות ציבורית ממשית. תמיד היתה בשורות הראשונות של לוחמי השלום. בהפגנות תנועות השלום צעדה אסתר תמיד בשורות הקדמיות, למרות מצב בריאותה הקשה ועל אף האקלים החם.

אסתר וילנסקה לא עסקה בחקר היסטורי לשמו בלבד. בדברי-הקדמה לספרה “התקוממות-האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות החברתיות” (במהדורה באידיש שיצאה לאור ב-1972) היא כתבה: “הספר מופיע בשנת 1972. בתנועה הסוציאליסטית המהפכנית, שהתפתחה וגדלה בכל היבשות, קיימים לא מעט ספקות, סתירות, משברים, מאבקים רעיוניים גדולים — וכל זה תוך כדי הצלחות והתקדמות של הרעיון הסוציאליסטי המהפכני. כאשר

מעיינים בפרקי-ההיסטוריה הנוגעים למאבקי-הקידמה, הרי יכולים אנו ללמוד כיצד היה בכוחם של המאבקים האדירים של המוני-העם לגבור על משברים ולסלול את הדרך לנצחון ההומאניזם והקידמה האנושית".
החברה אסתר האמינה ברעיונות אלה וכל חייה היו קודש למאבק למען הגשמתן.

אסתר היתה פטריוטית ישראלית, נאבקה לשלום ישראלי-ערבי, נאבקה מעל ומעבר לכוחותיה ומבלי להתחשב בבריאותה הרופפת לחמה למען הדמוקרטיה והסוציאליזם.

(מתוך מאמר ב"מארגנפרייהיט", ניו-יורק, נובמבר 1975)

אשה דגולה

על אסתר וילנסקה, כאחת מראשי המפלגה הקומוניסטית בארץ, ידעתי שנים רבות, אך אישית היכרתיה רק לפני שנים אחדות, בהיפגשנו במועצת התנועה לשלום ולבטחון בתחילת שנות ה-70. הצעתה באחד הימים כי נשוחח שיחה אישית על במת התנועה, שהיא היתה מעורכת, היוותה התחלה לקשר אישי, שלא פסק עוד עד מותה.

ידעתי את קורותיה הפוליטיים מאז ימי פק"פ שבתקופת המאנדאט וימי מק"י שעד פילוגה ב-1965, עת מרבית מק"י היתה לרק"ח והיא, אסתר, לא הלכה עם הרוב. משהיכרתיה מקרוב יותר, עמדתי על אישיותה המרשימה, דמות לחמת נועות, שבשעת-מיבחן פוליטית-מצפונית היה לה אומץ לומר "לא!" לניהיליזם רעיוני נוכח סכסוך לאומי חריף ומסובך, וכן לשמור לעצמה חופש שיפוט לגבי מהלכי מדיניותם של בריה"מ ושל המחנה הקומוניסטי כולו, לגווניו. ברם, גישתה הביקורתית לפראקטיקה המהפכנית בעולם כולו, מעולם לא הביאתה לשפיכת הילד יחד עם המים.

בדמותה טבוע היה חותם של יושר אנושי וכנות אינטלקטואלית, של הומאניזם שורשי, אהבת האדם ואמונה בו, של צמידות לאיש העמל וסלידה מהסתאבות ביורוקראטית. עם כל נסיונה הרב בעבודה ארגונית וביצועית, לא היתה טיפוס פראקטיציסטי, שבעיות המישנה העיונית ממנו חלאה. מעורה היתה ובת-בית במערכות ההלכה של תנועת הפועלים המהפכנית העולמית ושיחה אתה בבעיות אלה היתה לא-אחת בבחינת התרעננות, באקלים הצחי-חות הרעיונית-עיונית של העונה ההיסטורית הנוכחית. על כך יעידו גם עבודותיה המחקריות-ספרותיות על האינטרנציונאל השני והתהוות הקומאיני-זם ("עם עובד", 1974); התקוממות האיכרים הגדולה בגרמניה, חלוץ המהפ-כות החברתיות (1970), להן הקדישה ממיטב כוחותיה בשנות חייה האחרונות. בשיחות אתה הרהרתי לא-אחת על גורלות בני-אדם רבי-יכולת, שנקלעו איכשהו לנסיבות, בהן עשו את מרבית שנותיהם בזריעה לריק בקרקע צחיחה ועקרה.

משנפערה תהום בין רק"ח ומק"י וזו האחרונה החלה גולשת מעבר לקו שתחם הפילוג המפלגתי, סירבה אסתר לגלוש. בהקמת אק"י (אופוזיציה

קומוניסטית ישראלית), 1973, אמרה לראות עוגן-הצלה לערכים הרעיוניים להם שמרו אמונים היא וקבוצת שותפיה לדעה. היעקרותה בלא-עת לא איפשרה לה לראות באיזו מידה עומד עוגן זה במבחן סערות הימים, ולא איפשרה לנו לראות באיזו מידה היו מספיקים כוחותיה-היא להשלים את ההינתקות מתעיות העבר, בהיצמדות הולמת אל ציווי ההווה והעתיד. באחת השיחות בנושאים מסעירים אלה, אמרתי לה על דרך הלצה-למחצה: "מסופקני אם חיי אדם ארוכים דיים, כדי להגיע ממקום בו התחלת, אל שדות המערכה האמיתית, שנועדה למהפכנים אותנטיים בישראל של דורנו...". אותה שעה לא עלה על דעתי, כי כה יתקצרו חייה, כי לפחות 15 שנים שעדיין "הגיעו" לה" אפילו לפי הגיל הממוצע בארצנו, ייגזלו ממלאי ימי-העבודה והמאבק של אישיות דינאמית, רבת-יכולת ורבת-פעלים זו.

בהיותה בעצם עריכת חשבון-הנפש מחדש וחיפוש דרכים בלתי-שיגרניות למאבק על השלום ועל עתיד ארצנו, אותה אהבה ובטובתה רצתה — גפסק חוט חייה, תם שירה ולא תוסיף. אשה דגולה היתה ובלכתה השאירה בנף השמאל הישראלי חלל, שספק אם ימלאנו מישורו במציאותה הנוכחית של ישראל, על הרקע הבינלאומי של הזמן הזה.

(על המשמר, 15 בדצמבר 1975)

יעקב מאיוס

מסורה בלב-ונפש לתנועת הפועלים — לוחמת פעילה למען השלום

חבל על הנרות הללו, שדולקים באור בהיר, מהבהבים ודועכים לבסוף. חסרונה של אסתר יהיה מורגש עוד זמן רב. מסורה בלב ונפש לתנועת הפועלים, לוחמת פעילה למען השלום, הצטיינה אסתר תמיד גם בהתמכרות מלאה לעניין שעסקה בו, אך גם בצלילות-דעת שהיא הכרח לאיש-ציבור, במיוחד לאיש-ציבור שגורלו להיות לעתים קרובות במיעוט. אפשר היה לשחח עימה על שינוי זה או אחר בהצעת החלטות, והיא השתדלה להוכיח גמישות עד לאותו גבול דק, אשר מעברו נמוג העקרון עצמו, לפי שנראה היה לה... לא פעם שוחחנו, לא פעם השתתפנו יחד בוועידות, היא הוכיחה תמיד מידה רבה של גמישות ונכונות לשיתוף-פעולה. היא תחסר מאוד גם בתנועת השלום וגם בתנועת הפועלים. הזרם אמנם רחב והוא מתגבר על אבנים גדרות ומכשולים אך הוא זקוק למפני דרך. במובן מסויים היתה אסתר זל ממפני

הדרך בשביל הזרם הרחב, אף על פי שיכול היה לדמות, כי היא, חברה
למפלגה לא גדולה, השפעתה לא תעמוד לה, אך דברים כאלה נמדדים באיכות
ולא בכמות.

השלום היהודי-ערבי טרם נתגשם, אך הוא פוסע, על אף הכול קדימה.
יש לכך סימנים שונים. מה חבל שאסתר ז"ל שהיכרנוה והיא כה מסורה
לרעיון השלום הישראלי-ערבי, לא תהיה עוד בין חווי השלום הזה עין-בעין.
אבידה גדולה היא לכולנו, לא רק למשפחתה הקרובה שכה אהבה. היתה לה
עוד משפחה רחבה — שהוקירה אותה מאוד — על עקביות מאבקה ועל
חכמת חייה.

(“על המשמר”, 8 בנובמבר 1976)

יעקב ריפתין

הפגישה האחרונה

(מתוך דברים בעצרת-אזכרה ב"בית-פוקולוב" בתל-אביב, 15.12.1976,
במלאת שנה למותה של אסתר וילנסקה)

את אסתר הכרתי במשך שנים רבות. נפגשנו לעתים בשעת דיוני ההס-
תדרות, ועוד קודם לכן — בכנסת. ולפני כן — באסיפת הנבחרים. לאחרונה
נפגשנו הרבה במיסגרת התנועה לשלום ובטחון.
תמיד הערכתי את מסירותה, ובנוסף לפעילותה הפוליטית התרשמתי
מדבקותה בהשקפת העולם המארכסיסטית, דבר שבא לידי ביטוי בעת האחרונה
בשורה של מחקרים מדעיים מרשימים. החלפנו תמיד דעות וחיוכים. אך
לאמיתו של דבר נוצר הקשר ההדוק בינינו רק בשנים האחרונות. הרקע לכך
היה המשבר הקשה של השמאל הישראלי, עובדת פיצולו והקשיים העצומים
העומדים בדרך לאיחודו.

היינו נפגשים בקביעות בבית-קפה תל-אביבי; מחליפים אינפורמציה;
מבררים שאלות אקטואליות וחושבים על צעדים מעשיים שאותם יש לנקוט.
בתחום זה — של נקיטת צעדים מעשיים — היתה אסתר תמיד יותר בטוחה
ממני, שהרי לי היו יותר סימני שאלה... אך כל הפגישות הללו התנהלו באווירה
של דאגה כנה ומשותפת, בעלת גוון חברותי-ידידותי חזק.

זוכר אני את נושא הפגישה האחרונה שלנו באותו בית-קפה: האם יש
מקום בארץ לעוד מפלגות קומוניסטיות נוסף לזו העיקרית, שעימה יש חילוקי
דעות חריפים. היה זה בירור מעניין הן מבחינה תיאורטית והן מבחינה

הפרספקטיבה המדינית. זה היה הבירור האחרון. אך לא הפגישה האחרונה. זו בודמנה כעבור ימים ספורים, בערב חגיגי לכבוד ה-7 בנובמבר, שנערך במשותף מטעם ברית השמאל הציוני הסוציאליסטי העצמאי האופוזיציה הקומוניסטית הישראלית. אסתר ואנכי ישבנו יחד. לא היינו בין הנואמים. היא הרגישה שלא בטוב וגם אני לא הייתי בקו הבריאות. אך היה משהו לבני וחגיגי בפגישתנו זו, ואולי גם משהו סימלי: אם כי אצל אסתר חסר הדגש הציוני-חלוצי, שהוא כה חזק אצלי, הרי שפגישה ידידותית זו, ביום מהפכת אוקטובר, ביטאה במשהו את תקוות ליכודו של השמאל בעתיד.

למחרת היום הסתלקה מאיתנו אסתר — לעולמים.

(“טורי שמאל”, גליון אוקטובר 1976)

דן וישניצר

לוחמת בולטת למען העמלים והשלום

(במלאת חמש שנים למותה)

ב-8.11.1975 נפטרה אסתר וילנסקה, שנמנתה עם הלוחמים הבולטים בתנועת הפועלים הישראלית למען תמורה סוציאליסטית, הבנה בינלאומית ושלום כולל וצודק באזורנו. דרכה הפוליטית חצתה שלוש תקופות: במפלגה הקומוניסטית הישראלית המאוחדת, ההליכה עם אנשי סנה למק"י אחרי הפילוג, והקמת האופוזיציה הקומוניסטית הישראלית (אק"י) על-ידיה. אסתר היתה פעילה בתנועת השלום ובמיוחד משנת 1965 כאשר הצטרפה לנשיאות ועד השלום הישראלי. היא היתה ברת-פלוגתא קשה לשליחי הזרמים הציוניים בוועד השלום, אולם כאשר בוועידה בינלאומית של תנועת השלום נתקבלו החלטות הוגנות, או לפחות מאוזנות, כלפי ישראל, ציינה זאת בקורת-רוח. אסתר תקפה בחריפות את המדיניות של ממשלות המערב בשטחים והבלגתן לגבי ההתגרירות וההתנחלויות של “גוש אמונים”. עם זאת היתה מודעת למצוקות ולבעיות האובייקטיביות של מדינת ישראל והיהודים באשר הם שם. מתוך כך גם פעלה בתנועה לשלום ולבטחון וערכה את בטאונה בשנים 1970/73.

באוקטובר 1973 אמרה: “...נתבדתה הגירסה כאילו החזקת השטחים הכבושים, תוך קצב גובר של התנחלויות בהם וללא נכונות להחזרתם, יוצרת מצב בטחוני טוב למדינת ישראל. הדעה שאפשר להבטיח את בטחונה של

ישראל לטווח ארוך גם ללא שלום עם המדינות השכנות, הוכחה כבלתי-נכונה וכהרת-אסונות".

אסתר דגלה בזכותו הבלתי-מעוררת של העם הערבי הפלשתינאי להגדרה עצמית, אך הסתייגה מן הטרור ומשום-כך מהענקת פרס-השלום לערפאת באומרה: "...אנו משוכנעים שיבוא זמן והעם הערבי הפלשתינאי יעלה מתוכו מנהיגות דמוקרטית ואינטרנציונליסטית, אשר תבטא... את רצונו לחיות בדו-קיום בשלום עם ישראל". בנושא העם היהודי והציונות הגדירה אסתר את עמדתה כך: "...חיי העם היהודי מתפתחים במאה העשרים בשני אפיקים: האחד — ריכוז טריטוריאלי של חלק מעמנו במדינת ישראל, השני — פיתוח החיים התרבותיים והכלכליים של היישובים היהודיים במקומות מגוריהם, כגון בברית-המועצות, בארצות-הברית, בצרפת וכו'. אין אנו גורסים חיסול הגולה, אלא מכירים בזכותם של היישובים היהודיים לקבוע את גורלם... עם זאת, אנו מתנגדים להפליל את הציונות כקשר בינלאומי ומבחינים בין האגף הפועלי לבין האגף הבורגני בתוכה".

אסתר קיוותה, ואף חתרה, לייתר שיתוף-פעולה בתנועת הפועלים הבינ-לאומית וכן בתנועת העבודה הישראלית. ביולי 1975 אמרה בכנס של אק"י: "...האויב הפנימי של תנועת הפועלים הוא האגף הימני של החברה הישראלית ואילו חילוקי-הדעות בתוך השמאל הם הבדלים זמניים בין יריבים שיש להם מטרות משותפות לשלום, לעצמאות לאומית, לדמוקרטיה ולסוציאליזם". אסתר נלקחה מאתנו בטרם עת והיא בת 57 שנה בלבד. שנתיים לפני מותה, אחרי התקף-הלב הראשון שלה, כתבה — כנראה מתוך תחושת מצב בריאותה — שורות אלו, שהן יותר מכל דבר שאפשר לספר על-אודותיה, מדגימות את רוחה: "החיים היומיומיים אותם חייתי בתקופה סוערת ורבת-קשים, היו נסיון לתרום תרומה כלשהי לרעיונות הנשגבים ביותר של השלום בין העמים, עצמאות ישראל, החירויות הדמוקרטיות, ההומאניזם הסוציאליסטי ואושרו של האדם בעולם ללא-מלחמות. למען רעיונות נעלים אלה היה כדאי לחיות, לעמול ולפעול יומם ולילה".

(על המשמר, 6 בנובמבר 1980)

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* were determined by the method of Arar and Collins (1971) using a Shimadzu UV-160U ultraviolet-visible spectrophotometer. The concentration of chlorophyll was expressed as $\mu\text{g mL}^{-1}$ of the sample.

100

**דברי־הערכה על אישיותה
ופעלה של אסתר וילנסקה**

דברי-הערכה של חברים, ידידים, ואישים מחוגי-ציבור שונים על אישיותה ופעלה של אסתר וילנסקה *

אריה (לובה) אליאב :

...בספר "ערכים ומערכות" כונסו בצורה מרשימה כתבים ודברי-עיון של אסתר וילנסקה ז"ל. כמי שזכה להכיר את אסתר ולו רק לזמן קצר ובסוף חייה, אני מעריך מאוד את העבודה הרבה אשר הושקעה בספר זה, המאיר בדרך מקורית ויפה את הדמות המיוחדת במינה של אסתר וילנסקה כחלוצה, כלוחמת למען צדק חברתי וכפרלמנטרית ואשת-ציבור מובהקת.

(ירושלים, 23 באוגוסט 1977)

יוסי אמיתי :

...נתינה לי ההודמנות להימצא פעמים לא-מעטות במחיצתה של אסתר בצמתי-מערכות למען שלום צודק באזרחנו וצדק חברתי בישראל. בפגישות אלו נצטיירה דמותה בתודעתי כלוחמת בעלת-ערכים ובעלת תחושה הומא-ניסטית מחודדת, הכואבת את סיבלם של בני-אדם נדכאים בכל מקום, ובראש ובראשונה — כאן ועכשיו. ראיתי מקרוב כיצד קיבלה על עצמה באורך-רוח את גורל הנדודים ב"מידבר הפוליטי", כאשר "מידבר" זה היה למעשה מקור מים חיים, בעוד שדווקא העולם הסובב אותו הוא שיממון רוחני וניתוק מהשראה ערכית לטובת הנאות-הרגע וחיי-שעה. ואני זוכר מכתבים ששלחה אלי בכתב-יד קטן ומסודר, והם מאופיינים באותו אורך-רוח ללא-גבול, בנכונות לשוב ולהסביר עמדות בסבלנות ובסובלנות. ואני זוכר נסיעה משותפת לאיקרית, למחות על עוולות מבית, ואסתר יושבת לידי במכונית ומסיחה בפתירות רבה על בעיות יומיום של בית ומשפחה, ואלף ואחד דברים קטנים, ומפעם-לפעם מפזמת לעצמה זמר עברי אופטימי.

מראות וזכרונות קטנים ומקוטעים, המצטרפים לפסיפס מרשים ומפואר. כך אני זוכר ואזכור את אסתר.

(קיבוץ גבולות, 9 בנובמבר 1975)

* מתוך מכתבי-תנחומים אל צבי ברייטשטיין, חברה לחיים ולדרך של אסתר וילנסקה.

יצחק בן-אחרון :

...קראתי בהנאה את החוברת "השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לגין)". אסתר ז"ל צללה עמוק לתוך הסוגיה הלאומית וידעה לשלב נאמנות של מדען לאיש אידיאה חברתית עקבית. זכרה שמור עמי.

(קיבוץ גבעת-חיים-מאוחד, 26 ביולי, 1977)

בתיא ויהושע גרוסברד :

...אסתר היתה האדם אשר דאגה וחשבה בעומק ליבה על חיי החברה והעם. היא מילאה את תפקידה באופן הרציני ביותר, באחריות אנושית — וכאן גבורתה.

(חיפה, 16 בנובמבר 1975)

ד"ר אברהם וולפנון :

...הערכתי מאוד את אישיותה הלוחמת והחוקרת של אסתר ז"ל — וידעתי כי שנות-חיייה האחרונות, למרות המאבקים הציבוריים, היו המאושרות שבחיייה: הן משום השילוב של מחקרים אוניברסיטאיים ומאבק פוליטי שהודתה את כל לבה, הן משום הפינה החמה והאוהבת שמצאה בחיי-המשפחה.

(חיפה, 22 בנובמבר 1976)

אנטואנט כורי :

...עודני זוכרת את אשר אמר המשורר האנגלי החביב עליי מילטון, בעל "גן העדן האבוד", סמוך למותו: "יש לי סיפוק על שאין אני עוזב את עמק הבכא הזה בלי שפעלתי לאשר הכשירה אותי ההשגחה העליונה לעשות מן המעשים היפים והמועילים". אינני רואה את ידידתי אסתר אלא באור זה. כמה איחלנו לה, לאסתר, שתישאר שלהבת מבריקה באופקי הארץ, כוכב שיפיץ אור!

...הריני חוזרת ומעיינת במכתבים הרבים שהיתה שולחת לי מפעם לפעם. הריני מתפעלת למיקראם. באחד המכתבים, והוא כתוב באנגלית, היא כתבה:

"שואלת את יקירתי, למצב בריאותי? על כך אני עונה לך, שאני

עשירה... אני מלכה... אני קיסרית... זאת כיצד ? אחרי חלותי נתחזר לי, שהאדם עשיר כל-עוד הוא נושם, מלך — כל-עוד הוא מהלך על רגליו, קיסר — כל-עוד הוא בקו הבריאות, ואל — כל-עוד עומדים לו התקווה ואומץ-הלב... והריני מבטיחתך, שיש לי תקווה ואומץ-לב לשוב לאיתני.

ובמכתב מיום 8 בינואר 1975 כתבה לי בקיצור: "הריני מייחלת שישזור השלום... אין חשוב הימנו... ואהיה מאושרת... האושר המשפחתי הוא אושר לאדם. אני סבורה, ידידתי אנטואנט, שאושר המשפחה הוא לזכות בבעל, שהאשה מוצאת אותו בשעת מחלה כבשעת בריאות, ובילדים בעלי אופי טוב!"

...אסתר הצטיינה באומץ-ליבה, בחן שלה ובדבקותה במטרה. היא יכולה להיחשב מופת להתפתחות האשה ולרוחב ידיעותיה.

שלושה ימים קודם למותה ביקרה אצלי. כאילו להיפרד ממני באה. הוא הדבר המכאיב לי. באה בחברת צבי וכמה מחבריה. בלטפה את שערו של בעלה אמרה: לולא הוא לא הייתי מגיעה לאן שהגעתי. חיינו המשותפים הצמיחו לי כנפיים להתקדם ולהתעלות.

אסתר איננה עוד, אך כתביה זכרה ישמשו לנו מאור גם להבא ויהיו לנו מעט נוחמים על אבדנות.

(מתוך רשימה בעתון "אל-אנבא" 24.12.1975)

פרופ' יעקב סלמון :

...אני מתנחם בעובדה, ששיתוף-הפעולה המדעי בינינו נמשך עד רגעה האחרונים של אסתר וילנסקה. אני יודע, שהמאמץ המדעי, השאיפה לדעת, לחקור, ליצור — היו בין הגורמים שהחזיקו אותה בחיים, נתנו לה כוח לסבול והפיחו בה עוז ואמונה. למדתי להעריך ולחבב את הסגולות האנושיות והאינטלקטואליות המלבבות והקוראות אתגר של אסתר וילנסקה.

(ירושלים, 11 בנובמבר 1975)

דובה יפה :

...אסתר היתה בשבילי תמיד דוגמה ומופת בכל המובנים בתור אדם, בתור אשה, בתור אם, בתור חברה. לא שכחתי הרבה שיחות ארוכות שניהלתי איתה, לפעמים בהסכמה ולפעמים גם באי-הסכמה — אבל לא זה חשוב. לא שכחתי גם את אסתר בשנת 1947, כשהיא עולה עשרות פעמים ביום על המדרגות הפרימיטיביות שהיו מוצבות בביתו הראשון של "קול העם" היומי

וארדת מהן, והיא אז בחדשי הריונה האחרונים. אני זוכרת שדמעות חנקו את גרוני כאשר ראיתיה במעמד זה.

(רמת-גן, 15 בדצמבר 1975)

★

רבקה כהן :

...כוחותיה הפיסיים דלים היו בשנים האחרונות לעומת עושר רוחה. חייה לא היו סוגים בשושנים, חיי מאבק בלתי-פוסק היו. רק הרוח גשאה איתנה, עדי כרעה בטרם עת. אישה דגולה היתה, מופת לשוחרי שלום, קדימה אנושית ומיטב האידיאלים של החברה האנושית.

(קיבוץ שער העמקים, 10 בנובמבר 1975)

★

חביב כנען :

...בשנות עבודתי העתונאית למדתי להעריך את יושרה, אומץ-לבה ואח מסירותה המופתית לאידיאלים שבהם האמינה.

(תל-אביב, 10 בנובמבר 1975)

★

אריה סימון :

...היתה לי הזכות להיפגש מספר פעמים עם אסתר וילנסקה, והגם שלא יכולתי להסכים עם כל דעותיה, התרשמתי עמוקות מרמתה האנושית והאיני טלקטואלית, ממאבקה ללא לאות למען חברה צודקת יותר וביחוד (ובתחום זה זכיתי לשתף-פעולה עמה במסגרת התנועה לשלום ולבטחון) משאיפתה לשלום צודק בין יהודים וערבים. רושם זה לא מש ממני וזכרה יהיה ברוח עמי כעם רבים אחרים.

(כפר הנוער בן-שמן, 6 ביולי 1977)

★

פרופ' עקיבא ארנסט סימון :

...לא אשכח את אסתר וילנסקה בהקשבתה הערה להרצאותיי — הקשבה אקטיבית וביקורתית. לא תמיד היינו בדעה אחת, לא בענייני מדע ולא בענייני מדיניות ותפיסת הסוציאליזם, אבל מעולם לא דורדר הוויכוח הענייני לידי מרירות אישית. להיפך: תמיד עמדתי ביראת-כבוד של אמת בפני אישיותה של אסתר ז"ל, שעם כל מיזגה הלוחם לצדק, כפי שהבינה אותו, שמרה על העדינות הנשית-אנושית, שאנחנו הזכרים יכולים וצריכים ללמוד כל כך הרבה ממנה.

(ירושלים, 9 בנובמבר 1975)

ברוך סקולה :

...מזמן שהכרתי את אסתר מתחילת שנות הארבעים, כשהגיעה לתל-אביב, לפעולה מפלגתית ועד היום, רחשתי כלפיה יחס של אהדה עמוקה שכן היתה אדם לדוגמה ולמופת.

אמנם היו בינינו, במיוחד בזמן האחרון — בחילופי מכתבים — הבדלי-דעות וגישות מסוימות לבעיות המתעוררות מסביבנו, בעולם ובארץ, אך תמיד הדגשתי, כי זה אינו מגביל את יחסי אליה. הערכת, במיוחד, את יחסה האנושי לאנשים, ובין השאר גם אליי.

(רמת-גן, נובמבר 1975)

דינה סתוי :

...היא היתה בשבילי תמיד חלק בלתי-נפרד מהנוף שלי בארץ ואדם שאת טהרת דרכו בחיים כיבדתי והערכתי.

(תל-אביב, 12 בנובמבר 1975)

שלמה עתיר :

...היה בה צמאון גדול לדעת, ללמוד. תמיד כיבדתי אצלה את הנאמנות ללא גבול לאיש העמל ורגישותה לעוול שנעשה בעולם כולו ללא הבדל משטר ועם. דמויות כאלה חסרות כיום בישראל.

(קיבוץ מענית, 22 באוגוסט 1977)

חז"ל נפתלי פדר :

...את אסתר הכרתי מקרוב בעבודה משותפת במשך השנים האחרונות במסגרת הפעולה בוועד השלום. התרשמתי עמוקות מגישתה העקרונית, מיושרה האינטלקטואלי ומעקביותה הבלתי-מתפשרת. בטוח אני, כי דמותה האצילית תחסר לא רק למשפחה האוהבת, אלא לעם הסתלקותה התדלדל הנוף הפוליטי והאנושי של כולנו.

(תל-אביב, 26 בדצמבר 1975)

בן-ציון פיינשטיין :

...רק פעם אחת זכיתי לבלות איתה, בד' אמותיה, והביקור הזה עשה עליי רושם שלא יימחה. מבחינת החוויה החווירו כל חילוקי-הדעות (חרף התדעה היציבה על היריבות), ובלבי נותר רק רגש חם לאסתר — האדם ההוגה, הלומד והנשרף בלהט האידיאל והשליחות.

(רמת יוחנן, 9 בנובמבר 1975)

גרשון רבינוביץ :

...נגדעו חיים עשירים, מעניינים, מלאי טעם וללא עת. לא אגזים כהוא זה אם אומר שנגדעה עוצמה מצפונית, מצבר של מרץ לוחם ופעלתני, שעוד היה בהם כדי לתרום לא מעט לעניין הגדול שלשמו הקדישה את עצמה אסתר — העניין שכל אחד מאתנו נושא אותו בעצמותו ובתוככי נפשו. ואסתר היתה בין הצועדים בראש. אפשר היה לחלוק על דעה או מהלך זה או אחר משלה — אך בתקופה הקצרה, יחסית, שהכרתיה והיה לי איתה קשר ושיח ושיג, לא הועלה אף לרגע פקפוק כלשהו במידת המוסריות שבשיקוליה ומצפוניות מניעיה. על-כן גם הרגשת חלל שנפער, הרגשת אבדן נכס-מרכזי שמציאותנו דלה בו בלאו-הכי.

(רוחמה, 12 בנובמבר 1975)

גבריאל שטרן :

...עקבתי במשך שנות-דור אחרי דרכה המדינית, ואם כי בוודאי בהרבה מקרים לא הייתי שותף לדעותיה, הרי הערצתי תמיד את הנאמנות שלה לעקרונות האינטרנציונאליזם ואחוות-העמים, את רגישותה למעשי עוול — ללא חשבונות-נחיות. כן הערכתי מאוד התמסרותה לחקר פרשיות מעמדיות-היסטוריות.

(ירושלים, 8 בנובמבר 1975)

דוד שארפהארץ :

...בשעה שהגעתי בפעם הראשונה לקרית-שלום, למקום המגורים של אסתר ובני-משפחתה, ביקשתי לשאול כמה מתושבי השכונה כיצד אוכל למצוא את רחוב דיק. מיד סובבוני מספר עוברים-ושבים ובפי כולם השאלה:

אתה לאסתר וילנסקה ? כאשר עניתי בחיוב, מיד התנדבה צעירה אחת ללוותני
ובדרך לא קימצה דברי-שבח לאסתר.

זהו פרט אחד מהרבה פרטים אחרים, לכן לא התפלאתי, שרבים מתושבי
השכונה ליוו את אסתר בדרכה האחרונה ובימי השבעה באו רבים לדירתה
לנחם את בני משפחתה המיוחמת ולהביע רגשי-כבוד-והערכה ללוחמת
האמיצה נגד מעשי-עוול, בעד השלום והצדק.

(“אונדזער שטימע”, דצמבר 1975)

אמנון ואולגה קפליוק :

...אסתר נאכלה באש נאמנותה לעניינים נאצלים ביותר : דאגה למקופחים,
מאבק לשלום. לגבי רבים אחרים, דברים אלה הם בבחינת מליצה, אולם
אצל אסתר היו אלה יעוד וחזון. היא תחסר לכולנו.

(ירושלים, 9 בנובמבר 1975)

בגני חלומותייך פורחים הוורדים

שלום לך אסתר היקרה.
שלום לך החכמה, הנדיבה.
מראך שפע הוד
ולבך טוב.

במצעדי-מאבק תמיד,
תמיד צעדת.
לאורך דרכים וייסורים,
לאושרו של העם נאבקת.

שלום לך אסתר,
הלוחמת הדגולה.
לאורך כל השנים היפות והקשות,
נשמתך פרשת במרומי-אהבה,
אהבה לזולת.

לחמת כל עת שנשמת,
למען החופש והשלום,
וזוהרך יוקד.

שלום לך אסתר,
בת הימים הפלאיים,
הלילות הכבובים.

ולפתע כרעת,
ובגני חלומותייך פורחים
הוורדים, הלוהבים והצחורים.

(נובמבר, 1975)

אסיפת-אזכרה בתל-אביב

ליום השלושים למותה של אסתר וילנסקה, התקיימה ב-15.12.75, באולם "בית סוקולוב" בתל-אביב אסיפת-אזכרה מטעם ועד ציבורי מיוחד לציון זכרה.

עם חברי הוועד הציבורי נימנו אישים מחוגים פוליטיים וציבוריים שונים והם: **אורי אבנרי**, ח"כ לובה אליאב, דשה גורוביץ, לטיף דורי, אליהו דרוקמן, אהרן כהן, ד"ר בנימין כהן, שלום כהן, בלגיה כורי, אנטואנט כורי, יוסף ליפסקי, יעקב מאיוס, ד"ר גבריאל מוקד, שמואל מיקוניס, נעים מכול, מוחמד נבולסי, פרופ' א. עקיבא סימון, אליעזר פיילר, ח"כ מאיר פעיל, דני פתר, ראובן קמינר, עו"ד משה רודיטי, יעקב ריפתין, שלמה שמלי וד"ר שמעון שרשבסקי.

בפתחת הערב הושמע קטע מוסיקלי מתוך "ארואיקה" לבטהובן ולאחר מכן נשמעו דברי אסתר וילנסקה, כפי שהוקלטו ושודרו בספטמבר 1973 ב"קול ישראל", לקראת הבחירות לוועידה ה-12 של ההסתדרות, ותוכנם עדיין אקטואלי.

יר"ר אסיפת האזכרה, שמואל מיקוניס, פתח בשם הוועד הציבורי והקהל הרב, שמילא את האולם עד אפס מקום, התייחד בקימה ובדומייה עם זכרה של המנוחה.

ש. מיקוניס אמר:

... "מותה של אסתר היא אבידה קשה לא רק לחבריה ולמכריה הקרובים, כי אם לכל כוחות הקידמה בישראל. חזית רחבה של כוחות השמאל הסוציאליסטי ושחרי השלום והדמוקרטיה בארצנו — היתה משאת-נפשה של אסתר. לעניין זה הקדישה את מירב מירצה ושנות פעולתה הציבורית המבורכת. מאז כינון מדינת ישראל במיוחד, היא היתה חדורה, כמו כולנו, דאגה נה לבטחון ישראל, לשלום ישראלי-ערבי צודק ויציב, לעתיד של שכנות טובה יהודית-ערבית, להגנת הדמוקרטיה ולהגנת האינטרסים היומיומיים וההיסטוריים של מעמד הפועלים, של העם העובד הישראלי, ללא הבדל לאום, עדה, מין וגיל.

ציון יום ה-30 לפטירתה של אסתר וילנסקה ז"ל מצטיין בזה, שנושאו הוא ועד ציבורי המייצג קשת רחבה של השמאל הסוציאליסטי ושחרי השלום והדמוקרטיה בארצנו. אולי אין החזית הזאת רחבה בינתיים מבחינת הכמות, אך מבחינת האיכות וסיכוייה לעתיד לבוא — אין כמוה בארץ, כיוון שאין

לה אינטרס אחר זולת האינטרסים של השלום ועל העם העובד.
 העתיד, אשר למענו מסרה את כל חייה אסתר וילנסקה, הוא העתיד
 של לחם ופרחים לכול ; למען עתיד זה — כל מאמצינו יום-יום ושעה-שעה.
 דברי-הערכה נרגשים לדמותה ופעלה של המנוחה נשאו: יעקב ריפתין,
 יעקב מאיוס, דני פתר, אליהו דרוקמן, נעים מכול (בערבית, ודבריו תורגמו
 לעברית ע"י לטיף דורי) ואליעזר פיילר. כן הוקראו מכתביהם של פרופ'
 יעקב טלמון, פרופ' א. עקיבא סימון והסופר מרדכי אבי-שאול.
 שרה'לה, בתה של אסתר וילנסקה, קראה בחן רב את השיר: "למען
 שלום יובל, אחמד, צ'אנג ופטיה" לחיה קדמון, וקטעים מתוך הפואימה "נגדו"
 לאלכסנדר פן.
 ערב-האזכרה עבר בסימן הקריאה לאחדות-פעולה של כל חוגי השמאל,
 הכוחות הדמוקרטיים ושחרי השלום בישראל — רעיון ומטרה שלמעצם עמלה
 כה רבות ונאבקה אסתר וילנסקה עד יום חייה האחרון ממש.

(*"הדים"*, ינואר 1976)

על ספריה של אסתר וילנסקה

18
■

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

100

天
 地
 人
 物
 事

תלוץ המהפכות החברתיות

בספר "התקוממות האיכרים הגדולה בגרמניה — תלוץ המהפכות החברתיות" מאת אסתר וילנסקה, אשר יצא לאור ביוני 1971 בתל-אביב, מוצאים אנו ניתוח מאלף של שלוש תופעות חברתיות בראשית המאה ה-16: התפוררות השיטה הפיאודאלית מבפנים, המרד של הרפורמציה נגד שלטון הכנסייה הקאטולית והתקוממות האיכרים נגד הפיאודלים. הספר מהווה נסיון רציני ומדעי לנתח ניתוח מעמיק את התקוממות האיכרים במאה ה-16 ברחבי גרמניה. הוא מתבסס על ביבליוגרפיה חשובה של היסטוריונים, תיאורתיקנים והוגי דעות, כגון וילהלם צימרמן, פרידריך אנגלס, מ. מ. סמירין וכן איגרות-מינצור, כרוניקות ומיסמכים כמו מכתבי איכרים וכו'. ספרה של א. וילנסקה נתברך בכמה וכמה תכונות חשובות. מלבד בסיסו המדעי והחומר הביבליוגרפי המגוון שבו, ראויה לציון השיטה המדעית, שיטת ההשוואה בין התקופות והניתוח המארכסיסטי במובן הרחב של המלה, בו נכתב. ניתוח התופעות החברתיות מעמיק לשורשיהן הכלכליים ולמניעיהן הרוחניים ומקיף את מכלול קשריהן עם כל הגורמים המעצבים את מהלך ההתפתחות החברתית, הכלכלית והרעיונית.

א. וילנסקה מדגישה בספרה את השפעת-הגומלין בין רעיונות הרפורמציה לבין המרד החברתי של האיכרים נגד השיעבוד האישי והצורות האחרות של הניצול וההשפלה של הפיאודאליזם. המחברת מנתחת, על יסוד חומר עשיר, את תהליך ההבשלה של צמיחת המרידות המקומיות, עד כדי התקוממות כל-ארצית.

תנועת האיכרים נגד הפיאודאליזם התפתחה יחד עם המחאה החברתית האדירה של הרפורמציה נגד שלטון הכנסייה הקאטולית בחברה. חשוב ביותר הוא תהליך הצמיחה של הכוח המהפכני, כאשר הניצול והמצוקה מתחברים עם רעיונות החופש והשוויון של בני-האדם והופכים לכוח-מאבק. התנועה קיבלה את תנופתה כאשר האיכרים החלו לשתף-פעולה עם כוחות חברתיים אחרים, עם פלביים, בירגרים, עם חלק מן הכמורה והאצולה. התקוממויות

האיכרים היו מודרכות על-ידי הרעיון האוניברסאלי של שוויון בני-האדם וחירותם, במובן הרוחני והגופני, ביטול השיעבוד האישי, שחרור מעול מסים כבד, ביטול שלטון האפיפיור בחברה.

התקוממויות האיכרים התפתחו לא בשולי ההיסטוריה, אלא היוו את אחד המאורעות המרכזיים בראשית המאה ה-16, עקב הסתירות החברתיות המעמיקות של השיטה הפיאודאלית. באמצעות חומר היסטורי עשיר מוכחה מחברת הספר, כי התוכן החברתי-מדיני החדש מתעצב אחרי מאבקים פנימיים קשים ולבטים חזקים. הרפורמאציה, המחאה הרעיונית האדירה נגד שלטון הכנסייה הקתולית, שימשה כוח-דחף לגיבוש תנועת-האיכרים, אך יחד עם זה היא-עצמה הושפעה מן המאבקים העזים של האיכרים נגד בעלי-האחויות ובעלי-הנכסים הכנסייתיים.

א. וילנסקה מתארת את שני הזרמים שפעלו בתוך תנועת הרפורמאציה עצמה, הזרם האחד — הבורגני, והזרם האחר — העממי. תנועת האיכרים איימה על כלל השלטון של הפיאודאליים — זאת מוכיחה א. וילנסקה בספרה על-ידי ניתוח מפורט של "12 הסעיפים" של האיכרים וכן על-ידי מובאות ממכתבים שנכתבו אל ההרצוג ונשתמרו אצל כותבי הכרוניקות של אותם ימים. הטקטיקה של הנסיכים היתה לפלג את האיכרים ולמנוע גיבוש מחנה אנטי-פיאודאלי מלוכד.

בין הדמויות המעניינות של מנהיגי המרד היה הרועה הצעיר האגס באהם, המכונה "האנסלי המחלל", שהיה נואם בפני רבבות איכרים, קורא לפרישות מתענוגות-החיים ולהכנה להתקוממות כללית. בתחילה התפתו האיכרים להבטחות בלתי-מחייבות מצד בעלי-האחויות. כך, למשל, כאשר התרכזו רבבות איכרים סביב ארמון בעל-האחוזה בוורצבורג, בדרישה לבטל את השיעבוד ולהקל את עול המסים, הבטיח בעל-האחוזה לדון בתביעותיהם; אולם ברגע שאלה התפוררו, הם הותקפו באכזריות על-ידי שכירי המזוינים; רבים מבין האיכרים עונו והועלו לגרדום. במרוצת עשרות השנים התפתחו המרידות המקומיות עד כדי התקוממות כל-ארצית. במידה שהגיעו הדברים לידי שיתוף-פעולה בין מחנות האיכרים, הפלביים העירוניים והבירגרים, בה במידה נחלו האיכרים נצחונות צבאיים ומדיניים ואילצו את בעלי-האחויות לויתורים. זהו לקח חשוב, למרות העונשים האכזריים מידי צבאות הנסיכים, כגון כריתת אוזניים, אף, ראש, האיכרים לא נרתעו מארגון התקוממויות נוספות. כיוון שדוכאה התקוממות אחת, פרצה כעבור זמן קצר התקוממות חדשה במקום אחר.

מרטין לותר היה בעל זכות גדולה בפתחו במאבק נגד מונופולין הכנסייה הקתולית בחיי החברה. למאבקו של לותר היו הדים חזקים. הוא השפיע

גם על האדרת מאבקם של האיכרים. א. וילנסקה מביאה בספרה חומר רב המוכיח זאת ומתאר יחד עם זה את השינוי שחל אצל מרסין לותר, את מעברו לצד הנסיכים והתייצבותו בתקופה האחרונה של פעילותו נגד התנועה המהפכנית של האיכרים.

תומאס מינצר היה נציג הזרם העממי ברפורמאציה, קרא למאבק בלתי-מתפשר נגד השיעבוד לבעלי-האחוזות, קשר קשרים הדוקים ביותר עם האיכרים, הורה להם כיצד לחלק את האדמות לאחר כיבוש הארמונות של בעלי-האחוזות. הוא היה טריבון העם, הרוח החיה של ההתקוממות ברעיונותיו והגותו בדבר בעלות הכלל על הנכסים, הקדים הוא את הוגי-הדעות הסוציאליסטיים בכמה מאות שנים.

בשתי דרכים ניסו הנסיכים להתגבר על תנועת האיכרים: על-ידי נסיונות לזרוע פילוג, מצד אחד, ועל-ידי התקפות חיצוניות מהצד האחר. באמצעים אלה של פירוד ובידוד הכוחות המהפכניים נוקטים כוחות הריאקציה עד ימינו אלה. מחברת הספר מתארת את גדולתו של מינצר במכלול תכונותיו, הן בתור מבסס תיאורטי של רעיון הצדק החברתי, כפי שהבין זאת בתקופתו, והן בתור מארגן מהפכני גדול, הקשור בכל נימי נפשו עם המונים רחבים של איכרים. כאשר נכשלה ההתקוממות הגדולה במאי 1525, נלקח תומאס מינצר בשבי וראשו של המהפכן רב-ההשראה הזה נכרת.

זו הפעם הראשונה זוכה לפרסום בעברית, בספרה של א. וילנסקה, מיסמך חשוב של מחנה האיכרים בבילדהאוזן, המוכיח על שינוי חיובי ביחסה של תנועת האיכרים אל היהודים. בפרק על יחסה של תנועת האיכרים ליהודים מתארת המחברת את התמורה שהחלה בעניין זה, מיחס שלילי בשלב הראשון של התארגנות התנועה אל יחס חיובי בשלב גיבושה והתבגרותה. א. וילנסקה מצטטת מיסמך, אשר פירסם לראשונה החוקר הסובייטי של התקוממות זו, מ. מ. סמירין. בשלב הראשון של התארגנות התנועה התערבב אצל האיכרים באורח כולל המושג יהודי עם המושג נושד-נשד. אלמנט זה שייד, כמובן, לצדדים השליליים של התנועה. עם גיבושה של תנועת האיכרים והניסוח הבהיר יותר של עקרונותיה, חל שינוי לטובה בנדון, באה אבחנה מפורשת בין שלילת הנשד לבין היחס אל בני העם היהודי, ופורסמה קריאה אל כל יהודי השואף להתקבל למחנה האיכרים — כי יתקבל ברצון.

א. וילנסקה עושה ניתוח השוואתי בין האתגרים של התקוממות האיכרים בגרמניה לבין "המהפכה המפוארת" באנגליה (המאה ה-17), המהפכה הצרפתית (המאה ה-18) והמהפכה בגרמניה ב-1918 ומדגישה, כי הרעיונות

הגדולים למענם הקריבו המוני האיכרים את חייהם — הוגשמו במהלך ההתפתחות במהפכות החברתיות שבאו לאחריהן. למשל, המהפכה הצרפתית הגדולה ביטלה את השיטה הפיאודאלית, אם כי גם אז היה זה בלחץ ישיר של התקוממות האיכרים ברחבי צרפת. אולם ההכרזה הרשמית, החגיגית, על ביטול הפיאודאליזם, אין פירושה שהדבר נתקבל ללא נסיון ערעור או שבוצע מיד.

א. וילנסקה מנתחת את המאבק על שינוי הבעלות על הקרקע במשך דורות השפעתו הגדולה על מהלך ההתפתחות. המערכה ההיסטורית לחירות האדם ולשוויון, שאת עקרונותיה ניסחו האיכרים באורח עוברי ב"12 הסעיפים", פותחה והועמקה על-ידי הפילוסוף הצרפתי ז'אן ז'אק רוסו והיתה לנקודת-מוצא של המהפכה הצרפתית הגדולה. המחברת מנתחת, בין השאר, גם את הקשר בין התביעה לביטול המלוכה ולריבונות העם לבין המאבק המהפכני במרוצת הדורות.

מהדורתו הראשונה של הספר הופצה כולה תוך חודשים אחדים בלבד למן הופעתו ואפשר לזקוף זאת על-חשבון החומר ההיסטורי העשיר הכלול בו ובעיקר הניתוח ההשוואתי החשוב בין מאבקים מהפכניים בתקופות שונות.

("קול העם", 8 בספטמבר 1971)

אליהו אגרס

בין "התקווה" ו"האינטרנציונל"

ערכים ומערכות, מבחר כתבים, דברים והצעות חוקי עבודה בפנפת — אסתר וילנסקה; ליקט וערך צבי ברייטשטיין "הוצאת הדים", 1977, 500 עמודים.

אסתר וילנסקה, שנפטרה ב-1975 בשנת ה-57 לחייה, היתה דמות מעוררת עניין בנוף הציבורי של ארץ-ישראל. מעידה על כך הביוגרפיה שלה. בוגרת הגימנסיה העברית בוולנה, פעילה ב"השומר הצעיר" בעיר זו, עלתה לארץ ב-1938 ולמדה באוניברסיטה העברית בירושלים. הצטרפה למפלגה הקומוניסטית הבלתי-ליגלית אז בארץ ותפסה במרוצת הזמן מקום מרכזי במפלגה זו. ערכה את "קול העם", חברה הכנסת, חברה בוועד הפועל של ההסתדרות, פעילה בארגונים שונים ומוכרת בתנועה הקומוניסטית בעולם כנציגת המחנה הקומוניסטי בישראל מהשורה הראשונה. כאשר נתגלע הקרע במק"י בין הנאמנים למוסקווה (בראשות מאיר וילנר) לבין הקומוניסטים-הפטריוטים

שלא רצו לקבל תכתיבי מוסקוה (בראשות משה סנה) המפלגה הקומוניסטית התפלגה בשנת 1965 — הלכה אסתר וילנסקה עם סנה, אולם היא — יחד עם מנהיג מק"י בעבר שמואל מיקוניס — לא יכלה להסתגל לקו החדש של התקרבות לציונות ולא הסכימה לאיחוד עם "תכלת-אדום" (קבוצת מאיר פעיל); עשרות שנים של דבקות דוגמאטית בקומוניזם ונאמנות עיוורת לערכיו הטביעו את חותמן על אישיותה. היא לא היתה שלמה עם הפילוג והתלבטה רבות בחיפוש דרך. ואמנם בשנת 1973 פרשה ממק"י וניסתה להקים גוף חדש בין מק"י ורק"ח שיהיה נאמן לערכים שהם דגלו בהם — בלי נאמנות עיוורת למוסקוה ובלי ציונות — אק"י (אופוזיציה קומוניסטית ישראלית). היא ערכה את הירחון "הדים", הבטאון של גוף חדש זה. היה ברור, כי נסיון זה נדון לכשלון וכי רק מתן מעט יהיו מסוגלים להבין את הניואנסים והדקויות שבגללם הוקמה אק"י — ואסתר וילנסקה עם חוג מצומצם נשארו בודדים. בחייה פירסמה אסתר וילנסקה שני מחקרים חשובים: "התקוממות האיכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות החברתיות" (1970), "האינ-טרנציונל השני והתהוות הקומאינטרן" (הוצאת "עם עובד", 1974). הספר "ערכים ומערכות" מכיל מאמרים ומחקרים של אסתר וילנסקה בנושאים של ההלכה הקומוניסטית ונאומים על בעיות אקטואליות — מדיניות חברתיות.

המאמר המרכזי בספר הוא מחקר מקיף על השאלה הלאומית לפי ההלכה והמעשה של הבולשביקים. עבודה זו היא מעין צוואה של אסתר וילנסקה. היא נכתבה ב-1975 זמן קצר לפני שהתקף לב שם קץ לחייה. עיון מעמיק במחקר זה חושף את המניעים ללבטתה של אסתר וילנסקה מאז הקרע בתנועה הקומוניסטית. שכן, גם לאחר הפילוג נשארה נאמנה להלכה הקומוניסטית. הוויכוח שלה עם העולם הקומוניסטי בשאלת הלאומיות היהודית אינו ויכוח של אדם השולל תורה זו. זה ויכוח של אדם מבפנים, המקבל את עיקרי התורה, ועם זאת מביע התנגדות לדעות שסולפו. היא מוכיחה, כי העמדה של המחנה הקומוניסטי כלפי התנועה הלאומית היהודית לא עלתה בקנה אחד עם הנחות היסוד של הלניניזם. התזה המרכזית שלה היא, כי המדיניות של המפלגה הבולשביסטית לא הבחינה בין עצם השאיפה לחיים עצמאיים של היהודים לבין המדיניות של הנהגת התנועה הציונית; וכן "הבולשביקים לא הבחינו בקשר-הגומלין שבין הרדיפות נגד היהודים במקומות מגוריהם לבין חיזוק הזיקה של חלקים מהם לארץ-ישראל. הם פסלו זיקה זו בגלל האינטרס של האימפריאליזם להשתמש בה למטרותיו ובגלל שיתוף-הפעולה של המדיניות הציונית עם השלטון האימפריאליסטי".

במחקר זה עומדת א. וילנסקה על המיפנה שחל בעמדת ברה"מ והתנועה הקומוניסטית כלפי הציונות ב-1947 — מפנה שארך שנים ספורות בלבד. בספר זה, שהוא עזבונה הספרותי של אסתר וילנסקה, היא מתגלה כחוקרת

בעלת שיעור קומה. הספר ישמש מקור לא-אכזב לכל מי שמתעניין בתולדות התנועה הקומוניסטית בא"י על גלגוליה השונים.

במבוא לספר, שהוא מעין צוואה של אסתר וילנסקה, היא אומרת, בין

השאר :

"שני ההימנונים היקרים לי מאוד — 'התקוה' ו'האינטרנציונאל' — היו תמיד בשבילי חוייה רבת-השראה. 'התקוה' מבטא את כמיהתו של העם היהודי העתיק, שבע הרדיפות והסבל, לחיים של עצמאות לאומית. ואילו 'האינטרנציונאל' הוא ביטוי רב-עוצמה לחזונה האוניברסאלי של תנועת הפועלים הבין-לאומית (והישראלית בכללה). המנגינות של שני ההימנונים אלה היו בשבילי תמיד חג והתעלות הנשמה. 'התקוה' ו'האינטרנציונאל' מבטאים ביחד, לפי עניות דעתי, את הקשר הרב בין שאיפתנו לעצמאות לאומית ובין החזון של צדק חברתי, את הצמידות הבלתי-ניתקת של שלום ישראל עם שלום העולם והעתיד הסוציאליסטי של האנושות".

לבטים אלה בין שני ההימנונים וכשלונם של אסתר וילנסקה וחבריה למצוא את הסינתזה בין שניהם — מאפיינים את הטרגדיה. שניהם — מוסיפים נופך של טראגיות לדמותה של אישיות מעניינת זו.

(*"דבר"*, 15 בינואר 1978)

איך הוכשרה הקרקע להיטלר

מערכת "עם עובד" עשתה שירות ראוי לשבח לקורא העברי, בהוציאה לאור, תרף הסתייגותה מגישת המחברת לגבי פרט זה או אחר, את ספרה של אסתר וילנסקה על התהוות הפילוג בתנועת הפועלים לאחר מלחמת העולם הראשונה.* המחברת השכילה לשלב נאמנות לגישתה העקרונית עם דבקות בעובדות. ואף כי ודאי יש מקום להעמקת הביקורת על הדיקטטורה של הפרולטריון, כפי שנתגשמה הלכה למעשה, ודאי אין בתיאורה של וילנסקה משום סילוף המציאות המרה.

הפרקים הטראגיים ביותר בתולדות תנועת העבודה נכתבו בכידונים לאחר מלחמת העולם הראשונה. המדובר באותם אירועים שהכשירו את הקרקע לעליית הנאציזם לשלטון, בזכות האיבה התהומית שפילגה את אלה שחייבים היו קודם כל לעשות יד אחת למניעת נצחוננו של היטלר — הסוציאל-דמוקראטים והקומוניסטים.

חיבורה של אסתר וילנסקה מקיף את תקופת האינטרנציונאל השני (המאוחד) בשנים 1889 עד 1914 ואת חמש השנים הראשונות לקיום שני האינטרנציונאלים הנפרדים. בתקופה זו הובסו, בסיוע הסוציאליסטים הימניים, המהפכות בגרמניה ובהונגריה — ומבחינה זו ודאי אין המחברת חוטאת לאמת ההיסטורית. רצח רוזה לוקסמבורג וקארל ליבקנכט הוא אחד האירועים מתקופה זו, שלא נשכחו; לעומת זאת נשכחו מכבר פרשיות מבישות לא פחות, הקשורות בהכנעת שלטון הפועלים השמאלי בבאוואריה ובהונגריה (ובסלובקיה), שהוליכה לא לדמוקראטיה כי-אם לפאשיזם אכזר ביותר.

אין הספר עוסק בתקופה המאוחרת יותר, כשהיו אלה הקומוניסטים בגרמניה אשר התעקשו — בהשראת הקומאינטרן — לראות בסוציאל-דמו-קראטים את האויב "הסוציאל-פאשיסטי". רק אחרי עליית היטלר לשלטון, בשנת 1934 שינה הקומאינטרן את תכסיסיו ואיפשר את הקמתן של חזיתות עממיות. אין המחברת מדגישה די הצורך את גילויי הסולידריות הרבים כלפי

* אסתר וילנסקה: האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן. הוצאת "עם עובד", תל-אביב, 1974, עמ' 204.

ברה"מ, בימיה הראשונים, מצד גורמים לא-קומוניסטיים במערב. ומי שמנסה לעמוד על סיבות האיבה בין שני האינטרנציונלים חייב לזכור באיזו מהירות מדהימה הפכה הדיקטטורה של הפרולטריון — אם היתה אי-פעם קיימת — לדיקטטורה על הפרולטריון. ההיסטוריונים החדשים (ולאו דווקא הימניים שבהם) נוטים יותר ויותר להאשים את לנין בהנחת היסודות למשטר הסטאליני, אף כי אין הם משחררים את סטאלין מן האחריות להתהוות אותן זועזועות מחרידות שעד היום מנסים לכנותן "עיוותים של תקופת פולחן האישיות". אין המחברת מתעלמת מן הכפיפות של המפלגות הקומוניסטיות לקומאני-טרן ומן המשברים שנוצרו לבסוף בינו לבין המרכז הקומוניסטי הבין-לאומי. אף כי הקומאינטרן פורק רשמית בשנת 1943 אין מוסקחה מעניקה עד היום עצמאות של ממש למפלגות הקומוניסטיות של ארצות ברית וארשה — והפלישה לצ'כוסלובקיה בשנת 1968 תעיד על כך. אך אין המחברת עוסקת בתקופה זו. וחבל. אולי תעשה זאת בספרה הבא.

(*"דבר"*, 31 ביולי 1974)

בין שני האינטרנאציונלים

ספרה של אסתר וילנסקה מרכזו סביב ציר מרכזי אחד, התהוות האינטרנאציונל השלישי, הקומאינטרן, מתוך האינטרנאציונל השני, או, במילים אחרות: התהוות התנועה הקומוניסטית מתוך הסוציאל-דמוקראטיה. מול תפישה מופשטת ובלתי-היסטורית, הרואה בקומוניזם איזו תקרית טוטאלי-טארית, או, לכל היותר, ביטוי לצורך של "הצבר קמאי" ואירגון הייצור בארצות הנטולות בסיס תעשייתי מערבי, מראה המחברת, באורח יבש ותיעודי-ליגאליסטי למדי, כיצד לא עמדה הסוציאל-דמוקראטיה האירופית במבחן מצעה המוצהר, כיצד התמוטטה ואיבדה את תוקפה המוסרי בשאלות יסוד של מלחמה ושלום, הבעיה הקולוניאלית והיחס אל מגננון המדינה הבורגנית. הקומוניזם לא היה, איפוא, רעה-חולה שתקפה את הסוציאל-דמוקראטיה מבחוץ, אלא תוצאת כשלוננו של הרפורמיזם, בעיקר נוכח מוראות מלחמת-העולם הראשונה — מאבק עולמי עקוב-מדם בין האימפריאליזמים השונים. לסוגיות אלו מתייחסת המחברת בעיקר בפרק השני של ספרה "האינטרנאציונל והמלחמה" (עמ' 31—70) — וזו בעצם נקודת-הכובד המעניינת בספר, שבכללו איננו נטול פגמים מיבניים שונים.

הדמוקראטיה והמלחמה

אני חושב, כי כיום יסכימו גם סוציאל-דמוקראטים רבים לדעה, המוצאת ביטוי בספרה של א. וילנסקה, בדבר היגררותה של תנועת-העבודה האירופית, או של הרוב שבתוכה, אחרי מצית-המלחמה מקרב המימסד הבורגני והבורגני-פיאודאלי ב-1914. מלחמת-העולם הראשונה סיימה את עידן "עולם האתמול" (אם לנקוט את הנוסח הנוסטאלגי של סטפאן צווייג); ואפשר, איפוא, לומר, כי המאה התשע-עשרה נסתיימה ב-1914. הטבח הגלובאלי, שעלה במיליוני הרוגים, ובעשרות מיליונים של פצועים ופגועים, ניפץ את חלום הקידמה ההדרגתית ואת האופטימיזם הליבראלי בכללו. הפאשיזם והקומוניזם הטוטאליטארי צמחו שניהם לאור החורבן שהביאה מלחמת-העולם הראשונה. התיוזה העיקרית של המחברת, הנראית לי נכונה לחלוטין, אומרת, שהטבח הגלובאלי של מלחמת-העולם הראשונה, אשר שירת רק אינטרסים אימפריאליים שונים

של המעמדות השליטים במעצמות ה"מרכז" ובמעצמות ה"הסכמה" גם יחד, היה בעצמו אלימות מאורגנת וקיצונית של הקפיטאליזם נגד שלום העולם, נגד העמים ונגד מעמד הפועלים, תוך השלטת דיקטאטורה צבאית גלויה אף בדמוקראטיות המערביות — והרס חיים, חירויות וערכי תרבות. צר לומר זאת — אבל הסוציאל-דמוקראטיה נגררה ברובה ב-1914, ואף קודם לכן, אחר מולך המלחמה האימפריאליסטי; ולפחות במקרה זה מה שנשמע כמליצות קומוניסטיות שדופות היה בגדר אמיתות כאובות המליצות דוחות תמיד, או צריכות לדחות תמיד. אבל לעיתים יש מליצה המדייקת לקלוע, ויש גם דיבורים חבר'מניים, או ב"לשון בני-אדם", שתוכנם מעומעם כליל. הקורא האינטליגנטי מבחין כאן על-נקלה, כי הניגוד האמיתי, או לפחות הראשוני, בתוך התנועה הסוציאליסטית לא היה אז (1914—1917) בין מחייבי הדמו-קראטיה ובין שולליה, אלא בין מחייבי שיתוף-הפעולה עם המימסד השליט בניהול המלחמה ובין שולליו של שיתוף-פעולה כזה. זו לא היתה שאלה כללית ומופשטת, אלא שאלה מוחשית של חיים ומוות לעשרות מיליוני בני-אדם. יתר-על-כן: מנהיגים שמאליים כלנין, ליבקנכט ורוזה לקסמבורג הרגיוז את הרוב הסוציאל-דמוקראטי דווקא בפורמאליזם הלגיטימי שלהם, דהיינו דווקא בדבקותם בהחלטות הרשמיות של... האינטרנציונאל השני! השמאל המיליטאנטי רצה פשוט להגשים את החלטות כנסי שטוטגארט, קופנהאגן ובאזל של הסוציאל-דמוקראטיה האירופית (כנסים שהתקיימו בעשור-השנים שלפני 1914) בדבר התנגדותה של תנועת-הפועלים ללאומנות ולמלחמה אימפריאליסטית, שסכנתה כבר ריצדה בעליל, וכמו שאומרים: גיסרה בחללו של עולם. אמנם, גם בכנסים הנ"ל של הסוציאל-דמוקראטיה לא התקבלו החלטות אופראטיביות חד-משמעיות. אבל הכיוון הכללי של החלטותיהם היה ברור: נגד המלחמה, עד-כדי אפשרות של הכרות שביתה כללית והתנגשות ישירה עם מנגנון המדינה הבורגנית. אולם, כאשר הגיעו הדברים לשלב הביצוע, באוגוסט 1914, נסוג הרוב בסוציאל-דמוקראטיה מעמדתו המוצהרת; רצח ז'אן ז'ורס היה מעין סמל לקטילת מצפונה של תנועת-הפועלים, ולנין, ליבקנכט וכו' נהפכו לגילום "מצפונה הרע". התנועה הקומוניסטית הצעירה (והתאגדות ה"שמאל הצימרוואלדי" וכו') היתה ביטוי למחאת המונים נגד המלחמה. היא לא היתה בגדר קשר טוטאליטארי, ממש כשם שמאו והו צ'י מין ביטאו גם הם, לאחר שנים, תנועת-המונים כבירה, ולא היו סוכנים של מישהו. כל דו-שיח אמיתי בין סוציאל-דמוקראטים וקומוניסטים (וסוציאליסטים שמאליים) צריך להתחיל מאנאליזה היסטורית ממשית, ולא ממיתוס של "דמוקראטיה מול טוטאליטאריות".

הדמוקראטיה והדיקטאטורה של הפרולטאריאון

אם בסוגיה זו של דמוקראטיה ומלחמה מבהירה א. וילנסקה לא-מעט

השאלות שהיו נתונות במחלוקת, קשה לומר, כי היא מצליחה במידה
 זוהי בבירור בעיית הדמוקראטיה והדיקטאטורה במסגרת הפרקים הדנים
 בהפכת-אוקטובר (בייחוד פרק ד' בספרה). התיזה העיקרית שלה נראית
 כאמור, די נכונה (התיזה, שאינך יכול לבודד שאלה של דמוקראטיה
 אלימות משריפה עולמית שחולל המשטר הבורגני במלחמת-העולם הראשונה).
 כל מה לגבי שאלות פנימיות שונות של המשטר הסובייטי לאחר הקמתו ?
 כנח, עמדתי העקרונית היא, כי אני מוכן להיות במפלגה אחת גם עם מי
 חושב כי סטאלין צדק בשנות העשרים, ואפילו בשנות השלושים, בתנאי
 הוא חושב, כי עכשיו הגיע הזמן לדמוקראטיה סוציאליסטית מלאה בברה"מ
 לסיום הדיקטאטורה הביורוקרטית. ובכל-זאת נודע, כמובן, גם בימינו, ערך
 לאיבחון התיאוריה והפראקסיס של הבולשביקים בשנים שלאחר 1917.
 נחום זה מנסה המחברת להתרחק מהדוגמאטיזם. כך, למשל, היא מתייצבת
 נצח לצד ביקורתה של רוזה לוקסמבורג על צעדים שונים של הבולשביקים,
 עין הכרזה על בלעדיות הסובייטים, פיזור האספה המכוננת, הפיכת צעדי-
 דום לאידיאולוגיה, זלזול בהישגים דמוקראטיים שהושגו בתקופת הבורגנות,
 תנגדות לשיטה רב-מפלגתית, הגבלת חופש ההצבעה (הגבלת חירותם
 לאיגודים מקצועיים). לעומת זאת איתנה תמיכתה בבולשביקים, ככל
 מדובר באכספרופריאציה, בנישולו ובמיגורו של ההון הגדול, ובהפסקה
 לימה של האלימות המלחמתית. בכל-זאת, השאלות הגדולות של דמוקראטיה
 דיקטאטורה אינן מתלבנות כאן בהרחבה.

היינו מצפים, למשל, לשמוע כאן יותר בהרחבה על ההבדל בין דיקטא-
 טורה, או דיקטאט, של מעמד כתוכן ממשי של דומיננטיות חברתית (במובן
 גם באנגליה של וילסון או בישראל של ה"מערך" שולט ההון הגדול, הבינ-
 אומי והמקומי, בצירוף עם הביורוקראטיה) לבין דיקטאטורה כתצורת-שלטון
 ליטית. הרי אם מיטשטש הבדל זה, אפשר לדבר בשלווה על צירציל וגם
 היטלר כעל מבטאי דיקטאטורה של הבורגנות... מובן, כי הבדל כזה קיים,
 יכול להתקיים, גם במסגרת הסוציאליזם. תיתכן דיקטאטורה ביורוקרטית-
 כרתית של סטאלין-בריה — אבל גם שלטון פארלאמנטארי והפרדת-
 היות בנוסח ג'ון לוק על הקרקע האיתנה של בעלות ציבורית על אמצעי-
 יצור ודיקטאט דומיננטי של המעמדות העובדים, שחיסלו את שלטון ההון
 ביורוקראטיה (כך, פחות או יותר, אני מבין את ה"אביב הפראגאטי"). דווקא
 קודה זו היינו מצפים להרחבה תיאורטית — ברוח דבריה של המחברת
 טע על רוזה לוקסמבורג, הוא הדין בשאלת המועצות בכלל, שנהפכו יותר
 יותר, במרוצת הזמן, למעין פטיש רומאנטי — וכך גם הלך והיטשטש יותר
 יותר ההבדל בין הסובייט העליון לבין פארלאמנט אפשרי. נוסף לכך, הרי
 נטר להגיע לפארלאמנט סוציאליסטי, תוך הדיפה אלימה של אלימות הימין;
 נטר להגיע לרוב אנטי-סוציאליסטי, או פורש, במועצות.

הדמוקראטיה וה"מעבר השליו"

בשאלת-המפתח של המעבר השליו אל הסוציאליזם אומרת המחברת בצדק, כי בצ"לה, וגם בהונגריה של 1919, כונן רוב דמוקראטי סוציאליסטי קומוניסטי, שלא נזקק לפגיעה ברצון רוב הבוחרים, והופל ע"י הריאקציה האלימה. היא ניצבת, איפוא, על בסיס ההכרעה הדמוקראטית של הרוב למע הסוציאליזם, או על בסיס אפשרות כזאת — וכאן האפשרות לדיאלוג סוציאליסטי (או סוציאל-דמוקראטי) -קומוניסטי פורה. (הדבר חשוב בייחח בארצות — והן רבות — שיש בהן אגף קומוניסטי חזק ואגף סוציאליסטי, א סוציאל-דמוקראטי חזק בתנועת-הפועלים המסורתית). אבל, לדעתי, יש כאן מצד אחד, פחות מדי ביקורת עקרונית על הבולשביקים בסוגייה זו — ומאידך גיסא יש כאן, אולי, משהו מהזיהוי המטעה בין דמוקראטיה סוציאליסטית ובין ה"מעבר השליו" לסוציאליזם. בייחוד אחרי צ"לה בולט יותר ויותר האופי המיתולוגי של ה"מעבר השליו" לסוציאליזם, ספיח כרשציוביסט וסוציאל-דמוקראטי-ימני (הרבה יותר ימינה, למשל, מהמפלגה הסוציאליסטית של צ"לה). צר היה לי לקרוא לא פעם ב'קול העם', כי השמאלנים אשמים במפולת בצ"לה, כאשר ברור לכול, כי אי-אפשר היה להיות יותר מתון וזהו מאיינדה — ובמקום לראות את חולשתו בטיפול בקצינים פאשיסטיים ובקשור של ה-סי.אי.איי, טוענים שהיה צריך למתן עוד יותר את הרפורמות... מכל מקום, גם אם נהיה שלווים מאד, ההון הגדול והריאקציה לא יהיו שותפים לשלוותנו האמיתית או המדומה, לא בצ"לה, לא כאן, ולא בהונגלולו. שוב מעמד עוד לא הסכים לנישולו בדרכי שלום — ולא יסכים לכך גם כשנפית וכיפות הסדר והשלווה על ראשינו (ומוכן שבארץ, השמאל הסוציאליסטי ממילא חלש עכשיו מכדי להרגיז מישוהו ברצינות). בין כך ובין כך, אנ מתכוונת א. וילנסקה, כי בניגוד לעמדת הבולשביקים ייתכן בהחלט כינון רוב סוציאליסטי עקבי בפרלאמנט — הרי היא צודקת לחלוטין. אולם אף יסתמך מישוהו על הדברים בזכות הניסיון הדמוקראטי-סוציאליסטי בצ"ל ובהונגריה של 1919 לשם הוכחת השלווה שב"מעבר השליו" — הרי "שלווה" זו נסתיימה במרחץ-דמים כולל מטעם הריאקציה הפאשיסטית. נראה, כי אף המעבר השליו אל הסוציאליזם אפשר, אמנם, לפתוח בבחירות דמוקראטיות, אך שלווה זו טעונה ביצור, שליו לא פחות, ע"י החלפה שלווה, פחות או יותר, בלי התרגשות, של כל מנגנון השלטון: הצבא, המשטרה, הפקידות הגבוהה, וכו'. אבל, למען האמת, דילמה זו איננה מפרידה כיום בין סוציאל-דמוקראטיה לקומוניזם דווקא, כי חלק ניכר של המפלגות הקומוניסטיות רחוק כיום מעמדות לנין ורחה לוקסמבורג בדבר היחס למנגנון המדינה.

פגמי מיבנה

ספרה של א. וילנסקה מעלה, איפוא, בעיות מעניינות ונכבדות מתחת

הלכה והמעשה הסוציאליסטיים. אבל הוא סובל מפגמים שונים של מיבנה יסודי, שבהלקם נובעים, אולי, מהפיכת תיזת-מחקר אקדמית לספר, בלי תאמה מספקת. כך, למשל, היה מוטב להעביר חלק ניכר מפירוט תיעודי מסיכומי מיסמכים להערות נפרדות. היובש התיעודי שבספר הופך אותו עתים לקשה לקריאה, כגריסת חצץ לשיניים. לא פעם מיטשטש גם הגבול בין המינוח של התעודות המצוטטות לבין מינוחה של המחברת עצמה — אורח שאתה גם משקיף על הכנסייה וגם מצוי בתוכה ונאלץ להשתמש לשונה. כן מתגלעות כאן בעיות של עקביות בפרישת היריעה ההיסטורית. נו שומעים, למשל, על החלטתו של לנין לחתום את ה"פרק הצימרוואלדי" אירגון השמאל הסוציאליסטי; אולם לא שמענו קודם-לכן שום דבר סביר על אותו השמאל הצימרוואלדי גופא. בעיה אחרת המכבידה בעליל על מחברת היא מציאת האיזון הנכון בין תיאור ההתפתחויות ההיסטוריות עצמן (כגון מהפכת אוקטובר ומלחמת האזרחים ברוסיה) לבין תגובות אידיאולוגיות אירגוניות עליהן (כגון התהוות הקומאינטרן). אבל פגמים אלה אינם מבטלים את ענייננו בקריאת הספר ואת צדקת גישתו לסבך הבעיות של מוקראטיה, מלחמה ושלום.

שמעתי, כי פירסום הספר ע"י הוצאת "עם עובד" — תרבות וחינוך של ההסתדרות נתאפשר ע"י התערבותו האישית של המזכ"ל הקודם, י. בן-אהרון, בזכות חופש הוויכוח ומיגוון הדיעות. ראוי מעשה זה לכל שבת, מכיוון שהחזיר על כנו עיקרון צודק: ההסתדרות איננה אחוזתו הבלעדית של הרוב השליט בה. עיקרון צודק זה יוכל, אולי, במקרה שלפנינו לעודד דיאלוג פאוב הכרחי בין אנשי-שמאל הבאים מחלקים ומאגפים שונים של תנועת-העבודה, שאינם מוכנים לעמוד דום למשמע סיסמות-הימין ומאוחדים ברצונם לכונן חברה סוציאליסטית.

(*"עמדה"*, מארס 1975)

ד"ר בנימין כהן

ספר שנושאו אקטואליים מאוד

מתוך דברים במסיבה לרגל הופעת הספר "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן", שנערכה ב-19.4.1975 בבית ההסתדרות בקרית-שלום, תל-אביב

...חשוב מאוד שלא ניתן שתינטל הגדולה ההיסטורית מתנועת הפרעלים על כל אגפיה. אני מברך מעומק לב את אסתר וילנסקה, שבספרה היא ידעה — גם במרי הוויכוח, והוויכוח הוא מר — להעלות את כל חלקי תנועת

הפועלים, גם את האינטרנציונאל הסוציאליסטי, לא רק מאספקט הוויכוח גם לא רק ברגעי התמוטטותו, אלא גם בתקופת גדולתו, שהיתה — לו במקרה — גם תקופת הסער והפרץ של כלל תנועת הפועלים. וזה חשוב. הי זמנים, שפרשיות רבות שנדונו בספר זה היו — לפחות באורח שטחי — ידועות לרבים מארצנו, לפועלים משכילים, לנוער, לסטודנטים, ללובש החולצות הכחולות.

אני רוצה להזכיר למי שאולי שכח, שהיו זמנים בארצנו, כאשר ג הסוציאל-דמוקראטיה וגם הקומוניזם ניבטו אחרת מעל דפי "דבר", בהוצאות של "ספריית-פועלים" ו"הקיבוץ המאוחד". היו ימים שבהם התחרו ביניה שתי הוצאות הספרים על זכות-הבכורה מי יקדים ויוציא ראשון לשוק או כתבי מארפס או את מיבחר כתביו של לנין. וזכינו לפרדוקס, שכמעט בעת ובעונה-אחת יצאו שתי מהדורות, פחות או יותר זהות, של כתבי לנין בעברית איפה הימים הללו? כמה גדולה, כמה הרגשה של עדיפות רוחנית הוסיפו הידיעה הזאת של מקורות הסוציאליזם. בסמינרים של נוער התווכחו בלהט על סוציאליזם אוטופי וסוציאליזם מדעי, על ערך עודף ויחסי-ייצור, על רפורמיזם ומהפכנות, על לנין ורוזה לוכסמבורג. מן האוצר האידיאלי הזה של תנועת הפועלים שאבנו את הכרת יתרוננו על פני בני-גילנו בבית-הספר ברחוב, בתנועות אחרות. הרצאות בתולדות הסוציאליזם ניתן היה לשמוע גם בחוגי-לימוד מטעם המרכז לתרבות של ההסתדרות במושבות, באסיפות בערים, בשיחות-קיבוץ. על כל זה הושלך בימינו הס. קם דור אשר רואה את תנועת הפועלים כסרח-עודף של איוה שהוא מנגנון ממלכתי, כציבור ממושמע חסר אידיאה, הנשלט בידי עסקנים, בוסים. הוא רואה אותה ללא גדולתה. ואז, כאשר הוא רואה את תנועת הפועלים ללא עברה, הוא אינו מייחס לה כל עתיד.

אני רואה, איפוא, כזכותה הגדולה של אסתר וילנסקה, שהיא החזירה לנו, למדפינו, לנוער שלנו, לסטודנטים, לפועלים משכילים, ספר אשר חסרונו הורגש מאוד, ספר אשר נושאו הם אקטואליים עד למאד, אף-על-פי שהם היסטוריים מאוד. אף בעייה אחת מאותן הבעיות אשר העסיקו את תנועת הפועלים לפני 60—70 או 80 שנה, טרם ירדה מסדר-יומנו. רבות מהן אף החריפו. ההתמודדות איתן בתנאי ימינו היא לעתים עוד יותר קשה. אי-פה אי-שם יש ומתחיל לכרסם הספק: כמה אנחנו, כולנו יחד, בסך-הכל? מה תועלת בעוד כרוז, עוד אסיפה, עוד הפגנה? — כדי לגבור על התגמדות זאת של ערך עצמנו, כדי להעריך נכונה את עבודת הנמלים היומיומית שלנו — חובה לגייס כל קורטוב של תודעה ולשוות לנגד עינינו תמיד את היותנו חלק מתנועה היסטורית גדולה — הגדולה והחשובה שבתנועות חברתיות שידעה האנושות.

ספר חשוב

(מתוך דברים במסיבה לציון הופעת הספר "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן" שנערכה בבית ההסתדרות בקרית-שלום ב-19.4.1974)

...הרשונא לי לפתוח את דברי בנימה אישית. קראתי את הספר ועיינתי בו מתוך התרגשות מסוימת וזכרונות העבר. אולי את זוכרת, חברה אסתר, את פגישתנו הראשונה לפני 34 שנים כאשר היינו סטודנטים באוניברסיטה העברית. נפגשנו אז בחוג לסוציאליזם ואני זוכר את הרצאתך המצויינת במסגרת החוג על תורת המשברים אצל מארכס. ואני עד היום אסיר תודה לך על שלמדתי ממך הרבה מאוד דברים על הכלכלה, דבר שנתן לי אחר-כך את ההחלטה להמשיך ולהעמיק את ידיעותי בתחום זה. באותו חוג הרציתי גם אנוכי על נושא פחות מעמיק — על מדיניות החוץ הבריטית של אותה תקופה.

במרוצת הזמן לא היינו תמיד באותו מחנה, לא היינו תמיד בעלי דעות זהות, אבל בשנים האחרונות שוב נמצאנו באותה מחיצה, אם זה בוועד הישראלי למען וייטנאם, שגם חברנו בנימין כהן נטל בו חלק פעיל ביותר, ואם אח"כ בתנועה לשלום ולבטחון.

יש לי, איפוא, נימה אישית בגישתי לספרה של אסתר, שהוא באמת ספר חשוב, ספר הראוי מאוד להערכה ולשבח, גם אם מישו לא יסכים לכל הפרטים ולכל ההשקפות הכלולות בו. לדעתי, זהו ספר עממי, במובן הטוב של המלה, ספר שלדעתי הוא היחיד אשר נכתב בעברית על הבעייה, אם נוציא מכלל חשבון את התרגום לעברית של ספרו של קול, שניגש לבעייה מנקודת-ראות אחרת.

ראובן מושקוביץ

ללמוד ולא לשכוח

(עם הופעת ספרה של א. וילנסקה "האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן", בהוצאת "עם עובד" — תרבות וחינוך, תשל"ד)

בבצורת שפקדה את הספרות הסוציאליסטית בשנים האחרונות בא ספרה של א. וילנסקה על האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן כגשם מרענן. זאת לא משום חידושים מרעישים שיש בו, אלא משום ההודמנות

הניתנת לכל קורא, שיש לו ענין בעבר, במעשה ובהלכה הסוציאליסטית, לקרוא הרצאה, מתועדת היטב וללא יומרנות מתחכמת, על חזונה, מאבקה ושברונה של תנועה, אשר נטלה על עצמה את המשימה להיות נושאת דגל לשליחות היסטורית של מעמד, אשר האמינה, כי הוא — מעמד הפועלים — יבשר לעולם קץ השיעבוד, ניצול האדם בידי האדם וישים קץ למלחמות מיחסים לשר החוץ השנון והמושחת, טאלייראן, את האימרה, שלפיה האצולה הצרפתית לא למדה דבר ולא שכחה דבר. השאלה הנוקבת המתעוררת עם קריאת ספרה של א. וילנסקה היא: האם החוגים הסוציאליסטיים והפרוגרסיביים — האמורים להיות סמל של רעננות מחשבתית — אינם נגרעים באותו החטא? האם מאה שנות נסיון, מאבק, כשלון — ורק פה ושם הישגים — של רעיון האינטרנאציונאל, מהווים נר לרגלי אותם החוגים האמורים להיות ממשיכי דרכו? מבלי לנסות להשיב על השאלה, מן הראוי לציין, שספרה של א. וילנסקה מהווה הזדמנות מצויינת לכל מי שדורעין הסוציאליסטי יקר לו, או מעורר אצלו ענין, לקבל תמונה בהירה ומתומצתת יפה על הבעיות הגדולות אשר ליוו (ועדיין נראה שמלוות) את התנועה הסוציאליסטית במאה השנים האחרונות בקירוב. הקבוצות הסוציאליסטיות השונות, המחופרות היטב בתל החפרפרות של הדוקטרינות השונות, היו מיטיבות לעשות, אילו היו עוזבות מעת לעת את מחילותיהן ופותחות במשותף ברב-שיח נוקב וענייני על סמך העובדות המובאות בספר, ושלגבי רבות מהן מאה שנות נסיון היו אבן-בוחן מצויינת לזכות או לחובה. לגבי מי שהיה קשור לתנועה הסוציאליסטית מהווה הקריאה בספר גם חוויה רגשית.

רשימת הנושאים אשר כה הסעירו את העולם הסוציאליסטי, אינה יכולה שלא להרטיט את לבו של כל מי שהיה מעורב במאבקים ובוויכוחים השונים, ואין זה משנה אם הנושאים רלבנטיים לגבי המאבקים בימינו (למשל, ענין השביתה הכללית של פועלי העולם למקרה שהמלחמה אמנם תוצת). ברם, אם הזכרנו את ענין הרלוונטיות, הרי שלגבי התנועה הסוציאליסטית הישראלית פרק כמו האינטרנאציונאל והמלחמה הוא רלוונטי, ללא-ספק. חשוב היה מאוד לבדוק, בצורה עניינית ונוקבת, אם בשאלת המלחמה חזרנו בישראל על השגיאות שנעשו באירופה. האם גם לא קרה לנו, שתנועת שלום חשובה ופעילה, כמו התנועה לשלום ולבטחון, נשתתקה כליל דווקא בשעה שפרצה המלחמה, שמפניה כה הירבתה התנועה להזהיר?

פרק חשוב אחר אשר ראוי בהחלט לדיון מעמיק ופתוח הוא הפרק הדן בביקורת המהפכה הבולשביקית בתפיסתם של קאוטסקי ורוזה לופסמבורג. במיוחד מאלף הוא מאמרה של רוזה לופסמבורג, הכולל בעצם הזהרה סמוך מאוד לפרוץ המהפכה, מפני הסתאבות הדמוקראטיה במשטר הדיקטאטורה של הפרולטאריאט. האם כל סוציאליסט בישראל יכול לומר עם היד על הלב,

שהוא עשה חשבון נפש נוקב בענין הנ"ל ושעל סמך הנסיון המר סולקה
הדוקטרינריות העקרה לטובת תפיסה ראציונאלית, המסתמכת על הנסיון
ההיסטורי ?

לא אזכיר את כל מעלותיו הנוספות של הספר, כי קצר המצע, ברם,
מן הראוי אולי לציין — לפי עניות דעתי — כמה וכמה ליקויים: ראשית,
התחלת הספר נראית לי יבשנית, דיאקטית ואקדמית מדי. אמנם המטרה
היתה לכתוב ספר מדעי, אבל בנושא הטעון מידה כה רבה של מעורבות
רגשית ייתכן והיה מקום לתיאורים שיש בהם קצת יותר לחלוחית שנית,
ניכר שהספר נכתב על-ידי מי ששוחה בחומר ומובן מאוד למי שקרוב לנושא.
מן הראוי היה להביא בחשבון, שבינתיים קם "דור שלא ידע את יוסף"
ושבשבילו הנושאים, המונחים, הבעיות השנויות במחלוקת אינן כה מובנות
מאליהן, והם דורשים הארה והבהרה. המחברת גם סותמת לעתים ואינה
מפרשת עניינים חשובים מאוד לגבי הבנתו של נושא. כך למשל, כשהמדובר
על התהוות הקומאינטרן מובאת ציטטה המסבירה, שהצורך להקימו נבע,
בין שאר הסיבות, מהסתאבותה ורקבונה של הקבוצה הצימרוואלדית. ייתכן
והיה מקום להקשות או לבדוק, האמנם ? או שמא כאן אחד הגילויים של
כיתתיות, אשר היתה כה גורלית ותרמה תרומתה לאי-היכולת להקים סכר
מאוחד כנגד הפאשיזם באיטליה ובגרמניה ? ברם, אין אלה אלא ליקויים
משניים וטוב היתה עושה כל קבוצה סוציאליסטית בישראל אם היתה מתפנה
לדיון מעמיק בנושאים החשובים, המועלים בספר על-ידי המחברת. והיה
עוד יותר טוב אילו קמה יחזמה להקמת בטאון עיוני מתקדם — דוגמת ה"ניד"
אוטלוק" — שישמש במה לדיון פתוח ונוקב בכל הבעיות הכלולות בספר
ושבחלקן הגדול אקטואליות בעצם הימים האלה.

(ה"דים", אוגוסט 1974, "טורי שמאל", ספטמבר 1974)

אלכס מסיס

פילוגים בראשית המאה — מסקנות לסופה

אסתר וילנסקה והוצאת "עם עובד" מציעים לנו לקרוא ספר חדש בשם
"האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן". מי שקורא בספר זה
נתפס בעל כורחו לתאור מרתק, למרות היותו מדעי בצורת כתיבתו וניתוחו,

על תולדות הפילוג בתנועת הפועלים הבינלאומית; כלומר: על האינטרנציה-נאל השני (1889—1914) ופילוגו לאינטרנציונאל הקומוניסטי ויריבו הסוציאליסטי בשנים הראשונות שאחרי מלחמת העולם הראשונה.

אפשר לקרוא את הספר בשתי דרכי-קריאה, שכל אחד מהן לגיטימית ומעניינת בפני עצמה. הדרך הראשונה היא לקרוא בחיבור מדעי העוסק בתקופה מסוימת בהיסטוריה של המאה הנוכחית. הדרך השניה היא לקרוא את התיאור ההיסטורי כשעין אחת מסתכלת לעבר ואילו השניה צופה לימינו אלה.

המחברת עצמה, חברת כנסת מטעם מק"י (כשעוד היתה מפלגה קומוניסטית) בשלש תקופות כהונה של הכנסת, חברת הוועד הפועל של ההסתדרות עד לוועידה ה-12 (1973) ומראשי אק"י (אופוזיציה קומוניסטית ישראלית) — פותחת את ספרה, כשהיא מציגה במבוא את שאלות-העיון, סביבן התנהל הוויכוח באינטרנציונאל השני ושעליהן התפלג בסופו של דבר האינטרנציונאל בצורה שממנה אין כבר דרך חזרה:

"האם יש להסתפק בתמורות דמוקראטיות ובתיקונים חברתיים בשיטה הקאפיטאליסטית, או חיוני לפתח את התמורות הדמוקראטיות למערכה מהפכנית למען שינוי יסודי בשלטון המדינה ובבעלות על אמצעי היצור? האם השתתפות סוציאליסטים בממשלות בורגניות תסלול את הדרך לתמורה סוציאליסטית, או האם לשם מטרה זו חיונית חזית פועלים לוחמת לכיבוש השלטון המדיני? האם אפשר להסתפק בשיפור תנאי החיים של העמים המשועבדים בתחומי השלטון הזר, או חיוני וצודק הוא להכיר בזכותם של העמים המשועבדים להגדרה עצמית?"

מה נשתנה? ששים שנה לאחר שהאינטרנציונאל השני סיים פעולתו (1914) נשארו שאלות אלה, עליו התפלג, אקטואליות כשהיו — בעולם כולו ובישראל בפרט. בשנת 1974, באותו מועד בו הופיע ספרה וחיבורה של אסתר וילנסקה, שואלים אזרחים בעלי הכרה סוציאליסטית והשקפת עולם מדעית-היסטורית את אותן השאלות: "האם אפשר לפעול במסגרת השיטה (הפרלמנטארית) לשינוי ראדיקאלי במשטר הישראלי? האם דרושה חזית דמוקראטית רחבה, או שהמאבק צריך להתנהל במסגרות מעמדיות מונוליטיות שהמאחד אותן היא השקפת עולם זהה ואחידה? האם אפשר להמשיך במאבק דמוקראטי לשיפור תנאי חייהם של התושבים בשטחים הכבושים?"

...אחרי צילי ופורטוגל הופכים פרקי גרמניה (1918) והונגריה (1919) בספרה של אסתר וילנסקה לפרקים היסטוריים אקטואליים וחשובים מאין כמוהם. נאמנה לשיטתה המדעית המדויקת, אין וילנסקה נזקקת להשוואות והפלגות של השוואות להווה, ובצדק. הקורא, וקוראי החיבור "האינטרנציונאל

הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן" הם כולם, בוודאי, יודעי היסטוריה ובעלי כושר חשיבה עצמאית ומסוגלים להשוותה בפרקיה השונים — כל קורא יכול בעצמו להגיע למסקנות על הסיבות לכשלון בצ"לי ועל הסכנות הרובצות לפתחו של שיתוף הפעולה בפורטוגאל.

...הוצאת "עם עובד" התחרטה במחצית הדרך ורצתה לעכב את הוצאתו לאור של הספר. היה זה מזכיר ההסתדרות היוצא, יצחק בן-אהרון, שהתמנה לבורר בין הטוענים לפסילת הספר לבין אלה שרצו לכבד את ההסכם להוצאתו לאור ופסק כי על "עם עובד" להוציא את הספר לאור ולכבד את ההסכם. לא היה זה שוב מקרה-סתם שבן-אהרון החליט מה שהחליט. זמן קצר אחרי שהתבקש לפסוק בשאלה, היה הוא עצמו עלול להיות במצב שהוצאה הסתדרותית תית זו או ציבורית-אחרת, תחליט שלא להוציא לאור את "ספרו" שלו: ממנו עצמו נמנע להופיע בפני ועידת ההסתדרות ולמסור דין-חשבון על פעולותיו. בן-אהרון פסק באופן דמוקראטי כדי להבטיח את זכות הדיבור שלו. זו אולי המסקנה החשובה ביותר מספרה של וילנסקה, מהמאורעות ההיסטוריים בהם הוא עוסק ומן הדרך בה יצא לאור: רק שיתוף-פעולה דמוקראטי בין אזרחים בעלי הכרה, בעלי השקפת-עולם שונה, אך עם מטרות משותפות — ואפילו אם הן חלקיות ובלבד שלא תהיינה מנוגדות — יכול להיות האור ההולך לפני המחנה, ובמקרה של מדינת ישראל: המגדלור המורה את הדרך לכל בעלי הרצון הטוב.

ספרה של וילנסקה צריך להיות אחד הספרים שכל מי הרואה את עצמו כחלק ממחנה השלום, הדמוקראטיה והצדק הסוציאלי צריך להתפנות ולקראו, כדי שידע את שעליו לדעת בכל הנוגע לעבר ולהסיק בעצמו את המסקנות ביחס להווה וביחס לעתיד.

(מתוך מאמר ב"טורי שמאל", אוגוסט 1974)

אברהם וולפנון

ציונות וקומוניזם בראי המחקר

אסתר וילנסקה: השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים
(ער מותו של לנין, 1924), הוצאת "הדים" תשל"ז—1977 תל-אביב

אסתר וילנסקה ז"ל נפטרה באורח פתאומי בשנת 1975, אולם דמותה הלוחמת בפוליטיקה הישראלית, במחנה הקומוניסטי הישראלי, בכנסת ובתנועות-הפועלים — לא ניטשטשה. פחות ידועה ופחות זכורה דמותה של אסתר

וילנסקה הסטודנטית, החוקרת, ובשנות-חייה האחרונות גם הכותבת, מחברת ומפרסמת מחקרים וסיכומים במדעי-החברה ובהיסטוריה מודרנית רגישותה הסוציאלית והשקפת-עולמה הסוציאליסטית נרתמו לשירות המחקר ההיסטורי, וכך הוציאה לאור חיבורים על מרידות-האיכרים בגרמניה בימי-הביניים, על האינטרנציונאל הסוציאליסטי (בהוצאת "עם-עובד"), וב-1977 פורסם חיבורה על השאלה הלאומית בקומוניזם הסובייטי.

אסתר וילנסקה אהדה את ברית-המועצות, וראתה בה הגשמה של החזון הקומוניסטי. אף-על-פי-כן, אין היא נרתעת מלמתוח ביקורת על אבחנה לקויה, שגרמה ליחס לא-נאות, של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית (הבול-שביקים) כלפי התנועה הציונית. מאלפים דבריה של וילנסקה בסוגיה זו (פרי מחקרה שנסתיים בשנת 1975, כשלושה חדשים לפני מותה): "על-יסוד הערכה היסטורית ניתן כעת לציין, כי המדיניות של המפלגה הבולשביקית לא הבחינה בין עצם השאיפה לחיים לאומיים עצמאיים של היהודים לבין הקו המדיני של הנהגת התנועה הציונית ביחס למעצמות האימפריאליסטיות, שגם בו חלו תמורות במהלך ההתפתחות". (ע' 56).

במלים אחרות, התנועה הציונית חיפשה ומצאה דרכי-הגשמה באמצעות המעצמה המנדטורית, בריטניה, אשר שלטה בא"י. לא היתה דרך אחרת להגשמת ציונות — ואין זו סיבה מספקת "להאשים" את ההנהגה הציונית ברצון לתמוך באימפריאליזם (כשם שמאבקה של ברית-המועצות במלחמת-העולם-השנייה, לצידן של בריטניה וארה"ב, לא הפך את בריה"מ לדוגלת ביוזמה פרטית ובקפיטליזם).

רק כאשר הודהו (זמנית) האינטרסים של בריה"מ במזרח-התיכון ושל הציונות, באה הופעת גרומיקו באו"ם ב-1947, שלושים שנה לאחר הצהרת-בלפור, "בעד זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי והעם הערבי בארץ-ישראל".

הספר כולו מאיר, מבהיר ומנתח את יסודותיה של העמדה הסובייטית כלפי הציונות (וכלפי הלאומיות היהודית בכללותה) — ביריעה היסטורית רחבה, ובהדגשת העובדות ההיסטוריות והמחלוקות האידיאולוגיות גם יחד. הספר מצומצם בהיקפו (72 עמודים), בהיר בסגנונו, וחשוב להבנת מערכת-היחסים בין ברית-המועצות והתנועה הציונית מראשיתה ועד היום.

("דבר", 17 ביולי 1977)

כתבי אסתר וילנסקה

אסתר וילנסקה : ערכים ומערכות — מיבחר כתבים, דברים והצעות חוקי עבודה
בכנסת, ליקט וערך צבי ברייטשטיין, הוצאת "הדפים", תל-אביב, 1977, 499 ע'

לעזבונה הספרותי-עיוני של אסתר וילנסקה ז"ל, שנפטרה בלא-עת
בנובמבר 1975, נוסף זה לא כבר ספר מקיף ובר-משקל, שעניינו מתמצה בשמו.
מלבד עבודותיה המחקריות המיוחדות, שראו אור עוד בשנות חייה ("התקו"
ממות האזכרים הגדולה בגרמניה, חלוץ המהפכות החברתיות הגדולות", שראה
אור ב-1970; "האינטרנציונאל השני והתהוות הקומאינטרן", הוצאת "עם
עובד" 1974), מכיל הספר אשר לפנינו שני סוגי כתבים: בעיות עיוניות
(ע"ע 17—152) — קשת רחבה למדי של נושאים מתחומי ההגות וההלכה
הסוציאליסטית המהפכנית; ודברים בבעיות המדיניות השוטפת, מכבשון
המאבקים הרעיוניים-פוליטיים על מדינת ישראל בהתהוותה, בהתפתחותה,
בהגנת שלומה ובטחונה וביחסיה עם העולם שמחוצה לה, מקרוב ומרחוק.
כן כונסו בספר דבריה של א.ו. במערכות ענייני העמלים ואחדותם במאבקהם,
להגנת החירויות הדמוקרטיות, לשוויון זכויות האשה בחברה, רשמי ביקור
בברית-המועצות ויותר מתריסר הצעות חוקי-עבודה שהציעה בהיותה חברת
הכנסת השניה (1951—1955) והחמישית (1961—1965).

רשימה ביוגרפית לאקונית שבתחילת הספר משקפת את הדרך הארוכה
ורבת התחתכים והנפתולים שהספיקה אשה דגולה זו לעבור בחייה, שנקטעו
בעיצומם. מאז היותה מדריכה בת 16—18 בקן השומר-הצעיר בוילנה
(1934—1936) ועלייתה לארץ-ישראל ב-1938 כסטודנטית האוניברסיטה
העברית בירושלים (ששם "נתפסה" ב-1940 ל"מפלגה הקומוניסטית הפלש-
תינאית") ועד מותה, השתזרו ללא-הרף כשרונותיה האינטלקטואליים ויכולתה
הרב-גונית, תוך מילוי תפקידים מרכזיים רבי-אחריות, שהוטלו עליה בהתמדה
מאז 1943 ואילך : עורכת שבועון מפלגתה "קול העם" (מפברואר '47 עתון
יומי), פירסומים וקבצים למיניהם, ביניהם קבצים לציון מאה שנה להולדתו

של לגין ו-150 שנה להולדתו של אנגלס; מאז 1944 חברת הלשכה הפוליטית של המפלגה הקומוניסטית בארץ ומאז פילוגה של זו לרק"ח ומק"י ב-1965 ועד 1973 כחברה בהנהגת מק"י; בשנים שבפרוס המדינה חברה באסיפת-הנבחרים (הגוף הנבחר שייצג את היישוב היהודי בארץ בימי שלטון המאנדאט הבריטי), זמן מה חברת מועצת עיריית תל-אביב, אחרי-כן חברת הכנסת כנ"ל; עשרים וחמש שנים (1949—1973) חברת הוועה"פ של ההסתדרות; שליחויות לברית-המועצות בראש משלחת נשים ראשונה מישראל (1954), במשלחת מק"י להתייעצות הבינלאומית של 81 המפלגות הקומוניסטיות במוסקבה ב-1960 ועם משלחת הנשים מישראל בוועידת הנשים העולמית, שנערכה במוסקבה ב-1963; מאז 1965 כחברת הנשיאות של ועד-השלום הישראלי ומועצת-השלום העולמית השתתפה בכנסים הבינלאומיים של תנועת השלום העולמית, פעלה בתנועה לשלום ולבטחון בארץ (1970—1973) כחברת מזכירותה ועורכת בטאונה; כאשר העמיק הקרע הרעיוני-פוליטי גם במק"י (לאחר התפלגותה מרק"ח) ובהקמת מק"י (אופוזיציה קומוניסטית ישראלית) אמרו אסתר וקבוצת שותפים לדעה לראות עוגן-הצלה לערכים הרעיוניים להם שמרו אמונים, היתה לעורכת ירחונים "הדים".

כתביה של א. ו. מעידים על צמיחה רוחנית מתמדת, שהיא מצד אחד פרי צמידותה לאיש-העבודה ולכלל יוצרי הנכסים החומריים והרוחניים שבישראל, ומאידך גיסא פרי כשרונותיה האינטלקטואליים כחוקרת, כמבहירה וכמנסחת כל תחום בו פעלה במרוצת השנים, מצויים בו עקבותיה הרעיוניים-פובליציסטיים בקובץ שלפנינו. זוהי תרומה מקורית נכבדה בסוגיות עיוניות שחיוניות לא פגה.

בין הבעיות העיוניות הנדונות בספר יצויין במיוחד הפרק הנרחב "השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים, עד מותו של לגין, 1924" (ע' 27—69. בספר). לפי הערת עורך הקובץ — צבי ברייטשטיין, שותפה של אסתר וילנסקה לחיים ולדרך — חיבור זה הגהו האחרון ששקדה עליו, במסגרת עבודות-המחקר שלה בחוג להיסטוריה במכון למדעי הרוח של האוניברסיטה העברית בירושלים, והוא בבחינת תמצית של ספר מקיף יותר, שהיה בדעתה לכתוב על נושא זה, בהסתמך על חומר רב שאספה לשם כך ואשר התקף הלב, בו נפגעה, שם אותו לאל.

המיוחד את א. ו. מבין קומוניסטים יהודים רבים בארצות תבל שונות, שנתאכזבו במידה זו או אחרת מתוצאות מהפיכת אוקטובר, הריהו בכך, שגם בהגיעה לעמדה פוליטית השומרת לעצמה חופש שיפוט לגבי מהלכי מדיניותם של בריה"מ ושל המחנה הקומוניסטי העולמי, מעולם לא הצטרפה לאלה שגישתם הביקורתית לפראקטיקה המהפכנית שבעולם מביאתם לשפיכת הילד

עם המים. ואכן עיקר חשיבות עבודתה היא בכך, שאת הוויכוח עם המפלגה הקומוניסטית של בריה"מ (ועם כלל המחנה הקומוניסטי ההולך תחת דגלה בעולם כולו) בנוגע לעמדתם בשאלת העם היהודי ותנועתו הלאומית, הציונות, מנהלת א.ו. לא מעמדה נוגדת ושוללת עקרונית את עמדתה העיונית והמעשית של התנועה הקומוניסטית בשאלה הלאומית, אלא דווקא כהתמודדות עיונית ופוליטית על בסיס עמדתה העקרונית של זו (של התנועה הקומוניסטית). על יסוד סקירה היסטורית מבוססת היטב מוכיחה א.ו., כי שורש גישתה המוטעית של המפלגה הבולשביסטית ושל המדיניות הסובייטית כלפי הלאומיות היהודית והתנועה הציונית, היה ונשאר בכך "כי המדיניות של המפלגה הבולשביסטית לא הבחינה בין עצם השאיפה לחיים לאומיים עצמאיים של היהודים, לבין הקו המדיני של הנהגת התנועה הציונית ביחס למעצמות האימפריאליסטיות, שגם בו חלו תמורות במהלך ההתפתחות" — — — "הבולשביקים לא הבחינו בקשר-הגומלין שבין הרדיפות נגד היהודים במקומות מגוריהם לבין חיוק הויקה של חלקים מהם לארץ-ישראל. הם פסלו זיקה זו בגלל האינטרס של האימפריאליזם להשתמש בה למטרתו ובגלל שיתוף-הפעולה של המדיניות הציונית עם השלטון האימפריאליסטי" (ע' 116).

חומר עובדתי ואנאליטי רב, המובא ע"י א.ו. מלמד, כי בנוגע לעם היהודי היתה בעמדת הבולשביקים משום סטייה ממדיניותם הם עצמם בשאלה יסודית חשובה זו. רק ב-1947 — עשרות שנים מאז החלה בניית הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל על יסוד הכרה בינלאומית של העולם המדיני דאז — כאשר האינטרסים של בריה"מ במזרח-התיכון ושל המאבק על העצמאות היהודית המדינית בארץ-ישראל עלו בשעה מסוימת בקנה אחד, באה הופעתו ההיסטורית של גרומיקו באו"ם, שהכיר בקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין מולדתו העתיקה ארץ-ישראל וצידד בהתרת הסבך הארצי-ישראלי בדרך מימוש זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי ושל העם הערבי נמולדת המשותפת לשניהם.

על רקע היסטורי נרחב ועתיר עובדות פוליטיות ומחלוקות אידיאולוגיות, תורם הפרק האמור תרומה חשובה להבנת מערכת היחסים שבין בריה"מ והמחנה הקומוניסטי השותף לעמדתה, לבין התנועה הציונית ומדינת ישראל עד היום הזה. חבל שבפרק חשוב זה חסרות הדגמות קונקרטיות העשויות להוכיח, כי מלבד השפעתה של המדיניות הישראלית (שמאז מלחמת קוריאה הצטרפה למחנה האנטיקומוניסטי שבזירה הגלובאלית) משפיע כפעם בפעם על עמדתן של בריה"מ ובעלות-בריתה לגבי מדינת ישראל, בין היתר, גם משפט קדום, ששורשים עמוקים לו כנראה בעבר, בתקופה שבריה"מ ואתה העולם הקומוניסטי, כחלקים ניכרים של תנועת-הפועלים הרפורמיסטית, טרם הכירו בצדקת שאיפתה של התנועה הלאומית היהודית, הציונות, שזה קרוב למאה שנה מאז החלה לחתור לעצמאות לאומית ולריבונות מדינית של העם

היהודי במולדתו ההיסטורית. הפיפות משנתה של א.ו. בנקודה זו מובנות על רקע העובדה, שהיא עצמה השתחררה מן הגישה הקומוניסטית המצויה לשאלת העם היהודי והציגה רק ב-10—15 השנים האחרונות של חייה ולעמדה יסודית, שלמה ועקבית, בכל הנוגע לעם היהודי ולעתידו במדינתו הלאומית ומחוצה לה, לא הספיקה להגיע. מבחינה זו עיקר החשיבות שבכתב ביה — בהצביעם על כיוון ההתפתחות הרעיונית כתוצאה מזיקה נאמנה למאוי העם וצמידות למאבקים הקונקרטיים על השלום, על ענייני העמלים ועל יסודות דמוקראטיה של המדינה, תוך נאמנות לערכי הסולידאריות הבינלאומית והאינטרנציונאליזם, אך בלי לגלוש לניהיליזם רעיוני נוכח סיכסוך לאומי חריף, מורכב ומסובך.

להנצחת זכותה של אסתר וילנסקה כהוגת דעות, כאיש-העט וכפאראלא-מנטארית מובהקת, לא יכלה להימצא דרך הולמת יותר מאשר כינוס מרשים זה של כתביה ודבריה. 21 התצלומים הארצישראליים אשר בספר, אף הם חלק בלתי-נפרד מכלל גוף ההיסטוריה הפוליטית המפותלת של ארץ זו.

שער-העמקים

(“על המשמר”, 20 בדצמבר 1978)

ערכים ומערכות

לרגל יום-השנה השני לפטירתה של עסקנית הפועלים הדגולה אסתר וילנסקה ראה אור ב-1977 ספר חשוב, "ערכים ומערכות", שכלולים בו מסות תיאורטיות ופובליציסטיות, נאומים שנשאה בכנסת, בוועד הפועל של ההסתדרות ובאסיפות שונות, וכן כמה וכמה הצעות-חוק שהגישה בכנסת, שרובן נסבות על זכויות העמלים.

הספר מחולק לפרקים האלה: בעיות עיון; על משמר השלום, הבטחון ועצמאות ישראל; במאבק למען האינטרסים של העמלים; למען אחדות-פעולה; עם הפועלים במאבקהם; למען ההגנה על החירויות הדמוקרטיות; למען שוויון זכויות האשה בחברה; רשמים מביקור בברית-המועצות; הצעות חוקי-עבודה שהוגשו בכנסת.

דווקא בעת הזאת, עת של מבוכה וחוסר אוריינטציה, של נפילת ממשלת-המערך ועלייתם לשלטון של כוחות ימניים-קיצוניים, קלריקאליים ומיליטאריסטיים, יש בו, בספר "ערכים ומערכות", על 500 עמודיו, משום תרומה נכבדה להבהרתן של כמה וכמה בעיות, שעורפלו, טושטשו וסולפו במרוצת השנים.

מדיניות "ממשלת הפועלים" הקודמת, שנגדה את טובת העמלים, איפשרה לכוחות הימין לצייר תמונה מסולפת כאילו כאלה הם פני הסוציאליזם. בעזרת סילופים ועיוותים ערכו מסע הסתה ארסי נגד רעיונות הסוציאליזם, נגד השמאל ונגד הכוחות הדמוקרטיים והמתקדמים.

כזה היה גם יחסם כלפי כוחות השלום בישראל. כוחות הימין ניצלו את מדיניות המלחמה של הממשלה הקודמת כדי "להוכיח", כי אפילו "ממשלת הפועלים" בהשתתפות מפ"ם לא כוננה את השלום, וזאת כביכול משום שמנהיגי ערב אינם מעוניינים בשלום, וכביכול משום שהעולם, ובראש ובראשונה המחנה הסוציאליסטי והעולם השלישי, מתנגדים ליהודים ולמדינת ישראל.

ספרה של אסתר וילנסקה הוא כמשב-רוח רענן באווירה הדחוסה שאנו חיים בה כעת. המסה הראשונה שבספר מיוחדת ליום-השנה המאה לייסוד האינטרנציונאל הראשון. אופייני מאוד הוא לאסתר וילנסקה שאין היא אומרת

די במחקרה היסודי להוכיח עד כמה חשוב הסוציאליזם לאנושות, אלא מחילה את הלקח גם על מדינת ישראל: "הקפיטאליזם בישראל אינו מסוגל לפתור את שאלות היסוד החברתיות, כגון הבטחת עבודה לכול, פיתוחם הבלתי-מופרע והשיטתי של כוחות הייצור והעלאת רמת מחייתו של כל העם העובד". כשקוראים את הדברים האלה בימים אלה, ימים של משבר כלכלי חמור, ימים שבהם מנמיכים את רמת מחייתם של הפועלים ובו בזמן מעודדים את ההתעשרות הבלתי-מרוסנת — בימים כאלה משמשים דברי אסתר וילנסקה תמרור המאיר את דרכנו, תמרור בעל אקטואליות רבה ביותר.

המאמר העיוני המעמיק של א. ח. על ה"קפיטאל" של מארקס, המתפרסם לרגל יום-השנה המאה להופעת היצירה, קשור קשר הדוק עם הלקחים שמצווה מעמד הפועלים הישראלי להוציא ממנה: "לימוד מעמיק של רעיונות ה"קפיטאל" בארצנו יסייע לקירוב אחדותם של עמלי ישראל, על יסוד הגנת ענייניהם המשותפים, לשלום ולסוציאליזם". הבה ואזכיר בהקשר זה, כי הכרך הראשון של "הקפיטאל" ראה אור בתרגום עברי בשנת 1947 (שנה לפני הקמת מדינת ישראל), היא השנה שבה נתקבלה באר"ם ברוב גדול ובתמיכת המחנה הסוציאליסטי אותה החלטה, שעל-פיה נועדו לקום שתי מדינות — יהודית וערבית.

את אסתר וילנסקה בפרט, ואת הקומוניסטים הישראליים בכלל, מייחדת תכונה חשובה: בניגוד לתעמולה המסולפת והזדונית הטוענת, כי רואים הם רק את רעיונות האינטרנציונאליזם הכלליים וכי זרים ואף עוינים הם למדינת ישראל, בולטת עובדה ניצחת אחת והיא כי הקומוניסטים בישראל נאבקים במסירות-נפש למען עמלי ישראל, יהודים וערבים כאחד, למען שיווי-הזכויות, נגד הכיבוש, נגד הסיפוח, וכי חרדים הם לכונו שלום בין יהודים וערבים, בין מדינת ישראל לארצות ערב.

כשקוראים בספרה של אסתר וילנסקה מרגישים, כי המחברת, בבואה לכתוב את מחקרה, לא היתה מנותקת מן המציאות שסבבה אותה, וכי ראתה בלי הרף לנגד עיניה את עמלי ישראל, יהודים כערבים, והסבירה ללא ליאות שהמאבק למען הסוציאליזם, הדמוקרטיה, השלום הוא מענייניה ההיסטוריים החיוניים של ישראל.

במסה על אודות משמעות השלום בתורתו של לנין אנו מוצאים אותה המגמה: "מדיניות ישראלית של עצמאות, של קירוב השלום בין ישראל לערב, של השתלבות בדו-קיום בשלום בין מדינות העולם — זו אחת המסקנות המתבקשות מתורתו של לנין. הדבר תואם את האינטרסים הלאומיים וההיסטוריים של עם ישראל ושל עמי ערב" — דברי אסתר וילנסקה.

בספר נכלל מחקר חשוב ומעמיק, ששמו "השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לנין)". זוהי, דרך אגב, אחת מעבודותיה האחרונות של אסתר, והיא נכתבה בחודשי חייה האחרונים. במחקר

הזה ארבעה פרקים: (א) תורת הבולשביקים בשאלה הלאומית; (ב) ההגשמה לאחר מהפכת אוקטובר; (ג) ההלכה והמעשה לגבי הבעיה היהודית; (ד) סיכום — יחס הגומלין בין היסוד הלאומי ליסוד הבין-לאומי.

המחקר הזה, בעל האקטואליות היוקדת, וכן המסה "קווים לדרך ישראל אל הסוציאליזם", טעונים בירור וציון מיוחד.

במאמר "הדי מהפכת אוקטובר בארץ-ישראל" ליקטה אסתר וילנסקה עובדות מעניינות מאוד על אודות יחסם של עמלי ארץ-ישראל כלפי מהפכת אוקטובר, וכן היא מביאה מדברי אבות הציונות הסוציאליסטית בנדון. בין השאר הכריז הסופר הנודע יוסף חיים ברנר: "במהפכת אוקטובר המנצחת גלומה התקווה לגאולת האנושות". בגליון "קונטרס" (שופרם של אחדות העבודה — פועלי ציון) משנת 1920 פורסמה פניה מרגשת של אנרי בארביס שבה קרא לסייע למהפכת אוקטובר ולהתייצב כנגד ההתערבות האימפריאליסטית בברית-המועצות.

בשנת 1921 נתפרסמה באותו "קונטרס" (שהיה אז שבועון) קריאתו של הוועד הפועל של ההסתדרות אל פועלי ישראל, שיעזרו לעמלי ברית-המועצות במצב הקשה שהיו נתונים בו. בגליון "דבר" מן ה-1 ביוני 1925 ראה אור מאמר לזהט למען ברית-המועצות, פרי-עטו של ברל כצנלסון. אפילו אורי צבי גרינברג, שהיה לימים לזולל קומוניסטים מושבע, כתב ב-1924 מאמר מרגש לרגל פטירתו של לנין, והמאמר ראה אור אף הוא ב"קונטרס".

הנה עוד עובדה מעניינת: בוועידת הייסוד של ההסתדרות השתתפו שישה צירים קומוניסטיים (מבין כלל 87 הצירים). בין ארבעת חברי נשיאות הוועדה היה גם קומוניסט אחד. (הוועידה נערכה בדצמבר 1920). עובדה זו מזימה את הדעה הנפוצה האומרת, כי הקומוניסטים באו אל "המוכן", רק אחרי קום מדינת ישראל...

בספר אפשר למצוא עובדות בעלות חשיבות היסטורית, שמן הראוי להזכירן דווקא כיום. כך, למשל, הזהירה הסיעה הקומוניסטית בכנסת כמה וכמה פעמים מפני אותה מלחמת-סיני, שהכינה ממשלת ישראל בשותפות עם ממשלות בריטניה וצרפת. בנאום שנשאה אסתר וילנסקה בכנסת ביום 16.10.1956 אמרה בין השאר: "המפלגה הקומוניסטית הישראלית מרימה את קול האזהרה והאזהרה באוזני הממשלה, הכנסת והעם: בל תעשה ישראל את מבוקשם של חורשי המזימות האימפריאליסטיות; בל יעבור צבא ישראל את גבול ישראל!" אפשר לומר בבטחון, כי פני מדינת ישראל היו שונים מאוד כיום לו שעו שליטיה לאזהרותיה ולאזהקותיה של המפלגה הקומוניסטית. בהביטנו אחורה על התפתחות העניינים לאור אזהרותיה וקריאותיה של המפלגה הקומוניסטית, הרי שמזדקר לעינינו עוד יותר מי אכן ייצג נאמנה את טובתה הלאומית והפטריוטית של מדינת ישראל: כלום אלה

שעטו על מצרים ועל מדינות ערביות אחרות בעצה אחת עם החמסנים האימפריאליסטיים, או שמא המפלגה הקומוניסטית הישראלית, שסממתה היתה מאז ומעולם: לא עם האימפריאליזם נגד עמי ערב, אלא עם עמי ערב נגד האימפריאליזם!

כן אפשר ללמוד מן הספר מה רבות פעלה עסקנית הפועלים המסודה למען השלום, למען הגנת זכויות העמלים, למען שוויון הזכויות הגמור למיעוט הערבי, לאשה ולעדות המזרח. האיורים הרבים שבספר ממחישים את הפעולות הרבות שאסתר וילנסקה לקחה חבל בהן. תצלום אחד, למשל, מראה הפגנת המונים ברחובות תל-אביב שמחתה נגד הנסיון לנשל מתיישבים קומוניסטיים, חברי מושבים, בשל השקפתם הפוליטית. בתמונה אחרת אנו רואים את הפגנת האלפים שצעדה באוגוסט 1972 בחוצות ירושלים, בהנהגת ההגמון ראיא, ותבעה את החזרת תושבי ברעם ואקרית אל כפריהם.

מקום חשוב מאוד בספר תופס אותו פרק שבו כלולות הצעות החוק שניסחה אסתר וילנסקה ואף הגישה בכנסת. ההצעות האלה נסבו על הגנת זכויות העמלים, האשה, הילד והאוכלוסיה הערבית, על פיטורי עובדים, על סיוע למובטלים ועל פיצויי פיטורים, על הבטחת דירה תמורת דירה לשוכני שכונות העוני ולדיירים במבנים מסוכנים והצעות חוקים חיוניים אחרים. להצעות החוק הללו נודעת אקטואליות רבה ביותר עד עצם ימינו.

במילים מלאות-חיות, ולעיתים אף מרגשות, תיארה אסתר את פגישותיה עם פועלים במקומות העבודה ובשעת אסיפות.

אי-אפשר שלא להתפעל מן הפעילות רבת-הפנים, הסגונית והקדח-תנית של אסתר בתחומים מתחומים שונים. בין השאר נמסר בספר, כי בשנים 1934—1936 שימשה אסתר מדריכה בקן "השומר הצעיר" בוולנה. עם חברי הקן ההוא נמנה, בין השאר, גם המשורר הירש גליק, שעתיד היה לכתוב בימי השואה את שיר הפרטיזנים היהודיים "אל-נא תאמר הנה דרכי האחרונה..." בשנת 1938 הגיעה אסתר ארצה כסטודנטית צעירה, וב-1940 הצטרפה אל שורות המפלגה הקומוניסטית שפעלה אז במחתרת. לרעיונות המפלגה הזאת שמרה אמונים עד שנקפד פתיל חייה.

במקום מבוא מובאת בספר צוואתה של החברה אסתר. נאמר בה, בין השאר: "החיים היומיומיים אותם חייתי בתקופה סוערת ורבת-קשיים היו נסיון לתרום תרומה כלשהי לרעיונות הנשגבים ביותר של השלום בין עמים, עצמאות ישראל, החירויות הדמוקרטיות, ההומאניזם הסוציאליסטי ואושרו של האדם בעולם ללא מלחמות. למען רעיונות נעלים אלה היה כדאי לחיות, לעמול ולפעול יומם ולילה". ובמקום אחר: "תקוותי, כי הקומוניסטים הישראליים, הסוציאליסטים וכלל כוחות השמאל ימצאו את הדרך הנאותה להתגבר על הפירוד בשורותיהם ויחשלו כוח ציבורי מלוכד יהודי-ערבי, שיפעל לשלום בר-קיימא, למניעת מלחמות עם שכנינו, לאושרם של האנשים

העובדים, לישראל סוציאליסטית שתהא אם ומולדת חמה לכל בניה, ללא הבדל לאום, עדה, דת, גיל ומין".

הספר שלפנינו יהיה בלי ספק מאלף מאוד לבני-הנוער ולעולים החדשים, שכן יודע אותם עם פרקים מן ההיסטוריה שלא היו ידועים להם עד כה. יישר-כוח מיוחד מגיע לחבר צבי ברייטשטיין, חברה לחיים של אסתר המנוחה, על שנטל עליו את עמל הגמלים של ליקוט החומר, מיונו ועריכתו. בעשותו כן הציב אנדרטה נעלה לעסקגית הפועלים שהתהלכה בינינו שנים רבות (ולמרבה הצער מעטות מדי). מן הראוי להזכיר, שהוצאת הספר נתאפשרה גם הודות לסיועו של "המיסדר היהודי העממי המאוחד" שבקנדה.

(*"הדים"*, ספטמבר 1977)

ספרים וחיבורים עיוניים פרי עטה של אסתר וילנסקה

שנת הוצאה

- * 1955 מה שטוב לפועל — טוב לישראל
- * 1958 יחסי ישראל—ברית-המועצות (1947—1958)
- * 1959 האשה והמאבק החברתי
- * ההתרוששות היחסית והמוחלטת של מעמד הפועלים בקפיטאליזם
- * 1960 האם קיים מיגזר סוציאליסטי במשק הישראלי ?
- * 1967 תורות בורגניות ורפורמיסטיות בנות-זמננו
- * 1968 קוים לדרך ישראלית אל הסוציאליזם *
- * 1969 האחד במאי חי !
- * התקוממות-האכרים הגדולה בגרמניה — חלוץ המהפכות החברתיות *
- * 1970 מלחמת יום הכיפורים (אוקטובר 1973)
- * 1974 האינטרנציונאל הסוציאליסטי והתהוות הקומאינטרן **
- * השאלה הלאומית בהלכה ובמעשה של הבולשביקים (עד מותו של לנין)
- * 1977 ערכים ומערכות / מיבחר כתבים, דברים והצעות חוקי-עבודה
- * 1977 חוקי-עבודה

* הופיע גם בתרגום לאידיש.

** יצא לאור גם בתרגום לאידיש (ע"י בית-ההוצאה י. ל. פרץ, תל-אביב 1975), גם בתרגום לערבית (ע"י בית-ההוצאה הערבי של ההסתדרות, תל-אביב 1976) וכן בתרגום לאנגלית (ע"י בית ההוצאה Vantage Press, ניו-יורק 1976, בשם: Confrontation and Unity within the Labour Movement (1889—1923).

אסתר וילנסקה, שנפטרה בנובמבר 1975, היתה ידועה בארץ ובעולם כחברת הכנסת, הוועד הפועל של ההסתדרות, ועד השלום הישראלי ומועצת השלום העולמית וכמנהיגה בולטת של המפלגה הקומוניסטית הישראלית משך עשרות שנים.

קובץ זה, יש בו כדי להאיר צדדים נוספים של אישיותה של א. וילנסקה. בהסתלקה בלא-עת, והיא בת 57 שנים, השאירה בביתה תיק שעל עטיפתו רשמה "פרקי חיים". היא היתה מכניסה לתיק זה דפי-נייר קטנים שעליהם רשמה קטעי-זכרונות ורעיונות מבריקים, שהיה בדעתה לפתחם ולהרחיבם במרוצת הזמן כדי להוציא לאור ספר מקיף על מהלך חייה. לדאבון הלב, קודם שעלה בידה לכתוב את הספר קופד פתיל חייה.

בקובץ זה מתפרסמים לראשונה — מתוך עזבונה הספרותי של אסתר וילנסקה — זכרונותיה מימי נעוריה בוילנה, קודם שעלתה לארץ, וכן רשימות ומכתבים אישיים, המבטאים את רגשותיה והתלבטויותיה, בתור אם של שני ילדיה, במהלך פעילותה הציבורית הענפה.

זקורא ימצא בקובץ זה גם: * סקירה על תולדות חייה של אסתר וילנסקה ועל פעלה; * בקשתה האחרונה; * דברי-הערכה עליה של אישים הנמנים עם חוגים ציבוריים ומדיניים שונים; * רשימות ומאמרי-ביקורת על ספריה וחיבוריה העיוניים; * מיבחר מכתבים שכתבה אל בתה ואל בנה בשנות חייה האחרונות.